

مرورنامه آزمون آزمایشی خلی سبز

سال تحصیلی ۱۴۰۴-۰۵

رشته انسانی

مرحله سوم

پایه دوازدهم

این مرورنامه، ویژه مباحث جدید آزمون است. مرورنامه مباحثی که در آزمون‌های قبل به آن‌ها پرداخته شده، در پنل کاربری شما قابل دریافت است و در این فایل از تکرار آن پرهیز شده است.

نام درس	مباحث	مؤلف	ویراستار	از صفحه	تا صفحه
ریاضی و آمار	پایه دهم: فصل ۲، صفحه ۳۹ تا ۷۰ پایه یازدهم: فصل ۲ (درس ۱ و ۲ تا ابتدای تابع قدر مطلق)، صفحه ۲۱ تا ۳۹ پایه دوازدهم: فصل ۱ (درس ۱)، صفحه ۱ تا ۱۱	علی شهرابی	محسن فراهانی بردیا نصیری ماهان فنی‌فر	۲	۱۴
زبان و ادبیات فارسی	پایه دهم: درس ۴ تا ۶ و کارگاه تحلیل فصل دوم، صفحه ۳۷ تا ۵۸ پایه یازدهم: درس ۱ تا ۶ و کارگاه تحلیل فصل دوم، صفحه ۳۵ تا ۵۶ پایه دوازدهم: درس ۱ صفحه ۱۰ تا ۲۱	علیرضا نعمتی	وجیهه سادات مالواجردی زهره صادقی مالواجردی معراج صالحی‌نژاد	۱۴	۲۴
علوم اجتماعی	پایه دهم: درس ۵ تا ۸، صفحه ۳۸ تا ۷۸ پایه یازدهم: درس ۵ تا ۸، صفحه ۳۵ تا ۷۲ پایه دوازدهم: درس ۱، صفحه ۱ تا ۹	محمدابراهیم مازنی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۲۴	۴۰
روان‌شناسی	درس ۳ و ۴، صفحه ۶۶ تا ۱۱۱	سیده ضحی سکاک	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۴۰	۴۳
زبان عربی	پایه دهم: درس ۳ و ۴، صفحه ۳۱ تا ۶۶ پایه یازدهم: درس ۳ و ۴، صفحه ۳۱ تا ۶۴ پایه دوازدهم: درس ۱ (تا ابتدای تمارین)، صفحه ۱ تا ۱۰	آریا ذوقی	مریم آقایی محمد غلامی معراج صالحی‌نژاد	۴۳	۴۹
تاریخ	پایه دهم: درس ۵ تا ۸، صفحه ۴۲ تا ۷۹ پایه یازدهم: درس ۵ تا ۸، صفحه ۴۲ تا ۸۸ پایه دوازدهم: درس ۱، صفحه ۲ تا ۱۵	علیرضا کاهیدوند	کیانا یوسف‌زاده وجیهه سادات مالواجردی معراج صالحی‌نژاد	۵۰	۶۲
جغرافیا	پایه دهم: درس ۴ تا ۶، صفحه ۲۲ تا ۶۲ پایه یازدهم: درس ۴ تا ۶، صفحه ۳۷ تا ۸۲ پایه دوازدهم: درس ۱ (تا ابتدای شهرهای میلیونی)، صفحه ۱ تا ۱۱	علیرضا کاهیدوند	وجیهه سادات مالواجردی محمدحسین غلامی	۶۲	۷۰
منطق	منطق دهم: درس ۴ تا ۶، صفحه ۲۷ تا ۶۱ فلسفه یازدهم: درس ۴ تا ۶، صفحه ۲۸ تا ۴۹ فلسفه دوازدهم: درس ۱، صفحه ۱ تا ۷	مجید پیرحسینلو	مهدی بادامه محمدحسین غلامی شبیر قنبری معراج صالحی‌نژاد	۷۰	۷۹
اقتصاد	درس ۵ تا ۷، صفحه ۴۳ تا ۸۰	سارا شریفی	فاطمه صفری محمدحسین غلامی	۷۹	۸۵

ویژه کنکورهای ۱۴۰۵

ریاضی و آمار

پایه دهم

تابع

مقدمات -

۱ شرط تساوی دو زوج مرتب (a, b) و $(c, d) \leftarrow \begin{cases} a = c \\ b = d \end{cases}$

۲ تعریف تابع: دستگاهی که به ازای هر ورودی، دقیقاً یک خروجی می‌دهد.

۳ روش‌های نمایش یک تابع:

روش نمایش	شرط تابع بودن	مثال
۱) پیکانی	از هر عضو مجموعه مبدأ، باید دقیقاً یک پیکان خارج شده باشد.	تابع است. تابع نیست.
۲) زوج مرتبی	مؤلفه‌های اول زوج مرتب‌ها نباید برابر باشد. اگر مؤلفه‌های اول دو زوج مرتب برابر بود، باید مؤلفه‌های دومشان نیز برابر باشد.	تابع است. $\rightarrow \{(1, 4), (2, 6), (-1, 6)\}$ تابع نیست. $\rightarrow \{(1, 4), (2, 5), (1, 8)\}$
۳) جدولی	- مؤلفه‌های سطر مربوط به xها نباید یکسان باشد. - اگر مؤلفه‌های x یکسان داشتیم، مؤلفه‌های yشان هم باید یکسان باشد.	تابع نیست.
۴) نموداری	اگر خطی موازی محور y ها پیدا شود، که نمودار را در بیش از یک نقطه قطع کند، آن نمودار مربوط به یک تابع نیست و اگر چنین خطی پیدا نشود، تابع است.	تابع نیست.
۵) توصیفی	با توجه به جمله توصیفی، اگر به ازای هر ورودی، دقیقاً یک خروجی داشته باشیم، آن رابطه، تابع است.	رابطه‌ای که به هر فرد، کتاب‌هایش را نسبت می‌دهد: ورودی: انسان‌ها خروجی: کتاب‌ها چون هر شخص می‌تواند، بیش از یک کتاب داشته باشد، پس تابع نیست.

۴ تعداد کل توابع از یک مجموعه n عضوی به یک مجموعه m عضوی، برابر با m^n است.

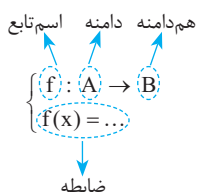
ضابطه تابع -

۱ هر تابعی یک ورودی دارد که معمولاً با x نشان می‌دهیم. با توجه به ضابطه تابع، یک خروجی از تابع بیرون می‌آید.

ضابطه تابع f را به صورت $f(x) = \dots$ نشان می‌دهیم.

به مقادیر ورودی و خروجی تابع هم به ترتیب دامنه و برد می‌گوییم.

نمایش کامل یک تابع به صورت مقابل است:

در مورد هم‌دامنه باید بدانیم که برد، بخشی یا کل هم‌دامنه است: هم‌دامنه $\subseteq$ برد

مرورنامه آزمون آزمایشی خیالی سبز

ریاضی

۲ در تبدیل جملات فارسی به زبان ریاضی، چند اصطلاح پرکاربرد داریم که در جدول زیر آورده‌ایم:

اسم اصطلاح	معنی	مثال با x
قرینه	پشت عدد، منفی می‌گذاریم.	$-x$
معکوس (وارون)	جای صورت و مخرج را عوض می‌کنیم.	$\frac{1}{x}$
مربع (مجذور)	عدد به توان ۲	x^2
مکعب	عدد به توان ۳	x^3
جذر	رادیکال عدد	$\sqrt{x}$
نصف، ثلث، ربع و خمس	به ترتیب $\frac{1}{2}$ ، $\frac{1}{3}$ ، $\frac{1}{4}$ و $\frac{1}{5}$ عددی	$\frac{x}{5}$ ، $\frac{x}{4}$ ، $\frac{x}{3}$ ، $\frac{x}{2}$

۳ وقتی می‌خواهیم عبارات فارسی را به ریاضی تبدیل کنیم، از سمت چپ به راست عمل می‌کنیم.

مثلاً «مکعب نصف عددی»، اول نصف و بعد مکعب را اثر می‌دهیم: $\left(\frac{x}{2}\right)^3 = \frac{x^3}{8}$ مکعب $\Rightarrow \frac{x}{2}$ نصف $\Rightarrow x$ عدد اولیه

۴ مجموعه اصلی اعداد به صورت زیر تعریف می‌شوند:

اسم	نماد	اعضا
طبیعی	N	$\{1, 2, 3, \dots\}$
حسابی	I یا W	$\{0, 1, 2, 3, \dots\}$
صحیح	Z	$\{\dots, -2, -1, 0, 1, 2, \dots\}$
گویا	Q	تمام اعداد کسری که صورت و مخرجشان عدد صحیح است.
حقیقی	R	تمام اعدادی که ما می‌شناسیم! (به جز منفی $\sqrt[3]{-2}$)
گنگ	Q'	$R - Q$

دامنه و برد

۱ تعریف دامنه و برد:

نماد	تعریف
D_f	مجموعه همه مقادیری که متغیر مستقل (x) می‌تواند بگیرد را دامنه f می‌گوییم.
R_f	مجموعه همه مقادیری که متغیر وابسته (y) می‌تواند بگیرد را بُرد f می‌گوییم.

۲ پیدا کردن دامنه و برد در نمایش‌های مختلف یک تابع:

نمایش	دامنه	بُرد
زوج مرتبی	مجموعه همه مؤلفه‌های اول	مجموعه همه مؤلفه‌های دوم
پیکانی	همه اعدادی که پیکان از آن‌ها خارج شده	همه اعدادی که پیکان به آن‌ها وارد شده
جدولی	همه اعداد سطر مربوط به x	همه اعداد سطر مربوط به y
نموداری	مجموعه طول (x) همه نقاط نمودار	مجموعه عرض (y) همه نقاط نمودار
ضابطه‌ای	معمولاً دامنه را می‌دهند.	مقادیر تابع به ازای x‌های دامنه

– تابع خطی –

۱ شیب خط گذرنده از دو نقطه $A(x_A, y_A)$ و $B(x_B, y_B)$ برابر است با: $m = \frac{y_B - y_A}{x_B - x_A}$ $\Rightarrow$ شیب = $\frac{\text{اختلاف } y \text{ ها}}{\text{اختلاف } x \text{ ها}}$

۲ اگر سه نقطه A, B و C روی یک خط باشند، آن گاه باید: $m_{AB} = m_{AC} = m_{BC}$
۲ تا ۳ برابر قرار بدین کافیه

۳ نوشتن معادله خط:

مثال	معادله خط	چه چیزهایی از خط را داریم
معادله خط با شیب ۲ و عرض از مبدأ ۵: $y = 2x + 5$	$y = mx + h$	شیب (m) و عرض از مبدأ (h)
معادله خط با شیب ۲ و گذرنده از نقطه $(1, 6)$: $y - 6 = 2(x - 1) \Rightarrow y = 2x + 4$	$y - y_1 = m(x - x_1)$	شیب (m) و نقطه (x_1, y_1)
معادله خط گذرنده از نقاط $(2, 7)$ و $(-1, 1)$: $m = \frac{7-1}{2-(-1)} = \frac{6}{3} = 2$	۱) ابتدا شیب را به دست می آوریم: $m = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}$	دو نقطه $A(x_1, y_1)$ و $B(x_2, y_2)$
$y - 7 = 2(x - 2) \Rightarrow y = 2x + 3$	۲) سپس از رابطه $y - y_1 = m(x - x_1)$ استفاده می کنیم.	
معادله خط با طول از مبدأ ۴ و عرض از مبدأ ۲: $\frac{x}{4} + \frac{y}{2} = 1 \Rightarrow \frac{x}{4} + y = 2 \Rightarrow y = -\frac{x}{4} + 2$	$\frac{x}{p} + \frac{y}{h} = 1$	طول از مبدأ (p) و عرض از مبدأ (h)

۴ برای رسم خط به دو نقطه از آن نیاز داریم. بهترین نقاط، محل برخورد خط با محورها هستند.

- برای به دست آوردن نقطه برخورد خط با محور y ، کافی است x را صفر بدهیم (که جواب همان عرض از مبدأ است).
- برای به دست آوردن نقطه برخورد خط با محور x ، کافی است y را صفر بدهیم (که جواب همان طول از مبدأ است).

مثال

نمودار	برخورد با محور y ها	برخورد با محور x ها	معادله خط
	$x = 0 \Rightarrow y = \frac{0}{2} + 1 = 1$ نقطه: $(0, 1)$	$y = 0 \Rightarrow \frac{x}{2} + 1 = 0 \Rightarrow x = -2$ نقطه: $(-2, 0)$	$y = \frac{x}{2} + 1$

۵ مساحت مثلثی که هر تابع خطی با محورهای مختصات می سازد برابر است با:

$S = \frac{|\text{عرض از مبدأ} \times \text{طول از مبدأ}|}{2}$

۶ چند خط خاص:

نمودار	معادله	
	یه عدد $y = b \rightarrow$	خطوط افقی
	یه عدد $x = a \rightarrow$	خطوط عمودی
	$y = x$	نیمساز ناحیه ۱ و ۳
	$y = -x$	نیمساز ناحیه ۲ و ۴

۷ ضابطه هر تابع خطی شبیه یک معادله خط است و به صورت $y = mx + h$ یا $f(x) = mx + h$ می باشد.

۸ در تابع خطی (و هر تابعی) اگر $f(a) = b$ باشد، آن گاه نقطه (a, b) روی f است.

۹ روش حل مسائل مربوط به دماسنج (یا هر وسیله دیگری) با رابطه خطی:

مثال اگر دماسنجی دمای 10° درجه سانتی گراد را با 22 و دمای 14° درجه سانتی گراد را با 42 نشان دهد، دمای 1° درجه سانتی گراد را با چه عددی نشان می دهد؟

$(10, 22)$ و $(14, 42)$

$$m = \frac{42 - 22}{14 - 10} = \frac{20}{4} = 5$$

$$y - 22 = 5(x - 10) \Rightarrow y = 5x - 28$$

$$y = 5(1) - 28 = -23$$

پاسخ مراحل حل: ۱) دو نقطه از خط داریم:

۲) محاسبه شیب:

۳) نوشتن معادله خط:

۴) با جای گذاری $x = 1$ در رابطه بالا:

۱۰ اگر رابطه بین x و y به صورت $y = mx + h$ باشد، آن گاه:

• به ازای هر واحد افزایش x ، مقدار y ، m واحد افزایش می یابد.

• به ازای هر واحد افزایش y ، مقدار x ، $\frac{1}{m}$ واحد افزایش می یابد.

مثال رابطه بین درجه سانتی گراد و فارنهایت به شکل $F = \frac{9}{5}C + 32$ است.

• به ازای 20° واحد افزایش C ، مقدار F ، $\frac{9}{5} \times 20 = 36$ واحد افزایش می یابد.

• به ازای 18 واحد افزایش F ، مقدار C ، $\frac{5}{9} \times 18 = 10$ واحد افزایش می یابد.

– تابع درجه دو (سهمی) –

۱ فرم کلی معادله سهمی به شکل $f(x) = ax^2 + bx + c$ با شرط $a \neq 0$ است.

۲ نکات اولیه سهمی:

شکل سهمی	مختصات رأس	محور تقارن	max یا min	برد
	$(-\frac{b}{2a}, -\frac{\Delta}{4a})$ یا $f(-\frac{b}{2a})$	$x = -\frac{b}{2a}$	$\min = -\frac{\Delta}{4a}$	$[\frac{-\Delta}{4a}, +\infty)$
			$\max = -\frac{\Delta}{4a}$	$(-\infty, \frac{-\Delta}{4a}]$

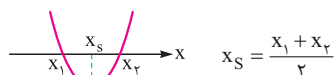
۳ علامت ضرایب a, b, c و $\Delta = b^2 - 4ac$ در سهمی $y = ax^2 + bx + c$

علامت	چه جوری به دست می آید؟	دهانه سهمی	شیب خط مماس بر سهمی در نقطه برخوردش با محور yها	عرض نقطه برخورد سهمی با محور yها	تعداد نقاط برخورد سهمی با محور xها
+					
°		نمی شه!			
-					

۴ در سهمی به معادله $y = a(x - \alpha)^2 + \beta$ ، نقطه (α, β) رأس سهمی است.

مثلاً در سهمی $y = 2(x + 7)^2 + 5$ ، نقطه $(-7, 5)$ رأس سهمی است.

۵ میانگین طول نقاط برخورد سهمی با محور x ها، همان طول رأس است.

۶ نوشتن معادله سهمی در چند حالت خاص:

چیزهایی که داریم	ضابطه سهمی	نکته تکمیلی
۱ سهمی در x_1 و x_2 ، محور x ها را قطع کند.	$y = a(x - x_1)(x - x_2)$	برای محاسبه a ، یک نقطه دیگر را در معادله سهمی صدق می‌دهیم.
۲ نقطه (x_S, y_S) رأس سهمی است.	$y = a(x - x_S)^2 + y_S$	برای محاسبه a ، یک نقطه دیگر را در معادله سهمی صدق می‌دهیم.
۳ سهمی در نقطه $(x_1, 0)$ بر محور x مماس است.	$y = a(x - x_1)^2$	برای محاسبه a ، یک نقطه دیگر را در معادله سهمی صدق می‌دهیم.
۴ سه نقطه از سهمی	$y = ax^2 + bx + c$	با حل سه معادله سه مجهول، ضرایب را پیدا می‌کنیم.

۷ محاسبه بیشترین یا کمترین مقدار یک عبارت درجه دو (روش کلی) با یک مثال:

فرض کنید مجموع دو برابر عددی با سه برابر عدد دیگری ۱۲ است. بیشترین مقدار حاصل ضرب این دو عدد چقدر است؟

$$2x + 3y = 12$$

گام اول: دو عدد را x و y می‌گیریم و رابطه بینشان را می‌نویسیم:

گام دوم: یکی را بر حسب دیگری می‌نویسیم (مثلاً y بر حسب x):

$$3y = -2x + 12 \xrightarrow{+3} y = -\frac{2}{3}x + 4$$

گام سوم: حاصل ضرب x و y را تشکیل می‌دهیم:

$$x \cdot y = x \left(-\frac{2}{3}x + 4 \right) = \underbrace{-\frac{2}{3}x^2}_a + \underbrace{4x}_b + \underbrace{0}_c$$

گام چهارم: برای به دست آوردن $\max$ عبارت بالا، کافی است $-\frac{\Delta}{4a}$ را تشکیل دهیم:

$$\max = -\frac{\Delta}{4a} = -\frac{4^2 - 4 \left(-\frac{2}{3} \right) (0)}{4 \left(-\frac{2}{3} \right)} = \frac{16}{\frac{8}{3}} = 6$$

۸ محاسبه بیشترین یا کمترین مقدار یک عبارت درجه دو (روش سریع) با یک مثال:

● اگر $ax + by = c$ باشد (به شرط $ab > 0$)، زمانی xy ماکزیمم می‌شود که ax و by هر دو برابر با نصف c یعنی $\frac{c}{2}$ باشند:

$$\left. \begin{array}{l} ax = \frac{c}{2} \Rightarrow x = \frac{c}{2a} \\ by = \frac{c}{2} \Rightarrow y = \frac{c}{2b} \end{array} \right\} \Rightarrow xy = \frac{c}{2a} \times \frac{c}{2b} = \frac{c^2}{4ab}$$

بیشترین مقدار xy

● مثلاً اگر $2x + 3y = 12$ باشد و ما ماکزیمم xy را بخواهیم، باید $2x$ و $3y$ برابر با $\frac{12}{2}$ یعنی ۶ باشند:

$$\frac{2x}{2} + \frac{3y}{3} = 12 \Rightarrow \begin{cases} 2x = 6 \Rightarrow x = 3 \\ 3y = 6 \Rightarrow y = 2 \end{cases} \xrightarrow{xy \text{ ماکزیمم}} xy = 3 \times 2 = 6$$

– بازاریابی –

۱ در بازاریابی با ۳ تابع کار داریم: تابع درآمد، تابع هزینه و تابع سود

$\underbrace{\quad}_{P(x)} \quad \underbrace{\quad}_{C(x)} \quad \underbrace{\quad}_{R(x)}$

۲ اگر سؤال یکی از توابع درآمد و هزینه را نداده بود، آن‌ها را به کمک روابط زیر پیدا می‌کنیم:

$R(x) = x \cdot p$ ↑ قیمت ↓ تعداد	قیمت هر کالا $\times$ تعداد کالا = درآمد	تابع درآمد
$C(x) = ax + b$ ↑ هزینه هر کالا ↓ هزینه ثابت تعداد	(هزینه هر کالا $\times$ تعداد کالا) + هزینه ثابت = هزینه کل	تابع هزینه

۳ رابطه بین ۳ تابع:

$$P(x) = R(x) - C(x)$$

سود درآمد هزینه

۴ در سؤالات ما، تابع سود یک تابع درجه دو با $a < 0$ است که ماکزیمم دارد. ماکزیمم سود به ازای فروش $\frac{-b}{2a}$ کالا به دست می‌آید و مقدار ماکزیمم سود برابر با $P(\frac{-b}{2a})$ یا $\frac{-\Delta}{4a}$ است.

۵ نقطه سربه‌سر: تعداد کالایی که به ازای آن مقدار از فروش، هزینه و درآمد برابر می‌شود یا به عبارتی تا آن‌جا بره‌بر کرده‌ایم. از حل یکی از دو معادله روبه‌رو، نقطه سربه‌سر به دست می‌آید:

$$P(x) = 0$$

سود

$$R(x) = C(x)$$

درآمد هزینه

پایه یازدهم

تابع

– تابع ثابت، چندضابطه‌ای و همانی –

۱ تابع ثابت: تابعی که برد آن فقط یک عضو دارد را تابع ثابت می‌نامیم.

۲ نمایش‌های مختلف تابع ثابت:

مثال	ویژگی تابع ثابت	نمایش تابع
$\{(1, 3), (2, 3), (-4, 3)\}$	مؤلفه دوم تمام زوج مرتب‌ها یکسان است.	زوج مرتبی
	تمام پیکان‌ها به یک عدد وارد می‌شود.	پیکانی
	روی یک خط افقی قرار دارد.	نموداری
$f(x) = 2$ یا $f(x) = \frac{-7}{3}$	$f(x) = c$	ضابطه‌ای

۳ در نمایش ضابطه‌ای تابع ثابت، ضریب x ، x^2 و ... باید صفر باشد. مثلاً اگر $f(x) = (a-2)x^2 + (b+1)x + ab$ تابعی ثابت باشد، باید $a-2 = 0$ و $b+1 = 0$ صفر باشند، یعنی $a = 2$ و $b = -1$.

۴ در توابع چندضابطه‌ای برای محاسبه مقدار $f(x)$ باید دقت کنید a در کدام محدوده از دامنه‌ها قرار می‌گیرد. در هر محدوده‌ای که بود از همان ضابطه هم باید استفاده کنید.

مثلاً در تابع $f(x) = \begin{cases} x^2 + 2x & x \geq 1 \\ 2x - 4 & x < 1 \end{cases}$ برای محاسبه $f(-1)$ ، سراغ ضابطه پایینی می‌رویم (چون $x = -1$ در محدوده $x < 1$ قرار دارد):

$$x < 1: f(x) = 2x - 4 \xrightarrow{x=-1} f(-1) = 2(-1) - 4 = -6$$

۵ اگر قرار باشد رابطه $f(x) = \begin{cases} A & x \geq k \\ B & x \leq k \end{cases}$ یک تابع باشد، باید مقدار عبارات A و B به ازای $x = k$ یکسان شود. مثلاً برای آن که تابع $f(x) = \begin{cases} x^2 + m & x \geq 1 \\ 3x + 1 & x \leq 1 \end{cases}$ تابع

باشد، باید مقدار $x^2 + m$ و $3x + 1$ به ازای $x = 1$ برابر باشند:

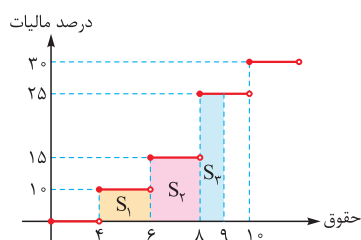
$$1^2 + m = 3(1) + 1 \Rightarrow 1 + m = 4 \Rightarrow m = 3$$

توابع پلکانی، علامت و جزء صحیح

۱ تابع پلکانی:

تعریف	نمودارش!	مثال ضابطه‌ای	نمودار مربوط به مثال
تابعی چندضابطه‌ای که همه ضابطه‌هایش تابع ثابت هستند.	از چند خط افقی تشکیل شده است.	$f(x) = \begin{cases} 2 & 1 < x \leq 3 \\ -3 & -2 \leq x \leq 0 \end{cases}$	

۲ محاسبه مالیات یا قبض آب و برق از روی نمودار پلکانی: در نمودار پلکانی مالیات بر حقوق یا هزینه برق مصرفی، اگر مقدار مالیات یا هزینه برق مصرفی را به ازای $x = a$ خواستند، باید مساحت زیر نمودار تا محور x ها را از $x = 0$ تا $x = a$ به دست آوریم. مثلاً در نمودار زیر، مالیات کسی که حقوقش ۹ میلیون است، از جمع سه مساحت رنگی به دست می‌آید:

$$\text{مالیات} = S_1 + S_2 + S_3$$

۳ تابع علامت (sign):

ضابطه	نمودار	دامنه و برد
$\text{sign}(x) = \begin{cases} 1 & x > 0 \\ 0 & x = 0 \\ -1 & x < 0 \end{cases}$		$D = \mathbb{R}$ $R = \{-1, 0, 1\}$

● ستون سمت راست را می‌توانیم به شکل زیر هم بیان کنیم:

$$\text{sign}(\text{عدد مثبت}) = 1$$

$$\text{sign}(\text{صفر}) = 0$$

$$\text{sign}(\text{عدد منفی}) = -1$$

۴ تعریف جزء صحیح یا براکت:

تعریف	جزء صحیح هر عدد صحیح، خودش می‌شود: $x \in \mathbb{Z} \Rightarrow [x] = x$	$[4] = 4$
جزء صحیح هر عدد غیر صحیح، عدد صحیح ماقبل آن می‌شود: $k < x < k+1 \xrightarrow{k \in \mathbb{Z}} [x] = k$	$[-3/2] = -4$ یا $[3/2] = 3$	

نمودارهای مهم توابع براکتی:

ضابطه	نمودار	بردار
$y = x + [x]$		$\dots \cup [0, 1) \cup [2, 3) \cup \dots$
$y = [x] + [-x]$		$\{-1, 0\}$
$y = x - [x]$		$[0, 1)$
$y = [x]$		$\mathbb{Z}$

ویژگی‌های مهم براکت:

ویژگی	توضیح یا مثال
$[u] \in \mathbb{Z}$	حاصل براکت، همواره عددی صحیح است. مثلاً $[x] = \frac{5}{4}$ ، هیچ جوابی ندارد.
$[u] = k \xrightarrow{k \in \mathbb{Z}} k \leq u < k+1$	$[x] = 4 \Rightarrow 4 \leq x < 5$
$0 \leq u - [u] < 1$	$0 \leq 2x - [2x] < 1$
$[u] + [-u] = \begin{cases} 0 & u \in \mathbb{Z} \\ -1 & u \notin \mathbb{Z} \end{cases}$	
$k \in \mathbb{Z} \Rightarrow [u \pm k] = [u] \pm k$	$[x + 3] = [x] + 3$

پایه دوازدهم

فصل اول

درس ۱: شمارش

اصل جمع و اصل ضرب:

اصل	تعریف	حرف ربط
جمع	اگر بتوان کار ۱ را به m_1 روش، کار ۲ را به m_2 روش، کار ۳ را به m_3 روش و ... انجام داد و این کارها را نتوان با هم انجام داد، در این صورت به $m_1 + m_2 + m_3 + \dots$ روش می‌توان کار ۱ یا کار ۲ یا کار ۳ یا ... را انجام داد.	یا
ضرب	اگر کاری در چند مرحله انجام شود به طوری که مرحله اول به m_1 روش و مرحله دوم به m_2 روش و ... انجام‌پذیر باشد، کل آن کار به $m_1 \times m_2 \times \dots$ روش می‌توان انجام داد.	و

۲ در حل سؤالات مربوط به اصل ضرب، با خانهای شروع می‌کنیم که محدودیت بیشتری دارد. مثلاً وقتی بخواهیم «تعداد اعداد ۳ رقمی بدون تکرار که با ارقام صفر تا ۶ می‌توان نوشت» را حساب کنیم، با خانه «صدگان» شروع می‌کنیم که محدودیت دارد (صفر نباید باشد).

۳ بعضی وقت‌ها باید مسئله را به چند قسمت تفکیک کنیم. حالت‌های هر قسمت را به کمک اصل ضرب یا ... حساب کنیم. سپس تعداد حالت‌های تمام قسمت‌ها را با هم جمع کنیم:

$$\Rightarrow \text{تعداد کل حالات} = n_1 + n_2 + n_3 + \dots$$

چند تیپ مهم سؤالات این مدلی را ببینید:

سؤال	مثال	حالت‌ها	جواب
تعداد حالات رفتن از A به D		مسیر A به B به D مسیر A به C به D	$3 \times 2 = 6$ $2 \times 4 = 8$ مجموع $= 6 + 8 = 14$
تعداد اعداد ۳ رقمی زوج (بدون تکرار)	با ارقام ۰، ۱، ۲، ۴، ۵ و ۶	یکان صفر باشد. یکان ۲ یا ۴ یا ۶ باشد.	$\frac{5}{ص} \times \frac{4}{د} \times \frac{1}{ی} = 20$ $\frac{4}{ص} \times \frac{4}{د} \times \frac{3}{ی} = 48$ مجموع $= 20 + 48 = 68$
تعداد اعداد ۳ رقمی مضرب ۵ (بدون تکرار)	با ارقام ۰، ۱، ۲، ۴، ۵ و ۶	یکان صفر باشد. یکان ۵ باشد.	$\frac{5}{ص} \times \frac{4}{د} \times \frac{1}{ی} = 20$ $\frac{4}{ص} \times \frac{4}{د} \times \frac{1}{ی} = 16$ مجموع $= 20 + 16 = 36$

اصل متمم: جملات «عدد ۳ رقمی شامل رقم ۸ باشد» و «عدد ۳ رقمی شامل رقم ۸ نباشد» را در نظر بگیرید.

جمله ۱ جمله ۲

حساب کردن مستقیم تعداد حالات جمله ۱، کار دشواری است ولی شمردن مستقیم تعداد حالات جمله ۲ آسان است. از طرفی مجموع این دو حالت برابر با کل اعداد ۳ رقمی می‌شود: این‌جور مواقع اگر تعداد حالات جمله ۱ را خواستند، تعداد کل ۳ رقمی‌ها و تعداد ۳ رقمی‌های بدون رقم ۸ را حساب کرده و از هم کم می‌کنیم:

(تعداد ۳ رقمی‌های بدون رقم ۸) - (تعداد کل ۳ رقمی‌ها) = تعداد ۳ رقمی‌های شامل رقم ۸

تذکر هر وقت در سؤال، واژه «حداقل» یا «حداکثر» دیدید به احتمال زیاد سؤال با اصل متمم حل می‌شود.

فاکتوریل:

تعریف	حاصل ضرب اعداد طبیعی متوالی از ۱ تا n را با n! نشان می‌دهیم: $1 \times 2 \times 3 \times \dots \times n = n!$
مقادیر ۱! تا ۶!	$0! = 1$ $1! = 1$ $2! = 2$ $3! = 6$ $4! = 24$ $5! = 120$ $6! = 720$
بازکردن n!	$n! = n \times (n-1)! = n \times (n-1) \times (n-2)! = \dots$

جایگشت -

چند تیپ سؤال مهم در جایگشت با مثال:

تیپ سؤال	مثال	جواب
فلان جا باشد یا فلان جا نباشد.	در چند جایگشت از حروف کلمه alish، حرف اول s است و حرف آخر i نیست؟	$1 \times 3 \times 2 \times 1 \times 3 = 18$ ترتیب پرکردن: $\rightarrow 1 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \quad 2$
چند چیز کنار هم باشند.	۶ نفر می‌خواهند کنار هم قرار بگیرند. در چند حالت علی، راستین و ایمان کنار هم هستند؟	A, B, C, ایمان، راستین، علی جواب $= \frac{4!}{\text{داخل بسته C, B, A و بسته}}$ $\times \frac{3!}{\text{داخل بسته}}$

تیپ سؤال	مثال	جواب
چند چیز با ترتیب خاصی کنار هم باشند.	در چند جایگشت از حروف کلمه shomal عبارت mos وجود دارد؟	l و a و h و mos $\frac{4!}{1! \times 1! \times 1! \times 1!} = 4!$ داخل بسته l, a, h و بسته mos
n جنس نوع A و n جنس نوع B یکی در میان باشند.	به چند طریق می‌توان ۳ مهندس و ۳ دکتر را کنار هم قرار داد به طوری که همکارها کنار هم نباشند؟	$\frac{3! \times 3! \times 2! \times 2! \times 1! \times 1!}{2!} = 3! \times 3! \times 2$ شروع با دکتر یا مهندس
n+1 جنس نوع A و n جنس نوع B یکی در میان باشند.	به چند طریق می‌توان ۴ مهندس و ۳ دکتر را کنار هم قرار داد به طوری که همکارها کنار هم نباشند؟	$\frac{4! \times 3! \times 3! \times 2! \times 2! \times 1! \times 1!}{2!} = 4! \times 3!$

۲ فرق جایگشت و تبدیل:

تعریف	رابطه
n! جنس نوع A و n جنس نوع B یکی در میان باشند.	n!
n! جنس نوع A و n جنس نوع B یکی در میان باشند.	$P(n, r) = \frac{n!}{(n-r)!}$

۳ جایگشت با تکرار و جایگشت دوری (خارج کتاب درسی):

توضیح	مثال
فرض کنید در کل n شیء داریم که n _۱ تای آنها از یک نوع، n _۲ تای آنها از نوعی دیگر و ... باشند. در این صورت تعداد حالات قرارگرفتن آنها کنار هم برابر است با:	تعداد حالات قرارگرفتن حروف کلمه BABAJAN کنار هم برابر است با:
$\frac{n!}{n_1! \times n_2! \times \dots}$	$\frac{7!}{3! \times 2! \times 1! \times 1!} = \frac{7!}{3! \times 2!}$ تعداد A ← ۳! × ۲! ← تعداد B
تعداد حالات قرارگرفتن n شیء دور یک میز گرد برابر با (n-1)! است.	تعداد حالات قرارگرفتن ۵ نفر دور یک میز گرد برابر با ۴! یعنی ۲۴ است.

۴ تعداد حالت‌های انتخاب (ترکیب) n شیء از بین n شیء متمایز که ترتیب قرارگرفتن آنها برایمان مهم نیست را با C(n, r) یا C_rⁿ یا $\binom{n}{r}$ نشان می‌دهیم و برابر است با:

$$\binom{n}{r} = \frac{n!}{(n-r)!r!}$$

۵ چند تیپ سؤال مهم در ترکیب با مثال:

تیپ	مثال	جواب
بدون شرط (ساده‌ترین)	به چند طریق می‌توان از بین ۸ نفر یک گروه ۳ نفره ساخت؟	$\binom{8}{3}$
یکی حتماً باشد.	به چند طریق می‌توان با ۸ نفر یک گروه ۳ نفره ساخت به طوری که علی در گروه باشد؟	$\binom{8-1}{3-1} = \binom{7}{2}$
یکی حتماً نباشد.	به چند طریق می‌توان با ۸ نفر یک گروه ۳ نفره ساخت به طوری که ایمان در گروه نباشد؟	$\binom{8-1}{3} = \binom{7}{3}$

تیپ	مثال	جواب
یکی حتماً باشد و یکی حتماً نباشد.	به چند طریق می‌توان با ۸ نفر یک گروه ۳ نفره ساخت به طوری که علی در گروه باشد، ولی ایمان نباشد؟	ایمان علی $\binom{6}{2} = \binom{8-1-1}{3-1}$ علی انتخاب شده
تشکیل چند گروه	به چند طریق می‌توان ۸ نفر را به گروه‌های ۲، ۳ و ۳ نفری تقسیم کرد؟	$\binom{8}{2} \times \binom{6}{3} \times \binom{3}{3}$
انتخاب از بین چند گروه	به چند طریق می‌توان از بین ۴ مهندس و ۵ پزشک، ۲ مهندس و ۲ پزشک انتخاب کرد؟	$\binom{4}{2} \times \binom{5}{2}$
حالت‌بندی	به چند طریق می‌توان از بین ۴ مهندس و ۵ پزشک، یک گروه ۴ نفره انتخاب کرد که حداقل ۳ پزشک در آن باشد؟	یا $\binom{5}{3} \times \binom{4}{1} + \binom{5}{4}$ ۳ پزشک و ۱ مهندس یا ۴ پزشک

۶ ساختن پاره‌خط یا مثلث:

تعداد پاره‌خط	تعداد مثلث	مثال
$\binom{n}{2}$	$\binom{n}{3}$	 تعداد پاره‌خط $= \binom{7}{2} = 21$ تعداد مثلث‌ها $= \binom{7}{3} = 35$
$\binom{n+m}{2}$	$\binom{n+m}{3} - \binom{m}{3}$	 تعداد پاره‌خط $= \binom{13}{2} = 78$ تعداد مثلث‌ها $= \binom{13}{3} - \binom{4}{3} = 282$

۷ تعداد زیرمجموعه‌های k عضوی یک مجموعه n عضوی برابر با $\binom{n}{k}$ است.

$$\binom{n}{0} + \binom{n}{1} + \binom{n}{2} + \dots + \binom{n}{n} = 2^n$$

۸ تعداد کل زیرمجموعه‌های یک مجموعه n عضوی برابر با 2^n است؛ پس:

۹ بعضی تیپ سؤال‌های مهم در زیرمجموعه‌ها:

تیپ	مثال	جواب
بدون شرط	تعداد زیرمجموعه‌های ۶ عضوی مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ کدام است؟	$\binom{10}{6}$
بعضی‌ها باشند.	در چند زیرمجموعه ۶ عضوی از مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ ، عدد ۲ وجود دارد؟	$\binom{10-1}{6-1} = \binom{9}{5}$
بعضی‌ها نباشند.	در چند زیرمجموعه ۶ عضوی از مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ ، اعداد ۷ و ۸ و ۹ وجود ندارند؟	$\binom{10-3}{6} = \binom{7}{6}$
بعضی‌ها باشند و بعضی‌ها نباشند.	در چند زیرمجموعه ۶ عضوی از مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ ، اعداد ۲ و ۳ وجود دارند ولی ۵ وجود ندارد؟	$\binom{10-2-1}{6-2} = \binom{7}{4}$
حداکثر تعداد عضو	مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ چند زیرمجموعه حداکثر ۳ عضوی دارد؟	$\binom{10}{0} + \binom{10}{1} + \binom{10}{2} + \binom{10}{3}$
حداقل تعداد عضو	مجموعه $\{1, 2, \dots, 10\}$ چند زیرمجموعه حداقل ۳ عضوی دارد؟	$2^{10} - \left(\binom{10}{0} + \binom{10}{1} + \binom{10}{2} \right)$
استفاده از اصل ضرب	مجموعه $\{1, 2, \dots, 9\}$ چند زیرمجموعه ۵ عضوی دارد که ۳ عضو آن فرد و ۲ عضو آن زوج باشد؟	$\binom{5}{3} \times \binom{4}{2}$

۱۰ مقایسه تبدیل و ترکیب:

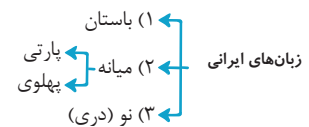
$C(n, r)$	$P(n, r)$	چی می خوانیم
ترکیب (انتخاب) r شیء از n شیء	جایگشت r شیء از n شیء	
تشکیل گروه r نفره با n نفر	تشکیل صف r نفره با n نفر	تعریف
نیست	است	محل قرارگرفتن افراد در آن مهم ...
C_r^n و $\binom{n}{r}$	$P(n, r)$	نمادهای دیگر
$C(n, r) = \frac{n!}{(n-r)!r!}$	$P(n, r) = \frac{n!}{(n-r)!}$	فرمول
$\binom{n}{0} = \binom{n}{n} = 1$ $\binom{n}{1} = \binom{n}{n-1} = n$ $\binom{n}{2} = \frac{n(n-1)}{2}$	$P(n, 1) = n$ $P(n, 2) = n(n-1)$ $P(n, n) = n!$	روابط پرستفاده
$P(n, r) = C(n, r) \times r!$		رابطه بین P و C

۱۱ اگر $\binom{n}{a} = \binom{n}{b}$ باشد، آن گاه یا باید $a = b$ باشد یا $a + b = n$.

علوم و فنون ادبی

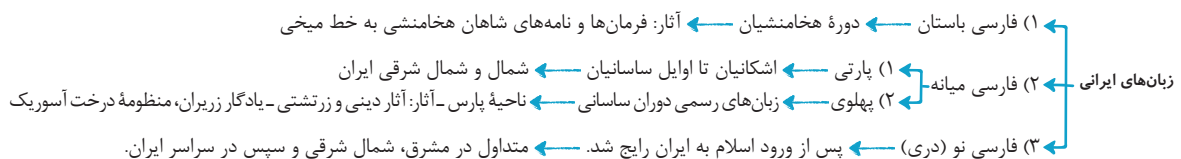
پایه دهم

درس ۴: تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن های اولیه هجری

زبان های ایرانی از نظر تاریخی:

- ۱) زبان ایرانیان پیش از اسلام فارسی نامیده می شد. در ایران آثار فرهنگی سینه به سینه حفظ می شده است.
- ۲) زبان هایی که در ایران و مناطق همجوار متداول بوده، ویژگی های مشترکی با هم دارند، به همین دلیل این مجموعه زبان ها را «گروه زبان های ایرانی» می نامند.

سه قرن اول هجری -

- ۱ سقوط ساسانیان و از دست رفتن استقلال سیاسی ایران
- ۲ ادامه پیدا کردن فعالیت های علمی و ادبی به زبان های فارسی، پهلوی و عربی
- ۳ در آغاز - شکل گیری دولت نیمه مستقل طاهری
- ۴ پس از طاهریان - شکل گیری دولت مستقل صفاری
- ۵ یعقوب لیث در پی ایجاد حکومت مستقل، تضعیف حکومت بغداد و بازگرداندن عظمت و اقتدار ایران بود.
- ۶ یعقوب لیث به کار رفتن زبان عربی را ممنوع کرد و فارسی دری را زبان رسمی قلمرو خود اعلام کرد.
- ۷ بعد از صفاریان، دولت سامانی و آل بویه پدید آمدند و فرصتی برای رشد و شناخت زبان فارسی دری، پدید آمد.

قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم -

- ۱ مهم ترین دوره تمدن اسلامی ایران
- ۲ شکوفایی نظم و نثر در این دوره

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

علوم و فنون ادبی

- ۳ در آغاز — دولت سامانی روی کار آمد — و رسم‌ها و سنت‌های فرهنگی کهن ایرانی رواج یافت.
- ۴ در زمان سامانیان — بخارا مرکز فرهنگی
- ۵ تشویق شاعران فارسی‌گو توسط امیران صاحب فضل سامانی.
- ۶ رواج زبان پارسی از سوی غزنویان برای ماندگاری حکومت نو پای خود.
- ۷ قرن چهارم در مجموع — دوران غلبه / رواج / حفظ / ارائه آداب و رسوم ملی بود.
- ۸ پایه حماسه ملی به زبان فارسی در این قرن گذاشته شد.
- ۹ عصر اندیشه استقلال ملی ایران، که امرای سامانی با تأکید بر زبان فارسی دری هویتی مستقل در برابر خلافت بغداد کسب می‌کنند.
- ۱۰ افزایش آمیختگی زبان فارسی دری با زبان عربی.
- ۱۱ دوره ترقی در همه زمینه‌های علمی.
- ۱۲ وجود سخنورانی چون: رودکی / فردوسی / عنصری
- ۱۳ اصطلاحات علمی / ادبی / دینی / سیاسی — از راه ترجمه متون عربی وارد فارسی دری می‌شود.

— شعر —

- ۱ سادگی فکری و روانی کلام شعر فارسی.
- ۲ توجه به واقعیت بیرونی.
- ۳ مفاهیم ذهنی فراتر از تعالیم کلی اخلاقی نمی‌رفت.
- ۴ خصیصه‌های شعر این دوره: (۱) استعاره‌های دلپذیر / تشبیهات گوناگون / به‌کارگیری انواع توصیف.
- ۵ شعر پارسی به دست رودکی بنیاد نهاده شد. (رودکی: پدر شعر فارسی)
- ۶ رایج‌ترین انواع شعر: حماسی / مدحی / غنایی.
- ۷ حماسه ملی ایران با فردوسی به اوج رسید.
- ۸ شعر مدحی به پیروی از شعر عربی معمول گشت.
- ۹ شعر غنایی — رودکی / شهید بلخی.
- ۱۰ شعر حکمی و اندرزی در این دوره (۴ و نیمه اول قرن ۵) به وجود آمد، ولی در دوران سلجوقیان به پختگی رسید.
- ۱۱ سرودن قصیده تمام و کمال اندرزی و موعظه و نصیحت — کسایی مروزی. (بعد از آن، ناصر خسرو راهش را ادامه داد).
- ۱۲ داستان‌سرایی / قصه‌پردازی / آوردن حکایات و مثل‌ها — در این دوره آغاز گشت.

— نثر —

- ۱ نثر این دوره ساده و روان است.
- ۲ توجه نثر به موضوعات حماسی / ملی / تاریخی (هنوز اصطلاحات علمی و اشعار و امثال آن رایج نشده است).

برخی آثار نثر:

شاهنامه ابومنصوری	ترجمه تفسیر طبری	تاریخ بلعی
سال ۳۴۶ قمری	اصل تفسیر — محمد بن جریر طبری (به زبان عربی)	اصل کتاب: تاریخ‌الزسل والملوک (نوشته طبری به زبان عربی)
تألیف به دست عده‌ای از دانشوران خراسان	جمعی از دانشمندان آن را به فارسی برگرداندند.	ابوعلی بلعی به دستور منصور بن نوح سامانی آن را به فارسی برگرداند.
موضوع: تاریخ گذشته ایران		بلعی هنگام ترجمه، اطلاعات دیگری نیز به کتاب اضافه کرد
فقط چند صفحه‌ای از مقدمه آن باقی مانده.		و مطالبی را حذف کرد و آن را به صورت نسخه مستقلی به نام تاریخ بلعی درآورد.

نکات مهم

- ۱ کتاب اوستا در دوره ساسانی به نگارش درآمد.
- ۲ به زبان پهلوی، «فارسی میانه» نیز می‌گفتند.
- ۳ آثار منظوم و منثور زبان پهلوی از میان رفته، ولی ترجمه عربی و فارسی بعضی از آن‌ها در دست است، مانند کلیه و دمنه و هزار و یک شب.
- ۴ آثار ادبی پهلوی غالباً مکتوب نبود.
- ۵ قطعات شعری پهلوی بازمانده اشعار تعلیمی و اخلاقی‌اند که در اندرزنامه‌های منشور باقی مانده‌اند، مانند درخت آسوریک و یادگار زریران که هر دو اصل پارتی دارند.
- ۶ زبان دری، زبان محاوره و مکاتبات مقامات دولتی بوده است. (در دوره ساسانیان)
- ۷ یادگار زریران اثر غیر دینی است، اما رنگ دینی دارد.
- ۸ شاعران دربار غزنوی: عنصری / فرخی / منوچهری.

درس ۵: هماهنگی پاره‌های کلام

- مصراع‌ها از قطعه‌های کوچک و هماهنگ تشکیل شده‌اند.
- به هر یک از پاره‌های مصراع رکن می‌گویند.
- هر رکن از بخش‌های کوچک‌تری به نام هجا تشکیل شده است. (هجا مقدار آوایی است که دهان با یک بار باز و بسته شدن ادا می‌کند).
- هجا از واج پدید می‌آید (شکل نوشتاری واج را حرف می‌نامند).
- واج‌ها به دو دسته مصوّت و صامت تقسیم می‌شوند.
- در زبان فارسی ۲۹ واج داریم که از این ۲۱ واج، ۶ تایشان مصوّت هستند و ۲۳ واج دیگر، صامت هستند.
- مصوّت‌ها: «تَ، ثَ» مصوّت‌های کوتاه و «ا، ی، و» مصوّت‌های بلند هستند.
- صامت‌ها: ب، پ، ت، خ، چ و ...

مصراع ← رکن ← هجا ← واج ← صامت
مصوّت

هجاهای زبان فارسی به ۳ دسته تقسیم می‌شوند:

عنوان هجا	نحوه قرارگرفتن	نشانه	مثال
کوتاه	صامت + مصوّت کوتاه	U	چو (چ)، که (ک)، و
بلند	الف) صامت + مصوّت کوتاه + صامت ب) صامت + مصوّت بلند	—	گل، سر، دل پا، سی، مو
کشیده	الف) صامت + مصوّت کوتاه + دو صامت ب) صامت + مصوّت بلند + یک یا دو صامت	U— U—	بُرد، سبزه، چهر دوست، آب، سیب

شعر نو: در شعر نو، شاعران تساوی مصراع‌های شعری را ضروری نمی‌دانند، به همین سبب اول مصراع‌های شعر نو یکسان نیست.

مثال

«سلامت را نمی‌خواهند پاسخ گفت
سرها در گریبان است
کسی سر بر نیارد کرد پاسخ گفتن و دیدار یاران را
نگه جز پیش پا را دید نتواند
که ره تاریک و لغزان است ...» مهدی اخوان ثالث

نکته

- وزن آشکارترین ابزار موسیقایی شعر است.
- تعداد مصوّت‌های یک کلمه با تعداد هجاهای آن برابر است. چون هر هجا یک مصوّت دارد.
- هر هجا را همان‌طور که می‌خوانیم، می‌نویسیم تا در شمارش واج‌ها دچار اشکال نشویم. (تو ← ت / خواب ← خاب)
- در زبان فارسی هیچ واژه‌ای با مصوّت آغاز نمی‌شود.
- هجای کشیده ← هجای بلند + هجای کوتاه
- مصوّت بلند پیش از «ن» کوتاه به حساب می‌آید.
- دو مصراع یا بیت زمانی هم‌وزن‌اند که:
 - ۱) تعداد هجاهای آن‌ها برابر باشد.
 - ۲) هجای کوتاه و بلند آن‌ها در مقابل یک‌دیگر قرار گیرد.
- هجاهای پایانی اوزان شعر فارسی همیشه بلند محسوب می‌شود و اگر به جای آن کشیده یا کوتاه بیاید، هم‌چنان آن را هجای بلند می‌آوریم.
- در تست‌های وزن کلمات و تعداد واج کلمات، هر هجا را در می‌آوریم و کوتاهی، بلندی و کشیدگی آن را بررسی می‌کنیم.
- به عنوان مثال: انتخابات با عنکبوتی هم‌وزن نیست، زیرا هجای پایانی «انتخابات» کشیده است.
- کوچک‌ترین واحد آوایی زبان واج است.
- شکل نوشتاری مصوّت‌های «و» (او) با صامت «و» (واو) یکسان است. دقت کنید تا به اشتباه نیفتید!!

درس ۶: سجع و انواع آن

سجع، یکسانی دو واژه در واج یا واج‌های پایانی / وزن / یا هر دوی آن‌ها با هم است.

سجع هم در نثر و هم در شعر به کار می‌ورد.

فایده آن ایجاد موسیقی در نثر و افزایش موسیقی در شعر است.

انواع سجع: (۱) سجع مطرف ← یکسانی واج یا واج‌های پایانی ۲ واژه (سال - کمال)

(۲) سجع متوازن ← یکسانی وزن واژه‌ها (دام - روز)

(۳) سجع متوازی ← هم یکسانی واج‌های پایانی هم یکسانی وزن واژه‌ها (مال - سال)

مثال

«ملک بی‌دین باطل است و دین بی‌ملک ضایع» ← (باطل - ضایع ← سجع متوازن)

«همه کس را عقل خود به کمال نماید و فرزند خود به جمال» ← (کمال - جمال ← سجع متوازی)

نکته

- به کلماتی که در جمله سجع ایجاد کرده‌اند، «ارکان سجع» و به آهنگ برخاسته از آن‌ها «سجع» می‌گویند.
- آرایه سجع در کلامی دیده می‌شود که حداقل دو جمله باشد. زیرا سجع‌ها باید در پایان دو جمله بیایند. (یا در پایان مصراع و نیم‌مصراع)
- به شعر پاییزی که در آن سجع به کار رفته باشد، مسجع می‌گویند.
- ارزش موسیقایی سجع متوازی از همه سجع‌ها بیشتر است.
- فقط در نثر سجع باید در دو جمله باشد. در شعر یک جمله هم می‌تواند دارای سجع باشد.

پایه یازدهم

درس ۴: سبک‌شناسی قرن‌های هفتم، هشتم و نهم (سبک عراقی)

ویژگی‌های سبک عراقی (شعر):

فکری	ادبی	زبانی
(۱) معشوق ← دست‌نیافتنی و متعالی	(۱) افزایش قالب غزل	(۱) چهارچوب همان زبان سبک خراسانی است که مختصات جدید یافته.
(۲) نیاز به سخنان آرامش‌بخش ← رواج تصوّف	(۲) تثبیت جایگاه تخلص	(۲) کاهش لغات فارسی اصیل
(۳) رواج اندیشه‌هایی از جمله: بی‌اعتباری دنیا، اعتقاد به قضا و قدر	(۳) توجه به بیان و بدیع (توجه به آرایه‌های ادبی)	(۳) افزایش لغات عربی
(۴) مفاهیم اصلی شعر این دوره:	(۴) خارج شدن شعر از دربار	(۴) استفاده «می» به جای «همی»
الف) پرهیز از زهد ریایی	(۵) کاهش قالب قصیده	(۵) استفاده «در» به جای «اندر»
ب) توجه به صفا و پالایش درون	(۶) رواج غزل عارفانه و عاشقانه	(۶) کاهش استفاده واژه‌های «ایدون، ایدر، آب، آبَر و ...»
ج) برتری عشق به عقل		(۷) کاهش استفاده «هر» در کنار مفعول

مقایسه ویژگی‌های فکری سبک خراسانی و عراقی:

خراسانی	عراقی
ستایش خرد	ستایش عشق
شادی‌گرایی	غم‌گرایی
وصال	فراق
واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون	ذهن‌گرایی یا توجه به دنیای درون
رواج روحیه حماسی و پهلوانی	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی
باور به اختیار و اراده	باور به قضا و قدر
زمینی‌بودن معشوق	آسمانی‌بودن معشوق
بازتاب اندک علوم در شعر	بازتاب بیشتر علوم در شعر

ویژگی‌های سبک عراقی (نثر):

زبانی	ادبی	فکری
(۱) کاهش نثر فنی و رواج نثر ساده (۲) قرن ۶: بازنویسی آثار از ساده به فنی قرن ۷ و ۸: بازنویسی آثار از فنی به ساده (۳) رواج تاریخ‌نویسی به اسلوب ساده (۴) تاریخ‌نویسی از اوایل دوره مغول شروع شد و در دوره تیموری هم ادامه یافت. (۵) حاشیه‌نویسی به نثر ساده بر تاریخ‌های قدیم (۶) نثر ساده این دوره را نمی‌توان فصیح و بلیغ دانست. (۷) ورود لغات ترکی مغولی به زبان فارسی که در دوره تیمور سرعت آن افزایش یافت. (۸) سلطان حسین بایقرا و امیرعلیشیر نوایی در حوزه ادبی هرات ترکی‌گویی و ترکی‌نویسی را تشویق کردند. (۹) برخی از این کلمات که هنوز استفاده می‌شوند: بیلان و قشلاق (سردسیر و گرمسیر) قشون (ارتش) یورش (هجوم) (۱۰) به وجود آمدن سستی و ضعف در ساختار دستوری جملات	(۱) صنایع ادبی جای تعمق و تفکر را گرفت. (۲) روی آوردن به ظاهرسازی و تصنع (۳) استفاده از استعاره‌های دور از ذهن و آوردن سجع‌های متوالی و بی‌روح	(۱) کشته‌شدن فضلا و نابودی کتابخانه‌ها نتیجه ← (الف) انحطاط فکری این دوره را فراگرفت. (ب) کاسته‌شدن از صحت مطالب (۲) نبودن استادان بزرگ و از بین رفتن مراکز علمی نتیجه ← (تحقیق و تتبع در بین علما و ادیبان تضعیف شد. (۳) درسی‌کردن عرفان و پیچیده جلوه‌دادن آن توسط مدعیان عرفان نتیجه ← (کتاب عرفانی مهمی به نثر نوشته شد.

نکات مهم

- مهم‌ترین ویژگی زبانی سبک عراقی: در هم آمیختگی مختصات نو و کهن
- در سبک خراسانی بازتاب علوم در شعر کم بود و در سبک عراقی بیشتر بود.
- نثر فنی در قرن هفتم تضعیف می‌شود و در قرن هشتم از میان می‌رود.
- ملاحسین واعظ کاشفی کلیله و دمنه را به انشای ساده برگرداند و آن را انوار سهیلی نامید.
- ظفرنامه شامی ← قدیمی‌ترین تاریخ نوشته‌شده درباره تیمور
- امیرعلیشیر نوایی محاکمه‌اللفتن را به ترکی نوشت و ظهیرالدین بابر بابرنامه را به ترکی نوشت.
- سلطان حسین بایقرا، ظهیرالدین بابر و بایسنقرمیرزا را با هم اشتباه نگیرید.

♦♦ درس ۵: پایه‌های آوایی همسان (۱) ♦♦

در هر بیت، پایه‌های آوایی به شکلی هماهنگ در پی هم می‌آیند. با خوانش درست بیت، درنگی منظم را در میان پایه‌های آوایی هر مصراع، احساس می‌کنیم. این پایه‌های تکراری را «پایه‌های آوایی همسان» می‌نامیم.
به هر یک از پایه‌های آوایی «وزن‌واژه یا رکن» می‌گویند.
برخی از وزن‌واژه‌ها یا ارکان شعر فارسی:

فعولن (— — — — —) (تَ تَن تَن)

مفاعیلن (— — — — —) (تَ تَن تَن تَن)

فاعلاتن (— — — — —) (تَن تَن تَن تَن)

مستفعلن (— — — — —) (تَن تَن تَن تَن)

فعلاتن (— — — — —) (تَ تَ تَن تَن)

مفتعلن (— — — — —) (تَن تَ تَن تَن)

مثال

درین درگاه بی‌چونی همه لطف است و موزونی

یک پایه آوایی است که به آن
رکن نیز گفته می‌شود.

پایه‌های آوایی	دَ	رین	در	گا	ه	بی	چو	نی	هَ	مَ	لُط	فَس	تَ	مَ	زَو	نِ
وزن	چ	صح	را	بی	ج	خض	را	بی	ج	در	گا	هی	ن	می	دا	نم
نشانه‌های هجایی	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

مثال

من به هر جمعیتی نالان شدم

جفت بدحالان و خوشحالان شدم

پایه‌های آوایی	مَن	بَ	هَر	جَم	عِی	ئِی	تِی	نَا	لَان	شُ	دَم
وزن	جُف	بَ	بَد	حَا	لَا	نُ	خَش	حَا	لَان	شُ	دَم
نشانه‌های هجایی	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

نکات مهم

- هر مصراع می‌تواند ۲، ۳ یا ۴ پایه آوایی داشته باشد و هر پایه آوایی می‌تواند از ۱ هجا، ۲ هجا، ۳ هجا یا ۴ هجا تشکیل شده باشد.
- گاهی آخرین پایه آوایی در یک مصراع، می‌تواند یک یا دو هجا کم‌تر از باقی پایه‌ها داشته باشد، اما باز هم در این حالت بیت دارای «وزن همسان تک‌پایه‌ای» است. (به عبارتی همسان‌بودن وزن را تغییر نمی‌دهد).
- ارکان «فاعِلن» و «فعولن» به ترتیب از اعمال تغییرات (کم کردن هجای آخر) در «فاعلاتن» و «مفاعیلن» به وجود آمده‌اند.
- وزن دوبیتی: مفاعیلن مفاعیلن فعولن
- به «— — — — —» نشانه‌های هجایی می‌گویند و به «تَ تَن تَن» معادل صوتی می‌گویند.
- تکرار و تمرین از طریق گوش‌دادن، یکی از راه‌های مؤثر درک وزن است. خواندن ابیات کتاب و تمرین و توجه به وزن آن‌ها، درک سماعی شما را تقویت می‌کند. (تشخیص سماعی وزن یکی از سریع‌ترین روش‌ها برای حل تست‌های کنکور است. آن را دست کم نگیرید!)

♦♦ درس ۶: مجاز ♦♦

مجاز: کاربرد واژه در معنای غیرحقیقی آن (مثلاً واژه ایران، در معنای مردم ایران به کار برود. در این‌جا مردم ایران غیرحقیقی «ایران» است و معنای حقیقی ایران، «کشور ایران» است.

قرینه: نشانه و سرنخی در سخن که ذهن را از معنای حقیقی به سمت معنای غیرحقیقی سوق می‌دهد.
مجاز دو پایه اصلی دارد: ← علاقه (پیوند): رابطه‌ای که بین معنی حقیقی یک واژه با معنای مجازی آن برقرار است.

مثال

مجاز: ماه (منظور، نور ماه است نه خود ماه)
 «ماه، دشت لاله‌ها را روشن کرده بود» ← قرینه: روشن کردن (که از آن درمی‌یابیم منظور خود ماه نیست، بلکه خود ماه که روشن نمی‌کند؛ نور ماه است که روشن می‌کند).
 ← علاقه: بین ماه و نور ماه پیوندی وجود دارد که ذهن ما را از ماه به سمت نور ماه رهنمون می‌کند.

مثال

«به یاد روی شیرین بیت می‌گفت / چو آتش تیشه می‌زد، کوه می‌سفت»

در این جا «بیت» در معنای خودش، که کوچک‌ترین واحد کلام موزون است، به کار نرفته و در معنای سخن شاعرانه به کار رفته است.

کل به جزء	دستش را در جیب گتاش بُرد ← کل (دست) را گفته‌ایم اما منظورمان فقط بخشی از دست (تا مچ) است.
جزء به کل	به یاد روش شیرین بیت می‌گفت ← جزئی از شعر (بیت) را گفته‌ایم اما منظورمان کل آن، یعنی شعر است.
طرف و مظلوف	گل در بر و می در کف و معشوق به کام است ← می کرا که مظلوف است گفته‌ایم، اما منظورمان طرف می (پیاله) است. (بالعکس آن هم وجود دارد).
محلیه	خروش برآمد ز دشت و ز شهر ← دشت و شهر را گفته‌ایم اما منظورمان مردم دشت و شهرند (ذکر محل، به جای خود آن چیز).
آلیه	تو مرد زبان نیستی گوش باش ← ابزار سخن گفتن (زبان) را گفته‌ایم اما منظورمان خود سخن گفتن است.
سببیه	این دم شنو ← دم یا نفس یکی از علت‌های سخن گفتن است. دم را که علت است گفته‌ایم اما منظورمان سخن است.
مشابهت	دوستان دلبر ما نرگس گویا دارد ← نرگس را گفته‌ایم اما منظورمان چشم است (به دلیل شباهت نرگس و چشم).

● جدول بالا در کتاب درسی نیامده اما یادگرفتن آن در بعضی تست‌ها کمک می‌کند.

نکات مهم

نکات دیگر:

● مجاز به علاقه مشابهت همان استعاره مصرحه است. (برای این که گیج نشوید لازم است نکته‌ای گفته شود:

هر مجازی استعاره نیست و هر استعاره‌ای مجاز نیست. بعضی استعاره‌ها (مصرحه) مجاز هستند.

بعضی استعاره‌ها (مکینه) مجاز نیستند.

بعضی مجازها (به علاقه شباهت) استعاره هستند.

بعضی مجازها (محلیه، آلیه و ...) استعاره نیستند.

● مجاز به علاقه شباهت مهم‌ترین نوع مجاز است.

● مجازهای رایج در تست‌ها: فندق ← ناخن

مشک ← زلف

گل ← رخسار

خط ← لب

حرف ← سخن

سیم و سمن ← چهره

گوهر ← اشک

نگار ← یار

نفس ← لحظه

شهر ← مردم شهر

نان ← روزی

سینه ← قلب

لب → دهان

بازار ← دنیا

چرخ ← آسمان

انگشت → نگین انگشت

سر ← موی سر / قصد / فکر / رهبر

خون ← کشتن

فردا ← آینده

دیروز ← گذشته

سیم ← سکه نقره

پایه دوازدهم

درس ۱: تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره بازگشت و بیداری)

- عدم رشد و شکوفایی قابل توجه در ادبیات ایران، از انقراض صفویه (۱۱۴۸ ه.ق) تا آغاز سلطنت فتحعلی‌شاه قاجار (۱۲۱۲ ه.ق)
- رویگردانی شاعران از سبک هندی، با وجود مشاهده تأثیراتی از سبک هندی و مکتب وقوع
- اداره انجمن ادبی اصفهان توسط مشتاق اصفهانی و ادیبانی دیگر در زمان نادرشاه افشار و کریم‌خان زند
- رونق بازگشت به شیوه و الگوی گذشتگان در ادبیات با روی کار آمدن سلسله قاجار و تثبیت حکومت مرکزی
- اداره انجمن ادبی نشاط توسط عبدالوهاب نشاط
- تأسیس انجمن ادبی خاقان به ریاست فتحعلی‌شاه
- هدف این انجمن: راهی‌بخشیدن شعر از انحطاط و تباهی اواخر دوره صفوی به بعد از طریق تقلید آثار پیشینیان → پیدایش «سبک بازگشت»؛ حد واسطه سبک هندی و سبک دوره بیداری
- عوامل مؤثر در ایجاد نهضت بازگشت ادبی:
 - ۱) تاراج کتابخانه اصفهان، افتادن کتاب‌های کتابخانه سلطنتی به دست مردم و ارتباط اهل ذوق با ادب کهن
 - ۲) توجه به ادبیات در دربار شاهان قاجار و رونق شاعری و مدح شاهان
 - ۳) تضعیف جامعه در اثر شکست ایران از روسیه تزاری
- فقر فرهنگی جامعه و سستی و رخوت حاکم بر ادبیات → پیروی شاعران دوره بازگشت از اسلوب‌های کهن توجه به سبک خراسانی و سبک عراقی و تکرار شنیده‌ها در سطوح زبانی، ادبی (تخیل) و فکری (اندیشه)
- هاتف اصفهانی؛ از مشهورترین شاعران این دوره
- صبای کاشانی، قاتنی شیرازی و سروش اصفهانی؛ قصیده‌سرایی به سبک شاعران خراسانی و عهد سلجوقی
- نشاط اصفهانی، فروغی بسطامی و مجمر اصفهانی؛ غزل‌سرایی به سبک حافظ و سعدی و دیگر شاعران سبک عراقی
- اهمیت شاعران دوره بازگشت: نجات زبان شعر از سستی اواخر سبک هندی با وجود عدم تأثیر در نوآوری و تکامل
- صبای کاشانی؛ فتحعلی‌خان صبای کاشانی، شاخص‌ترین شاعر دوره بازگشت؛ قصیده‌سرا، غزل‌سرا و مثنوی‌سرا
- مثنوی‌ها: «گلشن صبا» به تقلید از بوستان سعدی و «خداوندنامه» (حماسه‌ای مذهبی در بیان معجزات پیامبر ﷺ و دلاوری‌های علی علیه السلام)
- نشاط اصفهانی؛ میرزا عبدالوهاب نشاط
- مهارت در نظم و نثر
- مجموعه آثار منظوم و منثور او: «گنجینه نشاط»/ قصاید بلند/ کم‌نظیر در غزل‌سرایی میان هم‌روزگاران
- از اواسط دوره قاجار، طرح مباحثی در مورد علل شکست و عقب‌افتادگی ایران در جامعه و انتقاد از شعر دوره بازگشت
- ورود موضوعات جدید در جامعه و ادبیات
- ورود اصطلاحات و لغات غربی در شعر
- مردمی‌شدن شعر و تبدیل آن به صدای فریاد آن‌ها
- توجه شاعران به محتوا بیش از صور خیال و جنبه‌های شاعرانه
- رسیدن به لزوم تغییر و دگرگونی در شعر برای بیان مسائل و پدیده‌های تازه
- سفرهای شاهان قاجار به فرنگ → آشنایی آنان با تحولات جهانی
- سرعت‌بخشیدن بیداری جامعه توسط تحصیل‌کردگان و روشنفکران همگام با تغییرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی
- انتشار افکار آزادی‌خواهانه
- تحولات سیاسی و اجتماعی در ایران و جهان
- حرکت به سوی نوآوری و نوگرایی با گرایش ضداستبدادی و نیز ضداستعماری
- نتیجه این تحولات و تحرکات: صدور فرمان مشروطیت با امضای مظفرالدین‌شاه در سال ۱۳۲۴ ه.ق.
- عوامل مؤثر در بیداری جامعه:
 - ۱) جنگ‌های نافرجام ایران و روس
 - ۲) توجه مردم به واقعیت‌ها و امکانات فنی دنیای جدید
 - ۳) کوشش‌های عباس‌میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه، در روی آوردن به دانش و فنون نوین
 - ۴) اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای تحصیل
 - ۵) رواج صنعت چاپ و روزنامه‌نویسی و ترجمه و نشر کتاب‌های غربی
 - ۶) تأسیس مدرسه دارالفنون به فرمان امیرکبیر و آموزش دانش‌های نوین در آن

وضعیت عمومی زبان و ادبیات در دوره بیداری:

- نقد شرایط موجود توسط شعرای آزادی‌خواه و گروهی از روشنفکران
- مخالفت دولت با این نقد و نقادی
- برخی از این نقادان: ملک‌الشعراى بهار، نسیم شمال، میرزا فتحعلی آخوندزاده، عبدالرحیم طالبوف و میرزا آقاخان کرمانی
- ادبیات گویای اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن روزگار: «ادبیات بیداری» یا «ادبیات مشروطه»
- ظهور مفاهیمی نو؛ مثل آزادی، وطن، قانون‌خواهی و مبارزه با استبداد و استعمار
- در جایگاه بعدی، بحث از حقوق اجتماعی، برانگیختن احساسات ملی و میهنی، توجه به فراگیری علوم جدید، پیکار با بیگانه و بیگانه‌خواهی، انتقاد از نابسامانی‌ها، نفی عقاید خرافی در جامعه و سخن از حقوق زنان

شعر دوره بیداری:

- برای ارتباط با توده مردم و انتقال مفاهیم جدید با زبانی ساده: برگزیدن زبان محاوره تا قابل فهم‌تر باشد.
- شکل‌گیری نهضت ساده‌نویسی همراه با نهضت آزادی‌خواهی
- نقد مظاهر استبداد و استعمار با زبان ادبی
- تبدیل شعر به ابزار بیان هنرمندانه واقعیات و وسیله بهبود زندگی
- انتشار شعر از طریق روزنامه‌ها و مطبوعات
- تمرکز عمده فعالیت‌های سیاسی و مطبوعاتی در تهران و از جمله، شعر و ادب
- مخاطبان تهرانی بیشتر، حتی برای روزنامه «نسیم شمال» که سید اشرف‌الدین در رشت منتشر می‌کرد.
- بعد از تهران، رونق بازار سیاسی و مطبوعاتی در تبریز (مقر ولیعهد)
- برخی از شاعران دوره بیداری:
- محمدتقی بهار (ملک‌الشعرا):
- آشنایی عمیق با زبان فارسی و ادبیات کهن
- آگاهی از مسائل روز جامعه
- به‌کارگیری این شناخت و توانمندی در خدمت آزادی و وطن‌خواهی
- شعر در سبک خراسانی با زبانی حماسی
- تحقیق و تدریس در دانشگاه
- فعالیت در حوزه سیاست و روزنامه‌نویسی
- برخی آثار: «تاریخ مختصر احزاب سیاسی ایران»، «سبک‌شناسی؛ تاریخ تطوّر نثر فارسی»، «دیوان اشعار» و تصحیح‌های ارزشمند از متون کهن و مقالات علمی بسیار
- ادیب‌الممالک فراهانی: میرزا محمدصادق امیری فراهانی
- از جانب مظفرالدین‌شاه، ملقب به ادیب‌الممالک
- فعالیت اصلی‌اش: روزنامه‌نگاری
- سردبیری روزنامه مجلس
- شعرش آمیخته با زندگی سیاسی او
- دیوان شعر، شامل قصاید، ترجیع‌بندها و مسطّ‌ها، بیانگر بسیاری از حوادث و اوضاع آن روزگار
- بیشتر قصیده سروده
- غلبه مضامین وطنی، سیاسی و اجتماعی در شعرش
- سید اشرف‌الدین گیلانی (نسیم شمال):
- یافتن جایگاه در میان مردم شعرهای ساده و عامیانه
- انتشار شعرها در روزنامه «نسیم شمال»
- زبان ساده و طنزآمیز در راه مبارزه با استبداد و عشق به وطن
- مؤثر در بیداری مردم
- از اشعار انتقادی او: «ای قلم»
- ایرج میرزا:
- به‌کارگیری تعبيرات عامیانه و آفریدن اشعاری ساده و روان
- چیره‌دست در طنز، هجو و هزل
- جایگاه خانوادگی (از نوادگان فتحعلی‌شاه قاجار) و تفکرات شخصی او، مانع قرارگرفتن در ردیف شاعران آزادی‌خواه مشروطه با وجود داشتن اندیشه‌های نوگرایانه
- ابتکار در ترجمه‌های منظوم از شعرهای غربی، مانند قطعه «قلب مادر»
- عارف قزوینی:
- شاعر وطنی و از موسیقی‌دانان بزرگ عهد مشروطیت

هنر شاخص وی: تصنیف‌ها و ترانه‌های میهنی مؤثر در برانگیختن مردم و آزادی‌خواهی

شعر عارف: ساده و دور از پیچیدگی

وی مضامین وطن‌دوستی و ستیز با نادانی را با آوازی زیبا و پرشور می‌خواند.

دردمندی و عشق به میهن

فرخی یزدی:

از شاعران شاخص این دوره

زندانی شدن به سبب آزادی‌خواهی

تحت تأثیر شاعران گذشته به‌ویژه مسعود سعد (حبسیه‌سرا) و سعدی

شکوفایی طبع با آشنایی با سعدی

نماینده مردم یزد در دوره هفتم مجلس

استوار بر اندیشه‌های آزادی‌خواهانه و وطن‌دوستانه

در زندان به قتل رسید.

میرزاده عشقی: سید محمدرضا میرزاده عشقی، شاعر، روزنامه‌نگار، نمایش‌نامه‌نویس و نظریه‌پرداز دوره مشروطیت

افشاگری اعمال پلید و مقاصد شوم رجال خائن زمان در روزنامه‌اش «قرن بیستم»

پیش از رسیدن به اوج شکوفایی به امر رضاخان ترور شد، به دلیل جسارت و بی‌پروایی در بیان اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و وطن‌پرستانه

مهم‌ترین اثرش: نمایش‌نامه منظوم «ایده‌آل» یا «سه تابلوی مریم»

نثر فارسی در قرن‌های ۱۲ و ۱۳ (دوره بیداری):

دگرگونی‌هایی در نثر، در سال‌های انقلاب مشروطه

حرکت به سمت سادگی و بی‌پیرایی

عوامل این دگرگونی‌ها: رواج و گسترش روزنامه‌نگاری، روی آوردن به ترجمه و ادبیات داستانی بر اثر ارتباط با ادبیات اروپا و تغییر مخاطب نوشته‌ها

پیشگامان ساده‌نویسی: قائم‌مقام فراهانی، ناصرالدین‌شاه قاجار، عبدالرحیم طالبوف، میرزا آقاخان کرمانی، زین‌العابدین مراغه‌ای، علامه دهخدا

نزدیکی نوشته‌ها به زبان مردم کوچه و بازار

موضوع‌ها و حوزه‌های ادبی نثر دوره مشروطه:

۱) روزنامه‌نگاری: انتشار بیشتر مطالب نویسندگان در روزنامه‌ها در سال‌های اول مشروطه

تعدد روزنامه‌های دربردارنده مطالب سیاسی، اجتماعی و گاه علمی در این دوره

مهم‌ترین روزنامه‌ها: «صور اسرافیل» با مدیریت میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل، «نسیم شمال» با مدیریت سید اشرف‌الدین گیلانی

بیان مسائل سیاسی، اجتماعی با لحنی انتقادی و طنزآمیز در این دو روزنامه

انتشار مجله «بهار» نشریه‌ای ادبی به وسیله میرزا یوسف‌خان اعتصامی آشتیانی (پدر پروین اعتصامی)

پس از آن، دو مجله «دانشکده» و «نوبهار» با مدیریت ملک‌الشعرا بهار

۲) داستان‌نویسی: نبود سابقه داستان‌نویسی به شیوه جدید (رمان‌نویسی) در ادبیات کلاسیک فارسی

این نوع ادبی: محصول یک قرن گذشته

آغاز نوشتن رمان (داستان بلند) به مفهوم امروزی توسط نویسندگان ایرانی پیش از انقلاب مشروطه از طریق ترجمه رمان‌های تاریخی غربی

بیشترین رویکرد نویسندگان به رمان‌های تاریخی در عصر مشروطه به دو سبب: ۱) وجود نوعی باستان‌گرایی و روحیه کاوشگرانه در شناخت هویت گذشته میان نویسندگان

۲) دردرس کم‌تر نگارش رمان‌های تاریخی و اجتماعی سطحی در قیاس با کارهایی مثل روزنامه‌نویسی یا نوشتن رمان سیاسی به دلیل سیاست‌های رایج در جامعه به‌جز تعداد

اندکی رمان تاریخی، رمان دیگری نوشته نشد.

برخی رمان‌نویسان: محمداقصر میرزا خسروی، نویسنده رمان «شمس و طغرا» میرزا حسن‌خان بدیع با دو اثر «شمس‌الدین و قمر» و «داستان باستان»

۳) نمایش‌نامه‌نویسی: نوع ادبی جدیدی در ایران

فاقد سابقه در ادب کهن با شکل غربی

رواج با رفت و آمد ایرانیان به اروپا در دوره ناصرالدین‌شاه

نخستین نمایش‌نامه‌نویس: میرزا آقا تبریزی چند نمایش‌نامه کوتاه تألیف کرد که به سبب انتشار برخی از آن‌ها در صدر مشروطه، تنها نمونه ادبیات نمایشی این دوره‌اند.

دارای زبان ساده، روان، بی‌تکلف و عوام‌فهم ماند نثر داستانی پیش از مشروطه

۴) ترجمه: از عوامل مؤثر در رشد آگاهی و تحول اندیشه ایرانیان در سال‌های قبل از مشروطه

آغاز ترجمه آثار اروپایی در ایران با تأسیس چاپخانه در زمان فتحعلی‌شاه

از مهم‌ترین آثار ترجمه‌شده این دوره: ترجمه میرزا حبیب اصفهانی از «سرگذشت حاجی بابای اصفهانی» اثر جیمز موریه

۵) تحقیقات ادبی و تاریخی: فاقد جاذبه در دوره مشروطه به علت اشتغال اهل قلم به روزنامه‌نویسی و موضوعات دیگر

تنها اثر قابل توجه: «تاریخ بیداری ایرانیان» تألیف ناظم‌الاسلام کرمانی با موضوع تاریخ مشروطه

برخی از نویسندگان این دوره:

قائم مقام فراهانی، از معروف ترین نویسندگان و سیاستمداران بزرگ این دوره

● خدمات و اقدامات بزرگ سیاسی

● مؤثر در ادبیات

● سبک نویسندگان فارسی قبل از او: همراه با تکلف و تصنع

● اثر قائم مقام: از بین بردن تکلف با تغییر سبک نگارش و نوشتن مسائل عصر با کاربرد زبان و اصطلاحات رایج و آمیخته به شعر و ضرب المثل به سبک گلستان سعدی

● اثر شیوه جدید قائم مقام: اقبال عامه به نثر

● عبارات کوتاه او نیز گاه موزون و مسجع اند.

● قائم مقام: احیا کننده نثر فارسی

● «منشآت» مهم ترین اثر قائم مقام

● علامه علی اکبر دهخدا: از پیشگامان نثر جدید فارسی

● شعر هم می سرود.

● همکاری با روزنامه صوراسرافیل

● انتشار مجموعه نوشته های طنزآمیز سیاسی اجتماعی او با عنوان «چرند و پرند» در صوراسرافیل

● انتشار روزنامه «سروش» در استانبول

● نقش مؤثر در رواج نثر ساده و عامیانه که بعدها در داستان های محمدعلی جمال زاده و صادق هدایت به کار رفت.

● حاصل پژوهش های او در فرهنگ نویسی: کتاب ارزشمند «لغت نامه»، مفصل ترین کتاب لغت زبان فارسی. دیگر اثر او: «امثال و حکم».

جامعه شناسی

پایه دهم

درس ۵: جهان های اجتماعی (انسان، جهان های اجتماعی متنوعی پدید می آورد).

- نظم و همکاری میان اعضای موجودات زنده یکسان است؛ همکاری دستگاه تنفس و گردش خون در بدن انسان ها، همیشه و همه جا یکسان است. نظم و همکاری موجوداتی که به صورت جمعی زندگی می کنند (مانند زنبورها) نیز، طی عصرهای متمدنی تغییری نمی کند.
- اما انسان ها این گونه نیستند و می توانند جهان های اجتماعی متفاوتی پدید آورند.

تفاوت میان جهان های اجتماعی

- اگر ما تنها جهانی را ببینیم که در آن متولد شده ایم ← ممکن است گمان کنیم جهان اجتماعی تنها یک شکل دارد.
- هنگامی که چشم خود را بر دیگر جوامع می گشاییم ← به تنوع جهان های اجتماعی پی می بریم.
- یا وقتی به تاریخ گذشته خود رجوع می کنیم.

نکته

یک مثال در ارتباط با تنوع جهان های اجتماعی، تقسیم کار میان جامعه شناسان و مردم شناسان در جهان غرب بود.

● وظیفه جامعه شناسی مطالعه جوامع صنعتی پیشرفته (غربی) بود.

● در جهان غرب مردم شناسی به مطالعه جوامع ساده و ابتدایی (غیر غربی) می پرداخت.

جامعه شناسان، جوامع ابتدایی را متعلق به گذشته بشر می پنداشتند؛ اما مردم شناسان به عمق اشتباه جامعه شناسان پی بردند. از این رو ← یکی از مهم ترین انتقادات به خودممداری فرهنگ غرب و تصور ساده آن ها از سایر فرهنگ ها را مردم شناسان مطرح کردند.

علت تفاوت و تنوع جهان های اجتماعی –

- رفتار سایر موجودات، ناآگاهانه و غریزی است ← بنابراین دارای یک شیوه زندگی هستند.
- انسان ها آگاه و خلاق هستند.
- در مقابل ← در مقابل فرهنگی که به آن ها از طریق تربیت منتقل می شود، منفعل نیستند و فعال و تأثیر گذارند.
- نتیجه: تنوع آگاهی و معرفت انسان ها و همچنین تنوع اراده و اختیار آن ها، سبب پیدایش جهان های اجتماعی مختلف می شود.

– نوع تفاوت میان جهان‌های اجتماعی مختلف –

● براساس تقسیم‌بندی اجزای جهان اجتماعی به لایه‌های مختلف، تفاوت‌های مختلفی نیز در جهان اجتماعی پدید می‌آید:

● تفاوت‌های مربوط به لایه‌های سطحی جهان اجتماعی (هنجارها و نمادها)	● از نوع تفاوت‌هایی است که درون یک جهان اجتماعی واحد رخ می‌دهد. ● درون یک جهان اجتماعی پذیرفته می‌شود.
● تفاوت‌های مربوط به لایه‌های عمیق جهان اجتماعی (ارزش‌ها و عقاید)	● جهان اجتماعی را به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌کند. ● از نوع تفاوت‌های میان جهان‌های اجتماعی مختلف است.

تاریخ (سرگذشت و سرنوشت) جهان‌های اجتماعی

● در ارتباط با این که آیا جهان‌های اجتماعی، مسیرهای رشد یکسانی دارند یا متفاوت عمل می‌کنند، دو نظر وجود دارد:

جهان‌های اجتماعی در طول هم	جهان‌های اجتماعی در عرض هم
● عده‌ای از جامعه‌شناسان، از جمله آگوست کنت، اسپنسر، دورکیم و مارکس، معتقدند جهان‌های اجتماعی شبیه یکدیگرند و مسیر یکسانی را طی می‌کنند.	● عده دیگری از اندیشمندان، از جمله مردم‌شناسان معتقدند جهان‌های اجتماعی متنوع‌اند و فرهنگ و تمدن مناسب خود را به وجود می‌آورند.
● معتقدند همه جهان‌های اجتماعی شبیه یک موجود زنده‌اند و تفاوت آن‌ها، همانند تفاوتی است که موجود زنده در مراحل مختلف رشد خود را طی می‌کند.	● معتقدند تفاوت میان جهان‌های اجتماعی، همانند تفاوت دو گونه متفاوت (مانند شیر و آهو) است.
● در این دیدگاه، همه جوامع در یک خط قرار می‌گیرند و جوامع عقب‌مانده، باید جوامع پیشرفته را الگوی حرکت خود قرار دهند. این موضوع منجر به شکل‌گیری نظریه استعمار شده است که امروزه به استعمار تبدیل شده است.	● مطابق با این دیدگاه، جهان‌های اجتماعی مختلف، با روابط متقابلی که دارند، می‌توانند به صورت سالم و فعالانه از یکدیگر تجربه کسب کنند؛ اما نمی‌توانند مسیر دیگری را ادامه دهند.
● مطابق با این دیدگاه، دورکیم، حرکت جوامع بشری را به دو مرحله تقسیم می‌کند: (۱) جوامع مکانیکی، در آن تقسیم کار شکل نگرفته است یا در حد ساده و ابتدایی (مانند تقسیم کار سنی و جنسی) است. (۲) جوامع ارگانیکی، در آن تقسیم کار گسترده وجود دارد.	● مردم‌شناسان، براساس این دیدگاه، از جهان‌های اجتماعی متفاوت همچون غرب، اسلام، چین و هند یاد می‌کنند.

درس ۶: پیامدهای جهان اجتماعی (درهایی که جهان اجتماعی به روی ما می‌گشاید و درهایی که می‌پندد)

آیا جهان اجتماعی صرفاً تابع خواست و اراده افراد است؟

- افراد انسانی با آگاهی و اراده خود به کنش اجتماعی می‌پردازند و با همین کنش‌ها در ساختن جهان اجتماعی و تداوم آن مشارکت می‌کنند.
 - ما در جهانی زندگی می‌کنیم که به واسطه گذشتگان پدید آمده است ^{به عبارت دیگر} سهم مردگان در ساختن جهان اجتماعی، بیشتر از سهم زندگان است.
- جهان اجتماعی
- با آگاهی و اراده افراد انسانی پدید می‌آید.
 - پس از آن که با کنش انسان‌ها تحقق پیدا کرد، پیامدها و الزام‌هایی را به دنبال آورد که وابسته به قرارداد و اراده تک‌تک افراد نیست.
 - این پیامدها خود، موقعیت جدیدی (فرصت‌ها و محدودیت‌ها) را برای کنش‌ها و انتخاب‌های بعدی ما فراهم می‌آورد.
- جهان اجتماعی را می‌توان همچون خانه‌ای در نظر گرفت که انسان می‌سازد؛ ولی این خانه پس از ساخته شدن، الزام‌ها و پیامدهایی برای انسان پدید می‌آورد که رفتار و زندگی او را متأثر می‌سازد.

– ساختن جهان اجتماعی جدید –

- ما انسان‌ها در جهانی دیده می‌کشاییم که توسط گذشتگان ما پدید آمده است؛ جهانی که باورها، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهای آن شکل گرفته‌اند و به فعالیت اجتماعی ما شکل می‌دهند.
- اما هر یک از انسان‌ها، در برابر نتایج کنش گذشتگان، صرفاً کنشگری منفعل و مجبور نیستند.
- بلکه می‌توانند (۱) در جهت تداوم، گسترش و پیشرفت جهان موجود حرکت کنند. (۲) در مسیر حرکت به سوی جهان اجتماعی جدید گام بردارند.
- هر جهان اجتماعی تا زمانی که از طریق مشارکت اجتماعی افراد پابرجاست ^{پیامدهای آن نیز باقی است} با تغییر و برداشته شدن الزام‌هایش ^{به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌شود و الزام‌های جدیدی به وجود می‌آورد}

پیامدهای جهان اجتماعی فرصت‌اند یا محدودیت؟

- بخش‌های مختلف جهان اجتماعی، فرصت‌ها و محدودیت‌هایی دارند. فرصت‌ها و محدودیت‌ها به یکدیگر وابسته‌اند و هیچ‌کدام بدون دیگری محقق نمی‌شوند.
 فرصت‌ها و محدودیت‌ها، دو روی یک سکه‌اند.
 بنابراین، هر پدیده‌ای در جهان اجتماعی، دارای فرصت‌ها و محدودیت‌هایی است:
- مثال:
 - قوانین راهنمایی و رانندگی → اجرای این مقررات برای رانندگان و عابران محدودیت‌هایی پدید می‌آورد.
 - عمل کردن به آن‌ها، فرصت رفت‌وآمد ایمن و سریع را به دنبال دارد.
 - زبان → زبان، دستور و قواعد پیچیده‌ای دارد که منجر به محدودیت مردمی که با آن زبان سخن می‌گویند، می‌شود.
 - این پدیده، فرصت ارتباط با هم‌زبانان و مبادله معنای پیچیده را فراهم می‌آورد.
- نتیجه: هر جهان اجتماعی، براساس عقاید و ارزش‌های خود، افق‌ها و ظرفیت‌های جدیدی برای انسان فراهم می‌کند و ممکن است ظرفیت‌ها و توانمندی‌های دیگر بشر را نادیده بگیرد.
- جهان‌های اجتماعی مختلف را می‌توان براساس (۱) آرمان‌ها و ارزش‌های آن‌ها و (۲) فرصت‌ها و محدودیت‌هایی که به دنبال فطرت آدمی را فراهم نمی‌آورند.
 - برخی از جهان‌های اجتماعی، استعدادها یا سرمایه‌های معنوی انسان را نادیده می‌گیرند یا فرصت شکوفایی
 - برخی دیگر، مانع بسط ابعاد دنیوی وجود انسان می‌شوند و نسبت به نیازهای مادی و دنیوی انسان بی‌توجه‌اند و با رویکرد دنیاگرای خود، از توانمندی‌های آدمی برای آباد کردن این جهان استفاده نمی‌کنند.

نکته

فرصت‌ها و محدودیت‌ها یا باید‌ها و نباید‌های جهان اجتماعی به صورت حقوق و تکالیف افراد ظاهر می‌شود.

- فرصت‌ها، باید‌ها - حقوق
- محدودیت‌ها، نباید‌ها - تکالیف

تقسیم‌بندی جهان‌های اجتماعی براساس فرهنگ آن‌ها

- جهان‌های اجتماعی را براساس فرهنگ آن‌ها، به دو نوع دنیوی و معنوی تقسیم می‌کنند. جهان معنوی نیز، دو نوع توحیدی و اساطیری دارد. هر یک از این جهان‌ها، ویژگی‌هایی دارند و رفتار خاصی نسبت به طبیعت انجام می‌دهند:

- جهان دنیوی -

- دارای فرهنگ دنیوی است و به آن سکولار نیز می‌گویند. منظور از فرهنگ سکولار، فرهنگی است که عقاید و ارزش‌های آن، مربوط به همین جهان است.
- ویژگی:
 - در این فرهنگ → یا جهان دیگر به طور کلی انکار می‌شود.
 - یا در محدوده منافعی که برای خواسته‌های این جهانی بشر دارد، پذیرفته می‌شود.
- جهان دنیوی، همه ظرفیت‌ها و استعدادها را در خدمت دنیا به کار می‌گیرد و ظرفیت‌ها و خواسته‌های معنوی انسان‌ها را به فراموشی می‌سپارد.
- تصویر از طبیعت:
 - در جهان دنیوی، طبیعت هیچ‌گونه معنا، هدف و غایتی ندارد و صرفاً ماده خامی در اختیار انسان است که می‌تواند به میل خود در آن دخل و تصرف کند.
 - بهره‌وری‌های بی‌نظیر و بحران‌های زیست محیطی کنونی، محصول همین دیدگاه است.

- جهان معنوی -

- ویژگی: جهان معنوی، فرهنگ معنوی دارد. این فرهنگ، هستی را فراتر از طبیعت می‌بیند و زندگی این جهان را در سایه حیات برتر، مقدس و متعالی می‌گرداند. انسان در این فرهنگ
 - از محدوده مرزهای این جهان عبور می‌کند.
 - چهره آسمانی و ملکوتی پیدا می‌کند.
- توحیدی: فرهنگ اسلام و انبیای الهی که تفسیری توحیدی و الهی از انسان ارائه می‌دهند، فرهنگ جهان توحیدی است. در جهان توحیدی، طبیعت موجودی زنده و آیت و نشانه خداوند حکیم و به خواست او مسخر انسان است و انسان، خلیفه الهی و مسئول عمران و آبادانی متصرفات است.
- اساطیری: فرهنگ اساطیری دارد که به خداوندگاران و قدرت‌های فوق طبیعی قائل است و محصول انحراف بشر از فرهنگ توحیدی است. جهان اساطیری طبیعت را قلمرو قدرت‌های فوق طبیعی و محصور رازها و افسون‌های آن‌ها می‌بیند و با محور دانش ابزاری متناظر با طبیعت، امکان بهره‌وری معقول از طبیعت را دور از دسترس می‌سازد.

فرصت‌ها و محدودیت‌های جهان متجدد کدام‌اند؟

- منظور از جهان متجدد، غرب بعد از رنسانس، یعنی جهان غرب در چهارصد سال اخیر است.
- اندیشمندانی از جمله ماکس وبر، دربارهٔ فرصت‌ها و محدودیت‌های این جهان اندیشیده‌اند. ماکس وبر، جامعه‌شناس آلمانی، فرصت‌ها و محدودیت‌های این جهان را چنین برمی‌شمارد:

ویژگی	توضیحات
رویکرد دنیوی و این جهانی	- جهان متجدد، رویکردی دنیوی و این جهانی دارد. - این جهان، در جهت تسلط بر این عالم و بهره‌مندی از زندگی دنیوی گام برمی‌دارد.
گسترش عقلانیت ابزاری	- در این جهان، آدمیان متوجه اهداف دنیوی‌اند و برای رسیدن به این اهداف، از علوم تجربی استفاده می‌کنند. - با روش تجربی و فناوری حاصل از آن، قدرت پیش‌بینی و پیشگیری از حوادث و مسائل طبیعی و مسلط شدن بر آن‌ها را به انسان می‌دهند. - رشد این علوم و فناوری حاصل از آن، برای تسلط بر طبیعت و جامعه را گسترش عقلانیت ابزاری می‌گویند.
قفس آهنین	شعر مرتبط: قوت افرونگ از علم و فن است. / از همین آتش چراغش روشن است «اقبال لاهوری» - در جهان متجدد، کنش‌هایی که اهداف دنیوی را به وسیلهٔ علوم تجربی تعقیب می‌کنند، به شدت رواج می‌یابند. رواج این دسته از کنش‌های حسابگرانهٔ معطوف به دنیا، عرصه را بر سایر کنش‌های انسانی تنگ می‌کند. این وضعیت به تدریج انسان‌ها را اسیر نظام اجتماعی پیچیده‌ای می‌سازد که مثل قفس آهنین، همهٔ ابعاد وجود آنان را احاطه می‌کند. - از این روند، به از دست‌رفتن اراده و آزادی انسان‌ها یاد می‌شود.
طرد عناصر معنوی و مقدس	- در جهان متجدد، عناصر معنوی و مقدس طرد می‌شوند. - جهان از موجودات خامی ساخته شده است که (الف) همه در اختیار و کنترل بشرند. (ب) به وسیلهٔ انسان به کار گرفته می‌شوند، دگرگون می‌شوند و به مصرف می‌رسند. (پ) هیچ‌گونه قداستی ندارند. شعر مرتبط: در نگاهش آدمی آب و گل است / کاروان زندگی بی‌منزل است «اقبال لاهوری»
زوال عقلانیت ذاتی (از دست رفتن دانش اهداف و ارزش‌ها)	- جهان متجدد، فقط علمی را که با روش‌های تجربی به دست می‌آیند، علم می‌داند و علومی که از روش‌های فراتجربی (عقلانی و وحیانی) استفاده می‌کنند، علم نمی‌شناسد. - با افول علوم فراتجربی (۱) امکان ارزیابی آرمان‌ها و ارزش‌های بشری (که پدیده‌هایی فراتجربی‌اند)، از دست می‌رود. (۲) دآوری دربارهٔ ارزش‌ها و آرمان‌ها، به تمایلات افراد و گروه‌های متفرق سپرده می‌شود.

درس ۷: ارزیابی جهان‌های اجتماعی (جهان‌های اجتماعی را چگونه ارزیابی و دآوری کنیم؟)

قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی کدام‌اند؟

- مردمی که در یک جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، اهداف و ارزش‌های مشترکی دارند. ارزش‌ها، راهنمای کنش اعضای جهان اجتماعی‌اند. وقتی مردم به ارزش‌ها عمل کنند، ارزش‌ها به واقعیت تبدیل می‌شوند.

تعریف: آرمان اجتماعی به مجموعه اهداف و ارزش‌های مشترکی که اعضای یک جهان اجتماعی خواهان رسیدن به آن‌ها هستند، آرمان اجتماعی می‌گویند. آرمان اجتماعی تصور اعضای جهان اجتماعی از وضعیت مطلوب فرهنگ، سیاست، اقتصاد، خانواده و ... است.

نکته

آرمان‌های جهان اجتماعی، در ارزش‌ها متبلور می‌شود.

قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی؛

قلمرو آرمانی	شامل ارزش‌هایی است که مردم یک جامعه از آن جانبداری می‌کنند و رعایت آن‌ها را لازم می‌دانند. اما در عمل ممکن است برخی از آن‌ها را نادیده بگیرند.
قلمرو واقعی	شامل ارزش‌هایی است که مردم به آن عمل می‌کنند.

– رابطه قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی –

- قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی به روی یکدیگر گشوده‌اند و مرز آن‌ها براساس عمل مردم تغییر می‌کند.
 - یعنی هر اندازه مردم مطابق ارزش‌ها عمل کنند، به همان اندازه آرمان‌ها وارد قلمرو واقعی جهان اجتماعی می‌شوند.
 - اگر مردم به ارزش‌هایی که در قلمرو آرمانی جامعه رعایت آن‌ها لازم می‌دانند عمل نکنند، قلمرو واقعی از آرمان‌ها فاصله می‌گیرد.
 - برنامه‌ریزان فرهنگی هر جامعه، همواره تلاش می‌کنند تا از طریق تعلیم و تربیت، زمینه تحقق بیشتر آرمان‌ها و ورود آن‌ها به قلمرو واقعی جهان اجتماعی را فراهم کنند.
- ارزش‌هایی که مردم قلمرو واقعی به آن عمل می‌کنند. ارزش‌هایی که مردم قلمرو آرمانی از آن جانبداری می‌کنند.
- ارزش‌هایی که مردم از آن جانبداری و به آن عمل می‌کنند.

●● قلمرو واقعی و آرمانی جهان اجتماعی را چگونه ارزیابی کنیم؟ ●●

واقعیت‌های هر جهان اجتماعی را، می‌توان در پرتو آرمان‌های آن ارزیابی کرد. اما خود آرمان‌ها نیز باید ارزیابی شوند تا درستی یا نادرستی آن‌ها مشخص شود. آرمان‌ها از طریق حق یا باطل بودن ارزیابی می‌شوند.

بخش باطل جهان اجتماعی	هر بخش از جهان اجتماعی است که به لحاظ علمی قابل دفاع نباشد و براساس خرافات شکل گرفته باشد.
بخش حق جهان اجتماعی	بخش‌هایی از جهان اجتماعی است که از لحاظ علمی صحیح و مطابق فطرت انسان‌ها باشد.

– ملاک تشخیص حق و باطل بودن –

- حق و باطل بودن هر لایه از جهان اجتماعی، با علم متناسب با همان لایه شناخته می‌شود.
 - مثال: علوم تجربی توان دآوری دربارهٔ فنون و روش‌های اجرایی را دارند. مثلاً درست یا نادرست بودن شیوهٔ مداوای بیماران را می‌توان با روش‌های تجربی شناخت.
 - حق و باطل بودن ارزش‌ها و عقاید کلان دربارهٔ انسان و جهان را با روش‌ها و علوم تجربی نمی‌توان شناخت. علوم مبتنی بر عقل و وحی، دو ابزار مهم برای شناخت عقاید و ارزش‌ها هستند.
- جهان‌های اجتماعی که (۱) علم را به روش تجربی محدود می‌کنند و (۲) عقل و وحی را به عنوان دو روش علمی معتبر نمی‌دانند، نمی‌توانند از حق و باطل بودن عقاید و آرمان‌ها سخن بگویند.
- پدیده‌هایی هستند که صرفاً در قلمرو آرمانی و واقعی جوامع انسانی پدید می‌آیند.
 - از نظر این جوامع، عقاید و ارزش‌ها
 - ما فقط می‌توانیم بودن یا نبودن این ارزش‌ها را بشناسیم.
 - برای داوری دربارهٔ آن‌ها راهی نداریم.
 - علوم اجتماعی، اگر علم را به معنای تجربی آن محدود نکند، می‌تواند دربارهٔ حق یا باطل بودن واقعیت‌ها و آرمان‌های جهان اجتماعی داوری کند.

●● آیا حق و باطل، تابع جهان‌های اجتماعی‌اند؟ ●●

- حدود قلمرو واقعی و آرمانی هر جهان اجتماعی دستخوش تغییر می‌شود و از جامعه‌ای به جامعهٔ دیگر متفاوت است:
 - پدیده‌ای در یک جهان اجتماعی در قلمرو آرمانی قرار می‌گیرد و در جهان اجتماعی دیگری در قلمرو واقعی قرار دارد.
 - مثال: امنیت، برای یک کشور آشوب‌زده، پدیده‌ای در قلمرو آرمانی و برای یک جامعهٔ سامان، در قلمرو واقعی است.
 - در یک جهان اجتماعی نیز، پدیده‌ای در زمانی آرمان محسوب می‌شود و در زمان دیگر لباس واقعیت می‌پوشد.
 - مثال: استقلال سیاسی در ایران پیش از انقلاب اسلامی، یک آرمان بود که با انقلاب اسلامی، به یک واقعیت تبدیل شد.

– نسبت میان حق و باطل و قلمرو آرمانی و واقعی جهان اجتماعی –

- حقایق ثابت هستند؛ حق و باطل بودن عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و کنش‌ها، براساس آگاهی یا جهل، توجه یا بی‌توجهی مردم جهان‌های اجتماعی مختلف نسبت به آن‌ها تعیین نمی‌شود.

- مثال ۱، نژادگرایی از عقاید باطل است که باطل بودن آن، با نوع مواجهه جوامع مختلف با آن‌ها دگرگون نمی‌شود.
- مثال ۲، عدالت از عقاید حقیقی و درستی است که حقانیت و درستی آن‌ها با موافقت و مخالفت آدمیان تغییر نمی‌یابد.
- حقایق هرچند خود ثابت‌اند؛ ولی از جهت قرارگرفتن در قلمرو آرمانی و واقعی تغییرپذیرند.
- یعنی برای جهان‌های اجتماعی مختلف → امکان انحراف از حق و پذیرش باطل وجود دارد.
- جهان‌های اجتماعی می‌توانند بر مدار حق و باطل بچرخند؛ اما حق و باطل بر مدار بینش و گرایش آن‌ها، دچار تغییر نمی‌شود.

جوامع مختلف	
با ایمان به عقاید و ارزش‌های حقیقی، آن‌ها را به قلمرو آرمانی خود وارد می‌کنند. اگر هنجارها و اعمال خود را براساس این عقاید و ارزش‌ها سامان دهند، آن‌ها را به قلمرو واقعی وارد نموده‌اند.	اگر حقایق را شناسند و به آن ایمان نیاورند یا اگر ایمان خود را نسبت به حقایق را از دست بدهند. ↓ از حق گسسته و به سوی باطل گام برمی‌دارند.

♦♦ درس ۸: هویت (من کیستم؟) ♦♦

♦♦ هویت و ایجاد آن ♦♦

هویت		
آن چیزی است که در پاسخ به پرسش «کیستی؟» می‌آید.	شخص با آن از افراد و اشیای دیگر متمایز می‌شود.	با نوعی احساس مثبت یا منفی همراه است.

– ایجاد هویتی انسان –

ویژگی‌های هویتی انسان را براساس سه ملاک تقسیم می‌کنند:

- نقش انسان در ساختن ویژگی‌های هویتی:
 - ویژگی‌های اکتسابی: این ویژگی‌های هویتی را خودمان شکل می‌دهیم یا در شکل‌گیری آن نقش و سهم بسیاری داریم.
 - مثال، صفات اخلاقی و روانی مانند خوش‌اخلاق یا بداخلاق بودن
 - ویژگی‌های انتسابی: ما در شکل‌گیری این ویژگی‌های هویتی نقشی نداریم.
 - مثال، مکان و زمان تولد یا دختر و پسر بودن
- تغییرپذیری ویژگی‌های هویتی:
 - ویژگی‌های ثابت: در طول زندگی تغییر نمی‌کند.
 - مثال، زمان و مکان تولد
 - ویژگی‌های متغیر: در طول زندگی، ممکن است دچار تغییر شود.
 - مثال، جایگاه فرد در جهان اجتماعی
- فردی یا اجتماعی بودن ویژگی‌های هویتی:
 - ویژگی‌های فردی: بدون ارتباط با دیگران، این ویژگی وجود دارد.
 - مثال، زرنگی یا تنبلی، صبوری یا زودرنجی
 - ویژگی‌های اجتماعی: فرد بدون ارتباط با دیگران یا عضویت در گروه‌های اجتماعی، نمی‌تواند این ویژگی‌ها را داشته باشد.
 - مثال، ایرانی بودن، کارمند بودن، فرزند سوم خانواده بودن و ...

♦♦ هویت فردی و اجتماعی چه نسبتی با هم دارند؟ ♦♦

- انسان‌ها، علاوه بر هویت اجتماعی، دارای هویت فردی نیز هستند. هویت فردی انسان نیز، به دو بخش جسمانی و نفسانی تقسیم می‌شود. بنابراین سه بعد هویت انسان، از یکدیگر متمایز هستند:

۱) بعد جسمانی (طبیعی، بدن)

۲) بعد نفسانی (نفس و ویژگی‌های روانی و اخلاقی)

۳) بعد اجتماعی (نقش و عضویت فرد در جهان اجتماعی)

- سه بعد مذکور، از یکدیگر جدا نیستند و با یکدیگر، تعامل و ارتباط دوسویه دارند و بر یکدیگر اثر می‌گذارند:

الف) رابطه دوسویه جهان طبیعی و جهان نفسانی:

- تأثیر جهان طبیعی بر جهان نفسانی → مثال: ترشح بیش از اندازه غده تیروئید، موجب عصبانی شدن انسان می‌شود.
- تأثیر جهان نفسانی بر جهان طبیعی → مثال: (۱) برخی از بیماری‌های جسمانی با کمک قوای روانی درمان می‌شود. (۲) برای هر کاری که نیت و اراده آدمی در انجام آن قوی باشد، بدن دچار ضعف و ناتوانی نمی‌شود.

ب) رابطه دوسویه جهان طبیعی و جهان اجتماعی؛

۱) تأثیر جهان طبیعی بر جهان اجتماعی ← مثال در شرایط اقلیمی متفاوت، شیوه زندگی اجتماعی مردم متفاوت است.

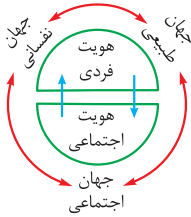
۲) تأثیر جهان اجتماعی بر جهان طبیعی ← مثال زندگی اجتماعی انسان‌ها، طبیعت را تهدید می‌کند.

ب) رابطه دوسویه جهان اجتماعی و جهان نفسانی؛

۱) تأثیر جهان نفسانی بر جهان اجتماعی ← مثال ۱) یک انسان باتقوا جهانی را تغییر می‌دهد. ۲) امام خمینی (ره) با تقوای خود، توانستند مسیر تاریخ جامعه ایران، امت اسلام و جهان امروز بشریت را دگرگون بسازند.

۲) تأثیر جهان اجتماعی بر جهان نفسانی ← مثال جهان اجتماعی مانع شکوفایی برخی اخلاقیات می‌شود.

● هر شش رابطه بالا را می‌توان در شکل مقابل مشاهده کرد:

●● تناسب و سازگاری هویت فردی و اجتماعی ●●

● هویت هر جهان اجتماعی
● قواعد، هنجارها و نمادهای هر جهان اجتماعی ← براساس عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌های جهان اجتماعی شکل می‌گیرد.

● از این مسئله، سه نتیجه حاصل می‌شود:

۱) هویت اجتماعی هر فرد، درون جهان اجتماعی و براساس عقاید و ارزش‌های آن شکل می‌گیرد.

مثال در جامعه قبیله‌ای، هویت اجتماعی افراد براساس جایگاه قبیله‌ای آن‌ها مشخص می‌شود.

در جامعه سرمایه‌داری، هویت افراد بیشتر به ثروت و توان اقتصادی آن‌ها وابسته است.

در جامعه دینی، هویت اجتماعی افراد براساس عقاید و ارزش‌هایی است که آن دین محترم می‌شمارد.

اسلام، هویت افراد را با تقوا، علم و عدالت ارزیابی می‌کند.

۲) هر جهان اجتماعی براساس هویت خود، با طبیعت و بدن آدمی تعامل می‌کند.

مثال نگاه دنیوی جهان متعدد و ارزش‌های آن به گونه‌ای است که هر دخل و تصرفی را در طبیعت مجاز می‌داند.

در جهان معنوی اسلام، طبیعت به عنوان موجودی زنده، آیت و نشانه خداوند محسوب می‌شود.

۳) هر جهان اجتماعی بنا به هویت خود، با نوعی از هویت اخلاقی و روانی افراد سازگار است و زمینه پیدایش و رشد همان هویت را فراهم می‌آورد و امکان پیدایش و رشد انواع دیگر را تضعیف می‌کند.

مثال جهان متعدد به تناسب رویکرد این جهانی خود، با آن دسته از ویژگی‌های اخلاقی و روانی سازگار است که در ارتباط با آرمان‌ها و ارزش‌های دنیوی آن شکل گیرند (مانند فردگرایی، دم‌غنیمت‌شماری، انضباط، تیرج و ...).

جهان متعدد با بسیاری از ویژگی‌های اخلاقی که براساس ارزش‌های معنوی و الهی وجود انسان شکل گرفته باشند (مانند قناعت، حیا، بندگی خدا، تقوا، خوف و رجای الهی و ...) سازگار نیست.

●● خودآگاهی یا ناخودآگاهی؟ ●●

بخشی از هویت آگاهانه است ← یعنی آن را می‌شناسیم یا دیگران به آن پی می‌برند و برایمان بازگو می‌کنند.

بخشی دیگر از هویت ناآگاهانه است ← یعنی برای ما پنهان است و آن را نمی‌شناسیم.

ما درباره ویژگی‌های هویتی که به آن‌ها آگاه نیستیم ← تأمل می‌کنیم و از دیگران برای شناخت آن کمک می‌گیریم.

نزد مشاوران، روان‌شناسان و روان‌کاوان می‌رویم.

جامعه‌شناسان و انسان‌شناسان، درباره ابعاد اجتماعی هویت بحث می‌کنند و نظر می‌دهند.

ظاهرانظر درباره هویت ← فیلسوفان مباحث گسترده‌ای درباره هویت دارند.

پیامبران و اولیای الهی از دیرباز درباره ابعاد هویت فردی و اجتماعی انسان و همچنین درباره غفلت و فراموشی انسان‌ها از خویش سخن گفته‌اند.

●●● نکته

تردیدی نداریم که گاه، در شناخت ویژگی‌های هویتی خود و دیگران، دچار خطا و اشتباه می‌شویم. وجود نظریات متفاوت درباره هویت ← نشانه این است که امکان خطا و اشتباه در شناخت هویت وجود دارد.

پایه یازدهم

درس ۵: باورها و ارزش‌های بنیادین فرهنگ غرب

- عقاید و ارزش‌های بنیادین هر فرهنگ
- در پاسخ به پرسش‌های اساسی انسان پدیده می‌آیند؛ یعنی همان پرسش‌های هستی‌شناسانه، انسان‌شناسانه و معرفت‌شناسانه. عمیق‌ترین لایه‌های آن فرهنگ را تشکیل می‌دهند.
- در این درس، باورها و ارزش‌های بنیادین فرهنگ غرب، یعنی پاسخ فرهنگ غرب به پرسش‌های هستی‌شناسانه، انسان‌شناسانه و معرفت‌شناسانه مورد بررسی قرار می‌گیرد.

سکولاریسم و دنیوی شدن

- پاسخ فرهنگ معاصر غرب به پرسش‌های هستی‌شناسانه بشر است.
- جهان‌بینی فرهنگ غرب یا تصور آن از جهان هستی است.
- به معنای رویکرد دنیوی و صرفاً این جهان به هستی است.
- در این رویکرد، همه ظرفیت‌های انسان، متوجه آرمان‌ها و اهداف دنیوی و این‌جهانی می‌شود.
- در سکولاریسم، ابعاد معنوی انسان و جهان یا به فراموشی سپرده می‌شود، یا به صورت گزینشی، در خدمت اهداف و نیازهای دنیوی قرار می‌گیرد.
- بر همین اساس باور سکولار در جهان غرب، به دو دسته تقسیم می‌شود:

سکولاریسم آشکار	باورها و فلسفه‌هایی را شامل می‌شود که آشکارا، ابعاد غیرمادی جهان هستی را انکار می‌کنند.
سکولاریسم پنهان	آشکارا ابعاد معنوی هستی را نفی نمی‌کنند. شامل باورها و فلسفه‌هایی است که بلکه بخش‌هایی از باورهای معنوی و دینی را در خدمت اهداف دنیوی و این‌جهانی قرار می‌دهند و از توجه یا عمل به بخش‌های دیگر سر باز می‌زنند. رویکرد گزینشی جهان غرب به ابعاد معنوی و دینی جهان سبب رشد نهضت‌های جدید دینی (پروتستانتیسم) شده است.

– مقایسه رفتار دنیاگرایان در جهان دینی با رفتار دین‌گرایان در جهان معنوی –

رفتار دنیاگرایان در جهان دینی	در فرهنگ معنوی و دینی، آبادی دنیا هدف مستقل نیست؛ بلکه خود وسیله‌ای است که در خدمت اهداف معنوی قرار می‌گیرد. اگر افرادی که درون فرهنگ دینی زندگی می‌کنند، دنیا را هدف برتر خود قرار داده باشند، از آشکار کردن آن پرهیز می‌کنند و رفتار دنیوی خود را توجیه دینی می‌کنند.
رفتار دین‌گرایان در جهان دنیوی	در جهان غرب، سکولاریسم به صورت جهان‌بینی غالب درآمده است؛ به گونه‌ای که دینداران، ناگزیر هنجارها و رفتارهای دینی خود را توجیه دنیوی و این‌جهانی می‌کنند.

اومانیسم و اصالت انسان دنیوی

- مهم‌ترین ویژگی انسان‌شناختی فرهنگ معاصر غرب است.
- به معنای اصالت انسان دنیوی و این‌جهانی است.
- انسان، بخشی از جهان هستی است. از این‌رو انسان‌شناسی هر فرهنگی، متناسب با هستی‌شناسی آن فرهنگ است.
- بنابراین اومانیسم (انسان‌شناسی فرهنگ غرب)، از نتایج منطقی سکولاریسم (هستی‌شناسی فرهنگ غرب) است.

– اصالت انسان یا اصالت خدا –

● اگر در کانون هستی یک وجود مقدس و متعالی باشد، هیچ موجودی در مقابل آن نمی‌تواند اصالت داشته باشد و همه موجودات از جمله انسان، آیات و نشانه‌های او خواهند بود.	فرهنگ‌های توحیدی
● در فرهنگ اسلامی، انسان برترین آیت و نشانه خداوند سبحان و خلیفه او در زمین است و به همین دلیل بر موجودات دیگر برتری دارد.	
● براساس آیات قرآن کریم، انسان هنگامی به کرامت و خلافت دست می‌یابد که به ابعاد دنیوی و این‌جهانی خود محدود نشود و هر چه می‌تواند به خداوند نزدیک‌تر شود. اگر انسان به ابعاد دنیوی خود محدود بماند، گمراه می‌شود و حیاتی حیوانی یا پست‌تر از آن خواهد داشت.	فرهنگ‌های غیرتوحیدی
● در فرهنگی که نگاه توحیدی ندارد، انسان موجودی صرفاً این‌جهانی است که مستقل از خدا، اجازه هرگونه تصرفی را در دیگر موجودات دارد.	

– ابعاد ظهور اومانیسم –

● اومانیسم در بخش‌های مختلف فرهنگ غرب نظیر هنر، ادبیات و حقوق بروز یافته است:

ابعاد	قرون وسطی	دوران مدرن (اومانیسم)
هنر	● بر بعد معنوی انسان تأکید می‌کرد. ● نقاشان، چهره انسان‌های اسوه را در هاله‌ای از قداست ترسیم می‌کردند.	● بر بعد جسمانی و زیبایی‌های بدنی تمرکز می‌کند.
ادبیات	● به سلوک‌های معنوی و مکاشفات و مشاهدات الهی انسان توجه دارد.	● حالات روانی آدمیان در زندگی روزمره و این‌جهانی را منعکس می‌کند. ● رمان در فرهنگ غرب بیشترین اهمیت را پیدا کرده است.
حقوق	● مبتنی بر فطرت الهی انسان است.	● حقوق بشر بر مبنای اندیشه اومانیستی، صرفاً براساس خواسته‌ها، عادت‌ها و تمایلات طبیعی آدمیان شکل می‌گیرد.

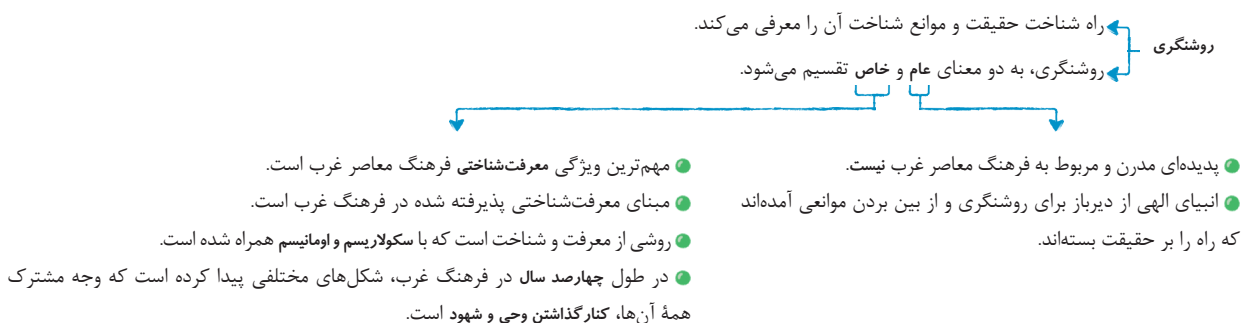
نکته

در فرهنگ دینی آن را به صورت آشکار و رسمی اظهار نمی‌کنند؛ بلکه نفس‌پرستی خویش را در قالب مفاهیم دینی پنهان می‌کنند. مثال: فرعون از خواسته‌های نفسانی خود پیروی می‌کرد. او ناگزیر بود خود را در زمره خدایان معرفی کند (آنا ریکم الاعلی) تا بتواند موقعیت ظالمانه خود را توجیه کند.

افراد که هواهای نفسانی خود را دنبال می‌کنند

در فرهنگ مدرن، خواسته‌های دنیوی خود را بدون این‌که نیازی به توجیه الهی و آسمانی داشته باشد، به رسمیت می‌شناسند.

روشنگری و علوم جدید

معانی و پیامدهای روشنگری -

روشنگری		
معنای عام	ویژگی‌ها و پیامدها	روشنگری در اسلام
اگر با هستی‌شناسی و انسان‌شناسی دینی همراه باشد، با استفاده از وحی، عقل و تجربه ← تفسیری دینی از انسان و جهان ارائه می‌دهد.		در فرهنگ دینی اسلام، عقل، وحی و تجربه روش‌های شناخت حقیقت‌اند.
معنای خاص	دوره زمانی	ویژگی‌ها و پیامدها
	قرن ۱۷ و ۱۸	ویژگی: عقل‌گرایی و نفی وحی پیامد: دئیسم (اعتقاد به خدای بدون برنامه برای هدایت و سعادت بشر)
	قرن ۱۹ و ۲۰	ویژگی: حس‌گرایی، نفی عقل و وحی پیامد: پدید آمدن دانش ابزاری و سکولار (علمی که توان داوری درباره ارزش‌ها و هنجارها را ندارد).
	از پایان قرن ۲۰	ویژگی: افول تجربه‌گرایی، نفی تجربه، نفی عقل و وحی پیامد: بحران معرفت‌شناختی (ناتوانی در تشخیص درست یا غلط بودن باورها و اندیشه‌ها و خوب یا بد بودن هنجارها و رفتارها)

روش‌های شناخت جهان -

- در جهان هستی موجودات و پدیده‌های مختلفی وجود دارد که هر کدام با روش‌های مناسب خود شناخته می‌شوند.
- روش حسی ← انسان، امور محسوس مانند پدیده‌های طبیعی را از راه مشاهده و حس می‌شناسد.
- روش عقلی ← امور غیرطبیعی (غیرمحسوس) را باید با روش عقلی شناسایی کرد. از این‌رو، قوانین علمی، قضایای ریاضی و قوانین فلسفی را به کمک عقل و از راه استدلال عقلی می‌شناسیم.
- شناخت شهودی ← از راه مشاهده حسی و استدلال عقلی به دست نمی‌آید، مثلاً ما بدون مشاهده و استدلال، به غم و شادی درون خود پی می‌بریم.
- انواع و مراتبی دارد. وحی نوعی از شناخت شهودی است که انسان را به استفاده از حس و عقل فرامی‌خواند.
- در فرهنگ دینی اسلام، عقل، وحی و تجربه، روش‌های شناخت حقیقت‌اند.

درس ۶: چگونگی تکوین فرهنگ معاصر غرب

گذشته تاریخی فرهنگ غرب

فرهنگ معاصر غرب در گذشته تاریخی آن ریشه دارد. تاریخ این فرهنگ به چهار دوره تقسیم می‌شود:

- یونان و روم باستان
 - دارای فرهنگ اساطیری بود.
 - در آن خداوندگاران متکثر پرستیده می‌شدند.
- قرون وسطی
 - فرهنگ آن، دینی مسیحیت است.
 - فرهنگ مسیحیت، با دعوت به توحید شکل می‌گیرد.
 - طی قرون وسطی، آباء کلیسا (پدران کلیسا = کشیشان) از شعارها و مفاهیم معنوی و توحیدی استفاده می‌کردند، اما رویکرد دنیوی داشتند و در عمل سکولاریسم را دنبال می‌کردند.
 - کشیشان مسیحی - به بهانه ایمان و وحی، عقل را از اعتبار می‌انداختند.
 - به نام خداوند، بندگان خدا را به بندگی می‌گرفتند.

نکته

جنگ‌های صلیبی، مواجهه اروپائیان با مسلمانان و فتح قسطنطنیه ← زمینه‌های فروریختن اقتدار کلیسا را فراهم آورد. فروریختن اقتدار کلیسا ← سبب شد که در دوران رنسانس، پادشاهان و قدرت‌های محلی به عنوان رقیبان دنیاطلب کلیسا، فرصت ظهور و بروز پیدا کنند و دخالت دین در امور دنیوی را انکار کنند.

- ۳ رنسانس
- به معنای تجدید حیات و تولد دوباره است.
 - از قرن چهاردهم تا شانزدهم میلادی را شامل می‌شود.
 - دلیل نام‌گذاری این دوره به رنسانس، این است که غرب در این زمان به فرهنگ یونان و روم بازگشت.
 - در این دوره، رویکرد دنیوی به عالم در چند سطح آشکار شد:
 - هنر
 - اقتصاد
 - سیاست
 - حرکت‌های اعتراض‌آمیز مذهبی

– ابعاد تأثیرگذاری رنسانس بر فرهنگ غرب –

هنرمندان دوران رنسانس با بازگشت به هنر یونان، به ابعاد جسمانی و دنیوی انسان اهمیت دادند. مثال: مجسمه داوود اثر میکل‌آنژ	هنر
با رشد تجارت، کشف آمریکا و بالاگرفتن تب طلا، زمینه‌های عبور از اقتصاد کشاورزی ارباب – رعیتی فراهم آمد.	اقتصاد
شاهزادگان اروپایی به رقابت با قدرت کلیسا پرداختند و در این جهت از حرکت‌های اعتراض‌آمیز کشیشانی حمایت کردند که با قدرت پاپ مخالف بودند.	سیاست
حرکت‌های اعتراض‌آمیز مذهبی (پروتستانتیسم) در جهت اصلاح دینی پدید آمدند و به دو گروه تقسیم می‌شدند.	حرکت‌های اعتراض‌آمیز مذهبی
گروه اول	
گروه دوم	
● فقط با قدرت پاپ مخالفت داشتند و با جریان دنیاگرا تقابل نداشتند. ● رویکرد معنوی داشتند و در تقابل با جریان دنیاگرا قرار گرفتند.	
● با حمایت قدرت‌های محلی توانستند بخشی از اروپای مسیحی را از تسلط کلیسا خارج سازند. ● مورد هجوم کاتولیک‌ها و دیگر پروتستان‌ها قرار گرفتند و امکان گسترش پیدا نکردند.	

۴ غرب جدید

●● رابطه فلسفه روشنگری و فرهنگ جدید غرب ●●

- روشنگری در معنای خاص، نوعی معرفت‌شناسی است که با سکولاریسم و اومانیسم همراه می‌شود. این منظومه، فلسفه روشنگری را می‌سازد.

در فرهنگ اساطیری یونان و روم باستان با غفلت از نگاه توحیدی به عالم، خداوندگاران متکثر پرستیده می‌شدند.	یونان و روم باستان
مسیحیت به عنوان یک دین توحیدی در جهت مقابله با فرهنگ اساطیری موفقیت‌هایی را به دست آورده بود؛ ولی تحریفاتی که در مسیحیت قرون وسطی رخ داد دو پیامد زیر را به دنبال داشت:	قرون وسطی
در بعد نظری	
در بعد عملی	رنسانس
در دوره رنسانس فرهنگ غرب برای بسط و گسترش ابعاد دنیوی خود، به سوی حذف پوشش دینی گام برداشت و به تفسیر غیرتوحیدی فرهنگ یونان و روم باستان بازگشت.	
● فرهنگ جدید غرب با پیدایش فلسفه‌های روشنگری آغاز می‌شود.	غرب جدید
● رویکرد سکولار که پیش از گسترش آن، از طریق هنر و تفاسیر پروتستانی از دین در زندگی اجتماعی و فرهنگ عمومی راه پیدا کرده بود، با فلسفه‌های روشنگری، عمیق‌ترین لایه‌های فرهنگ غرب را تسخیر کرد.	
● دنیاگرایی رایج در سطح هنجارها، رفتارها و زندگی مردم، زمینه گسترش فلسفه‌های روشنگری را فراهم آورد و فلسفه‌های روشنگری، سکولاریسم را از لایه‌های سطحی فرهنگ غرب به لایه‌های عمیق آن تسری داد و فرهنگ معاصر غرب را پدید آورد.	
● ژان کالون و مارتین لوتر، از اصلاح‌گران دینی بودند که با تفاسیر پروتستانی از دین، در گسترش فرهنگ سکولار در فرهنگ عمومی غرب نقش داشتند.	

آثار فرهنگ جدید غرب در زندگی اجتماعی

- ۱) علم، فناوری و صنعت
 - علم جدید با رویکرد دنیوی خود، دیگر وظیفه شناخت حقیقت عالم را بر عهده نداشت؛ بلکه به تدریج به ابزار تسلط انسان بر طبیعت تبدیل شد و از این جهت به دستاوردهای شگرفی نائل آمد.
 - در این رویکرد جدید، علوم تجربی در بین علوم مختلف بیشترین اهمیت را پیدا کرد. فناوری و صنعت، رهاورد این بخش از علوم بود. در قرن هجدهم، انقلاب صنعتی از انگلستان آغاز شد و به تدریج در دیگر کشورهای اروپایی گسترش یافت.
- ۲) اقتصاد
 - اقتصاد قرون وسطی بر مبنای کشاورزی و روابط اجتماعی ارباب - رعیتی بود. نظام ارباب - رعیتی در غرب که از آن با عنوان فئودالیسم یاد می‌شود، نوعی برده‌داری بود؛ زیرا کشاورزان، وابسته به زمین‌های اربابان خود بودند و امکان جابه‌جایی نداشتند.
 - گسترش تجارت و به دنبال آن رشد صنعت، قشر جدید سرمایه‌داران را به وجود آورد؛ بدین ترتیب، اقتصاد کشاورزی فئودالی به اقتصاد صنعتی سرمایه‌داری متحول شد و روابط ارباب - رعیتی به روابط کارگران - سرمایه‌داران تغییر یافت.
- ۳) حقوق
 - در فرهنگ دینی، حقوق انسانی، مبتنی بر ربوبیت پروردگار و فطرت الهی انسان است.
 - حقوق فطری الهی انسان، ابعاد و نیازهای معنوی و دنیوی انسان را مورد توجه قرار می‌دهد و با دو ابزار وحی و عقل شناخته می‌شود.
 - در قرون وسطی، رفتارهای دنیوی، توجیه دینی می‌شد. حرکت‌های اعتراض‌آمیز رنسانس، به جای بازگشت به سوی حقیقت الهی انسان، به رویگردانی از نگاه معنوی منجر شد. بدین ترتیب، به جای حقوق فطری الهی انسان، حقوق طبیعی بشر شکل گرفت.
 - حقوق طبیعی بشر، با توجه به خواسته‌ها و نیازهای صرفاً طبیعی و این جهانی او شناخته می‌شود.
- ۴) سیاست
 - متناسب با باورها و ارزش‌های بنیادین غرب (سکولاریسم، اومانیسم و روشنگری) یک نظام سیاسی کاملاً دنیوی شکل گرفت. چنین نظامی نه می‌توانست به دنبال حاکمیت ارزش‌های الهی باشد و نه می‌خواست عملکرد یا خطاهای دنیوی خود را توجیه دینی نماید. این اندیشه سیاسی جدید، لیبرالیسم نام دارد.

لیبرالیسم		
لیبرالیسم را جایز دانستن همه امور در قیاس با خواست انسان تعریف کرده‌اند. این به معنای آزادی انسان از همه ارزش‌های متعالی است که مستقل از او باشد.	براساس اصالت بخشیدن به انسان دنیوی (اومانیسم) شکل می‌گیرد و خواست و اراده آدمی را مبدأ قانون‌گذاری می‌داند.	انقلاب فرانسه که ریشه در دوران رنسانس و اندیشه‌های فلسفی روشنگری و تغییرات اجتماعی مربوط به انقلاب صنعتی دارد، نخستین انقلاب لیبرال در جهان است. این انقلاب، الهام‌بخش انقلاب‌های دیگری شد که پس از چهار دهه، سراسر اروپا را فرا گرفت.

درس ۷: جامعه جهانی

تعریف: در هر دوره تاریخی، جوامع مختلف و شبکه روابط میان آن‌ها، جامعه جهانی را می‌سازد.

حالات جامعه جهانی

جامعه جهانی براساس ویژگی‌های فرهنگی و قدرت تأثیرگذاری جوامع مختلف، حالت‌های متفاوتی به خود می‌گیرد:

پیامدها	شرایط
انسجام جامعه جهانی	برخورداری فرهنگ غالب از ویژگی‌های مطلوب فرهنگ جهانی
چالش‌های درون فرهنگی مثال: فرهنگ سلطه، جامعه جهانی را به بخش‌های مرکز و پیرامون تقسیم می‌کند؛ کشورهای پیرامون را به مرکز وابسته می‌سازد و زمینه ستیز و چالش میان آن‌ها را ایجاد می‌کند.	در صورت غالب بودن یک فرهنگ در سطح جهانی برخوردار نبودن فرهنگ غالب از ویژگی‌های مطلوب فرهنگ جهانی
● رخ دادن تعاملات، گفت‌وگوها و برخوردهای فرهنگی و تمدنی	حضور فعال فرهنگ‌های متفاوت در سطح جامعه جهانی
● به وجود آمدن چالش‌های بین فرهنگی و تمدنی	
مثال: مواجهه فرهنگ غرب با فرهنگ اسلام نمونه‌ای از چالش بین فرهنگ‌ها و تمدن‌ها در سطح جهان است.	

جامعه جهانی در گذشته و حال -

- به صورت امروز نبوده است؛ یعنی فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف، هر یک در بخشی از جهان، حاکمیت سیاسی مربوط به خود را به وجود آورده بودند. روابط اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی بین کشورهای مختلف با حاکمیت‌های متفاوت برقرار بود و جامعه جهانی که از طریق این روابط شکل می‌گرفت به گونه‌ای نبود که سرنوشت تعاملات فرهنگی را تابع روابط سیاسی، نظامی یا اقتصادی قرار دهد.
- جامعه جهانی قبل از ظهور غرب جدید
- اگر برخی کشورها مورد هجوم نظامی قرار می‌گرفتند، در صورتی که از ظرفیت فرهنگی برتری برخوردار بودند، گروه مهاجم را درون خود هضم و جذب می‌کردند.
- فرهنگ‌های مختلف می‌توانستند از مرزهای جغرافیایی خود از طریق روابط تجاری یا گفت‌وگوهای مستقیم علمی و معرفتی، عبور کنند.
- فرهنگ ایرانی در دوره حاکمیت سلوکیان، هویت خود را حفظ کرد.
- مثال
- چین با آن‌که از مغولان شکست خورده بود، فرهنگ خود را بر آنان تحمیل کرد.
- نشر و گسترش اسلام نیز متکی بر قدرت سیاسی و نظامی آن نبود؛ بلکه مرهون قوت و قدرت فرهنگی آن بود. ایرانیان به تدریج اسلام را پذیرفتند. مسلمانان آسیای جنوب شرقی از طریق تجارت با فرهنگ اسلامی آشنا شدند و به آن روی آوردند.
- فرهنگ غرب از سده هفدهم تا بیستم، شکل جدیدی به روابط میان جوامع با جامعه جهانی بخشید.
- در دو سده نوزدهم و بیستم، سازماندهی سیاسی و اقتصادی جدیدی شکل گرفت که جوامع غربی را به صورت جوامع مرکزی و دیگر جوامع را به صورت جوامع پیرامونی درآورد. طی این مدت، فرهنگ کشورهای غیرغربی نیز در حاشیه روابط و سازمان‌های سیاسی و اقتصادی جهانی، وضعیتی متزلزل و آسیب‌پذیر پیدا کرد.
- جامعه جهانی بعد از ظهور غرب جدید
- در سده‌های هفدهم تا بیستم، اقتصاد گسترده‌ای شکل گرفت که تقسیم کارش از مرزهای سیاسی و فرهنگی موجود فراتر رفت و نظامی در سطح جهان با عنوان «نظام نوین جهانی» پدید آورد که جوامع غربی را به صورت مرکز و سایر جوامع را به صورت پیرامون درآورد.

فرایند شکل‌گیری نظام نوین جهانی

در فرایند تکوین نظام نوین جهانی، مراحل چهارگانه زیر طی شد:

مرحله	عنوان	وقایع و رخدادها
اول	پیدایش قدرت‌های سیاسی سکولار	- زوال تدریجی قدرت کلیسا - منجر به حاکمیت فئودال‌ها و اربابان بزرگ (کنت‌ها و لردها) شد. - در نهایت، با انقلاب فرانسه دولت‌هایی شکل گرفتند که به طور رسمی جدایی خود را از دین اعلام کردند. - دولت ملت‌های جدید پدید آمدند. - این دولت ملت‌ها، برخلاف حکومت‌های گذشته، خود را نه با هویتی دینی؛ بلکه با ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی و خصوصاً نژادی و قومی می‌شناختند.
دوم	پیوند قدرت با تجارت، سرمایه و صنعت	- رشد تجارت و برده‌داری، انتقال برده‌های سیاه‌پوست آفریقایی به مزارع آمریکایی و انتقال ثروت به جوامع اروپایی - موجب شد که بازرگانان نسبت به زمین‌داران جایگاه برتری پیدا کنند. - بازرگانان و دولتمردان به یکدیگر وابسته شدند. - صنعت، انباشت ثروت سرمایه‌داران را سرعت بخشید.
سوم	به خدمت گرفتن مبلغان مذهبی و سازمان‌های فراماسونری	- کشورهای غربی به مواد خام، نیروی کار ارزان و بازار مصرف کشورهای غیرغربی نیاز داشتند. آن‌ها برای تأمین منافع اقتصادی خود نیازمند درهم شکستن مقاومت فرهنگی اقوامی بودند که سلطه و نفوذ آن‌ها را تحمل نمی‌کردند. آن‌ها برای رسیدن به این هدف در وهله نخست از مبلغان مذهبی و سازمان‌های فراماسونری استفاده می‌کردند. - دولت‌های سکولار غربی در حمایت از مبلغان مسیحی انگیزه دینی نداشتند. آن‌ها همان‌گونه که در ابتدا برای حذف قدرت کلیسا و ایجاد سیاست سکولار، حرکت‌های پروتستانی را به خدمت گرفتند، در این مرحله، از تبلیغ مسیحیت برای گسترش جهانی قدرت خود استفاده کردند.
چهارم	استعمار و ادغام جوامع در نظام نوین جهانی	- دولت‌های غربی - با تبلیغ مسیحیت - فرهنگ عمومی جوامع غیرغربی را دچار اختلال می‌کردند. - از طریق سازمان‌های فراماسونری - بر نخبگان سیاسی جوامع غیرغربی تأثیر می‌گذاشتند.
		استعمار مهم‌ترین عامل ادغام جوامع غیرغربی در نظام جهانی جدید بود.
		- انواع کشورهای استعمارزده: - استعمارزده از طریق اشغال کامل نظامی؛ مثل هند، اندونزی و الجزایر - نیمه‌استعماری؛ مانند چین، عثمانی و ایران
		- جوامعی بودند که قدرت مقاومت بیشتری داشتند و کشورهای غربی نمی‌توانستند به صورت مستقیم آن‌ها را تحت سلطه خود قرار دهند؛ به همین دلیل از طریق نفوذ کشورهای استعمارگر در نظام نوین جهانی ادغام شدند. - جوامع استعمارزده به رغم مقاومت‌هایی که طی قرن بیستم انجام دادند، با استعمار نو و فرانو مواجه شدند.

♦♦ درس ۸: تحولات نظام جهانی ♦♦

♦♦ تحولات اقتصادی ♦♦

عملکرد اقتصادی کشورهای غربی در چهارچوب دولت - ملت‌های جدید شکل گرفت. قدرت سیاسی این دولت‌ها با منافع اقتصادی صاحبان ثروت، صنعت و تجارت هماهنگ بود. رقابت‌های سیاسی استعمارگران، به‌ویژه در مناطق استعمارزده، با منافع اقتصادی استعمارگران پیوند می‌خورد.

نتیجه

کشورهای استعمارگر ابتدا اقتصاد کشورهای استعمارزده را دگرگون کردند. پیش از استعمار، اقتصاد کشورهای غیرغربی اغلب در تعامل با محیط جغرافیایی خود و به گونه‌ای مستقل بود. روابط تجاری نیز در حدی نبود که استقلال سیاسی آن کشورها را در معرض خطر قرار دهد، اما در دوران استعمار، اقتصاد کشورهای استعمارزده و تحت نفوذ، برای رفع نیازهای اقتصادی کشورهای غربی، به تدریج تغییر یافت و ویژگی‌های خاصی پیدا کرد.

ویژگی اقتصادی کشورهای استعمارزده -

- ۱ اقتصاد کشورهای استعمارزده و تحت نفوذ، به بازار مصرف کالاهای تولیدشده کشورهای غربی تبدیل می‌شوند.
- ۲ این کشورها، نیروی کار و مواد خام مورد نیاز کشورهای غربی را تأمین می‌کنند.
- ۳ در اغلب موارد، کشورهای تحت نفوذ و استعمارزده به طرف اقتصاد تک‌محصولی سوق داده می‌شوند؛ یعنی صادرات آن‌ها به یک ماده خام محدود می‌شود.
- ۴ تک‌محصولی شدن اقتصاد کشورهای استعمارزده - قدرت چانه‌زنی در اقتصاد جهانی را از آنان می‌گیرد - این پدیده، موجب وابستگی اقتصادی آن‌ها به کشورهای استعمارگر می‌شود.
- ۵ وابستگی اقتصادی - مبادلات تجاری در سطح جهانی را نامتعادل می‌کند و انتقال ثروت، به طرف کشورهای غربی را ادامه می‌دهد. امکان عبور از مرحله استعمار به استعمار نو را برای کشورهای استعمارگر پدید می‌آورد؛ زیرا کشورهای غربی بعد از آن‌که در کشورهای استعمارزده با مقاومت‌های سیاسی و نهضت‌های آزادی‌بخش مواجه می‌شوند، استقلال سیاسی و اقتصادی آنان را به رسمیت می‌شناسند، اما اقتصاد وابسته، دولت‌های مستقل را ناگزیر می‌کند تا در چرخه نامتعادل جهانی توزیع ثروت قرار گیرند.
- ۶ کشورهای غربی به اقتضای بازار مصرف، برخی صنایع وابسته را به کشورهای استعمارزده منتقل می‌کنند؛ ولی این انتقال، در جهت استقلال این کشورها یا تعدیل جهانی ثروت نیست؛ بلکه در جهت منافع بیشتر کشورهای استعمارگر است. بدین ترتیب، با وجود رشد و تحول کشورهای استعمارزده، فاصله و وابستگی کشورهای غربی و غیرغربی، هم‌چنان حفظ می‌شود.

♦♦ تحولات سیاسی (از افول دولت - ملت‌ها تا جهانی شدن) ♦♦

نحوه پیدایش دولت - ملت‌ها		دولت - ملت‌ها، حاکمیت‌های سیاسی - اقتصادی جدیدی بودند که نخستین بار در اروپای غربی با افول قدرت کلیسا پدید آمدند.
ویژگی‌های دولت - ملت‌ها	● ۱ آن‌ها برخلاف حاکمیت‌های پیشین، خود را با هویت دینی و معنوی نمی‌شناختند و کاملاً سکولار بودند.	● ۲ هویت آن‌ها اغلب ناسیونالیستی و قومی است.
	● ۳ این کشورها در مسیر توسعه خود به صورت قدرت‌های استعماری درآمدند و به دنبال فتوحات استعماری، جغرافیای سیاسی جدید را در مناطق حضور خود برای دیگر فرهنگ‌ها پدید آوردند؛ پس برای هر یک از این مناطق، هویت جدیدی ساختند. بدین ترتیب، دولت - ملت‌های جدید در بخش‌های دیگری از جهان شکل گرفت. هویت‌های جدیدی که برای هر یک از این مناطق جغرافیایی جدید ساخته می‌شود، هویتی قومی و سکولار است.	
جهانی شدن		عواملی که سبب پیدایش دولت - ملت‌ها در تاریخ معاصر بشری شدند، در سده اخیر تغییر یافته‌اند و به دنبال آن، نقش کشورها و دولت‌های آن‌ها در جهان تغییر کرده است. برخی از این فرایندها جدید با عنوان جهانی شدن یاد می‌کنند.
مؤلفه‌های جهانی شدن	● ۱ اقتصاد سرمایه محور در حرکت‌های آغازین خود، نیازمند حمایت سیاست‌های قومی و منطقه‌ای بود، ولی به تدریج، انباشت ثروت، پدیدآمدن شرکت‌های بزرگ چندملیتی و گسترش صنعت ارتباطات، از اهمیت مرزهای سیاسی کاست.	● ۲ با شکل‌گیری نهادهای بین‌المللی و بازارهای مشترک منطقه‌ای، سرمایه‌گذاری شرکت‌های بین‌المللی به منطقه‌ای خاص محدود نمی‌شود. آن‌ها با استفاده از شبکه‌های عظیم اطلاعاتی، تغییرات اقتصادی در سطح جهانی را شناسایی و مدیریت می‌کنند.
	● ۳ قانون‌های ثروت و قدرت برای حفظ منافع خود، از طریق سازمان‌های بین‌المللی، موانع موجود بر سر راه تجارت بین‌المللی را برمی‌دارند و استقلال اقتصادی و سیاسی کشورهای مختلف را مخدوش می‌سازند.	
مخالفان و موافقان فرایند جهانی شدن	موافقان	برخی معتقدند جهانی شدن، فرایندی است که هیچ اعتنایی به مرزهای ملی ندارد و در حال ایجاد نظامی نوین است که تجارت و تولید بین‌المللی آن را به پیش می‌راند.
	مخالفان	برخی معتقدند در حال حاضر ابعاد اقتصادی و سیاسی جهانی شدن به گونه‌ای نیست که نظامی نوین را در سطح جهانی به دنبال آورد؛ بلکه چالش‌ها و تضادهایی را پدید می‌آورد. مقابله با این چالش‌ها، بیشتر توسط جنبش‌هایی صورت می‌گیرد که فراتر از مرزهای سیاسی دولت‌ها عمل می‌کنند. مثال: برای مقاومت در برابر سیاست جهانی‌سازی اقتصادی قدرت‌های برتر اروپایی و آمریکایی، پیمان‌هایی از قبیل جنبش عدم تعهد، اتحادیه عرب، سازمان کنفرانس اسلامی و ... بین دولت‌ها شکل گرفته است.

تحولات فرهنگی (امپراتوری رسانه، علم و فرهنگ)

در گذشته ← جوامع از طریق تجارت، مهاجرت، جنگ و غیره با یکدیگر مواجهه داشته‌اند. این برخوردها سبب انتقال و اشاعه فرهنگ‌ها می‌شده و مبادله فرهنگی از این طریق شکل می‌گرفته‌اند.

در جهان جدید ← برخورد استعماری غرب، جوامع غیرغربی را از نظر اقتصادی و سیاسی در موضع ضعف قرار داد. این پدیده اغلب نوعی خودباختگی فرهنگی نیز در آن جوامع ایجاد کرد.

خودباختگی فرهنگی سبب می‌شود جامعه، حالت فعال و خلاق خود را در گزینش عناصر فرهنگی دیگر از دست بدهد و در نتیجه، عناصر فرهنگ دیگر را بدون تحقیق و گزینش و به گونه‌ای تقلیدی، فرا گیرد.

● در شرایطی که جوامع غیرغربی، مدیریت خود را در گزینش عناصر مناسب فرهنگ غربی از دست می‌دهند، غرب مدیریت انتقال فرهنگ خود را در چارچوب اهداف اقتصادی و سیاسی مورد نظر به دست می‌گیرد. صنعت ارتباطات، ابزار تازه‌ای است که به جهان غرب در این مدیریت یاری می‌رساند. توسعه صنعت ارتباطات، فاصله‌های زمانی و مکانی را کوتاه و جهان را کوچک کرده و آن را به صورت دهکده‌ای واحد درآورده است.

– امپراتوری رسانه‌ای –

● به سبب موقعیت برتر کشورهای غربی و در رأس آن‌ها آمریکا، در عرصه رسانه، بسیاری از ناظران از امپراتوری رسانه‌ای نیز سخن می‌گویند. از این منظر، امپراتوری فرهنگی تازه‌ای تأسیس شده است که کشورهای کم‌تر توسعه‌یافته در برابر آن آسیب‌پذیرترند؛ زیرا منابع و امکانات لازم برای حفظ استقلال فرهنگی خود را ندارند.

● تجمع قدرت رسانه در دست صاحبان ثروت و کانون‌های صهیونیستی، نه تنها هویت فرهنگی جوامع غیرغربی را متزلزل می‌گرداند؛ بلکه آشکارا برخلاف ارزش‌های دموکراتیک جهان غرب نیز هست. بسیاری از منتقدان، نگران این هستند که تمرکز قدرت رسانه در دست چند شرکت یا چند فرد قدرتمند، موجب تضعیف سازوکارهای دموکراسی می‌شود.

جهان غرب ← از طریق رسانه ← فرهنگ عمومی جوامع غیرغربی را مدیریت می‌کند.

← از دو طریق زیر، تربیت نخبگان کشورهای غیرغربی را انجام می‌دهد:

● جوامع غربی، بخشی از علوم طبیعی را که برای خدمت‌رسانی به غرب مورد نیاز است، به کشورهای در حال توسعه آموزش می‌دهند، ولی از آموزش دانش‌های راهبردی، خودداری می‌کنند.	۱) توزیع هدفمند علوم طبیعی و علوم انسانی
● علوم انسانی غربی که بر بنیان‌های هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی غرب بعد از رنسانس شکل گرفته‌اند، زندگی آدمی را بدون توجه به ابعاد معنوی آن، به گونه‌ای سکولار تعریف می‌کنند و سازمان می‌دهند.	۲) تثبیت مرجعیت علمی غرب
● ترویج علوم انسانی غربی در کشورهای غیرغربی، عمیق‌ترین تأثیر را در توزیع فرهنگ غرب در جهان دارد؛ زیرا این علوم موجب می‌شوند که فرهنگ‌های دینی، هویت خود را از نگاه فرهنگ غربی بازنگری و ارزیابی کنند. این پدیده، فرهنگ‌ها را از علمی که بر پایه بنیان‌های معرفتی دینی است، محروم می‌گرداند.	

پایه دوازدهم

درس ۱: ذخیره دانشی

● آدمی تا قبل از این که بتواند سخن بگوید، از راه حواس، می‌فهمد. اما وقتی زبان می‌گشاید، به دریافت‌های حسی خویش بسنده نمی‌کند و برای شناخت جهان اطراف خود، از دانسته‌های دیگران نیز بهره می‌برد. او با تفکر و تعقل، از دیده‌ها، شنیده‌ها و خوانده‌هایش فراتر می‌رود، معنای پدیده‌های اطراف خود را درک می‌کند و به آگاهی گسترده‌تری از عالم و آدم می‌رسد. هم‌چنین از طریق مدرسه، دانشگاه و ... بر دانش خود می‌افزاید.

هر آن چه فرد از تجربه‌های فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه‌ای، دانشگاهی و ... می‌آموزد، ذخیره دانشی یا ذخیره آگاهی او را تشکیل می‌دهد.

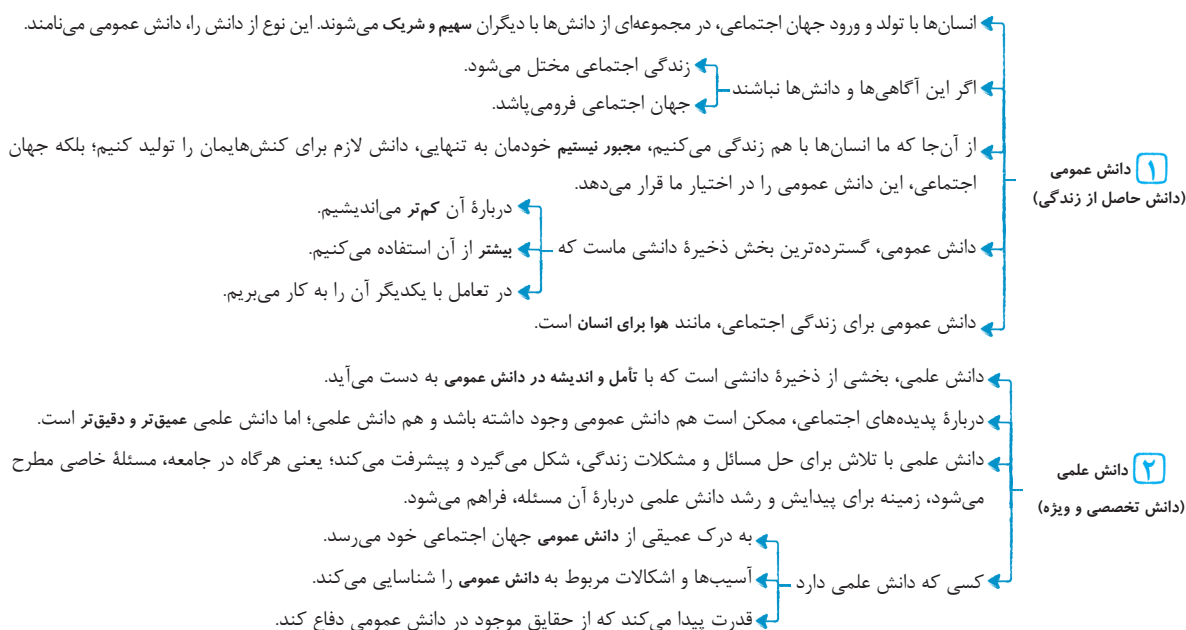
ذخیره دانشی ← هر فرد، گروه، قوم، جامعه و امتی، یک ذخیره دانشی دارد.

← ذخیره دانشی، راهنمای زندگی افراد و گروه‌هاست.

← ذخیره دانشی از دو بخش تشکیل شده است: (۱) دانش عمومی (۲) دانش علمی

دانش علمی و دانش عمومی

نکته

در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی اجتماعی:

- (الف) همه کسانی که از دانش عمومی برخوردارند، این مشکلات را می‌شناسند و برای حل برخی از آن‌ها راه حل‌هایی پیشنهاد می‌کنند.
(ب) افرادی که درباره این مسائل شناخت علمی دارند، از شناختی دقیق برخوردارند و می‌توانند برای آن‌ها راه حل‌های صحیح پیدا کنند.

تعارض میان دانش علمی و دانش عمومی

- گاهی میان دانش عمومی و دانش علمی یک جهان اجتماعی تعارض‌هایی پدید می‌آید. اعضای جهان اجتماعی برای حل این تعارض‌ها، تلاش می‌کنند. این تعارض‌ها به دو شیوه حل می‌شوند: (۱) رهاکردن بخشی از ذخیره دانشی به نفع بخشی دیگر (۲) طرح ایده‌های جدید.

– بررسی یک مثال در ارتباط با تعارض دانش علمی و دانش عمومی –

- جهان‌های اجتماعی مختلف، براساس هویت فرهنگی خود، تعاریف متفاوتی از دانش علمی دارند. مثلاً جهان متجدد، براساس هویت دنیوی خود، فقط علم تجربی را علم می‌داند و علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کند.
وقتی چنین رویکردی به جوامع دیگر (که علم را به تجربه محدود نمی‌کنند و عقل و وحی را نیز می‌پذیرند)، سرایت می‌کند → در این جوامع، تعاریف متعدد و گاه متضاد، از علم رواج می‌یابد → و در ذخیره دانشی آن‌ها تعارض‌هایی پدید می‌آورد.
ارتباط دو سویه دانش علمی و عمومی قطع می‌شود.
در شرایط تعارض → دانش علمی از رشد و رونق لازم بازمی‌ماند.
دانش علمی، دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می‌دهد.

نکته

برای حل تعارض‌هایی مانند تعارض بالا، ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی) در کشور ما مطرح شده است. این علوم باید دارای دو ویژگی باشد:

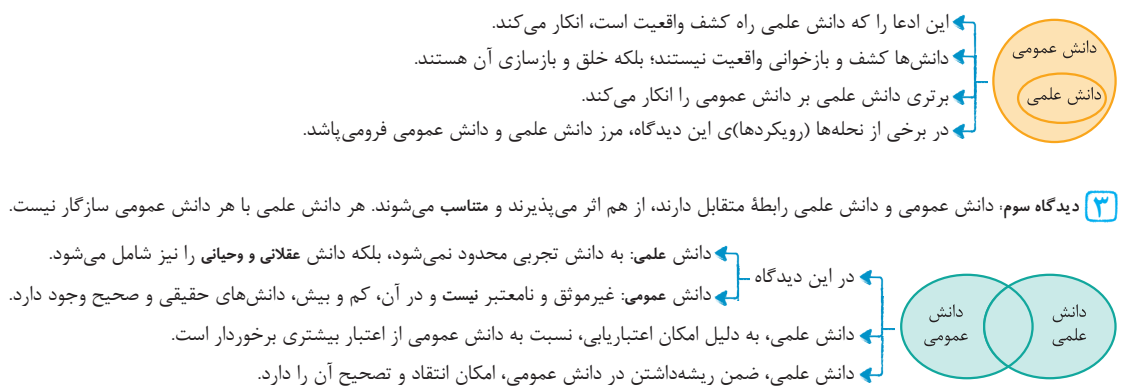
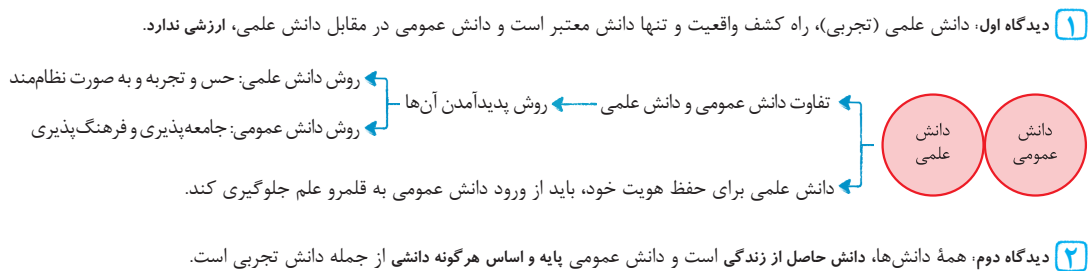
۱) همسو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعه ما باشد.	یعنی در حل مسائل و مشکلات بومی ما، مفید و کارآمد باشد.
۲) دغدغه کشف واقعیت و تشخیص درست و غلط داشته باشد.	یعنی به زبان و منطق جهان‌شمول سخن بگوید و در گشودن مرزهای دانش علمی به روی جهانیان مشارکت داشته باشد.

نکته

در اوایل قرن بیستم، عده‌ای در جهان غرب پیدا شدند که به جای موضوع، به روش علوم تأکید کردند. آن‌ها فقط روش تجربی را معتبر می‌دانستند و سایر علوم مانند اخلاق و فلسفه را علم نمی‌دانستند. هم‌چنین معتقد بودند علوم انسانی و اجتماعی فقط در صورتی که از روش تجربی استفاده کنند علم محسوب می‌شوند. این رویکرد در نیمه دوم قرن بیستم از رونق افتاد.

سه دیدگاه درباره دانش عمومی و دانش علمی

روان‌شناسی

درس ۳: احساس، توجه، ادراک

مقدمه

محرومیت حسی:

محرومیت حسی به این معناست که فرد در شرایطی قرار بگیرد که هیچ‌یک از گیرنده‌های حسی به وسیله محرک‌های بیرونی تحریک نشود. این آزمایش آزاددهنده است و نشان می‌دهد موجودات زنده به خصوص انسان نیاز به احساس دارند.

نام	تعریف
محرک	هر چیزی است که گیرنده‌های حسی را تحریک می‌کند.
احساس	تحریک اندام‌های حسی موجب احساس می‌شود.
توجه	انتخاب محرک خاص از بین محرک‌های بی‌شمار پیرامون، توجه نام دارد.
ادراک	تعبیر و تفسیرکردن، معنی و مفهوم و سازمان‌دادن به محرک‌های انتخاب‌شده ادراک نام دارد.

دریافت چندحسی:

اگر یک موضوع را بتوان با چند حس دریافت کرد، یادگیری راحت‌تر است.

حواس مختلف

تحریک هر یک از گیرنده‌های حسی تابع شدت محرک است.

– توجه –

تعریف	
انتخاب یک محرک از بین محرک‌های حسی مختلف	توجه
توجه مداوم و پایدار	تمرکز

– منابع توجه –

۱) تحریک حواس به وسیله محرک‌های بیرونی

۲) اطلاعات موجود در حافظه

۳) سبک پردازش افراد و انتظارات آن‌ها

– به همه آن‌چه توجه داریم، آگاهی کامل نداریم –

مثال پدیده آماده‌سازی = شناخت محرک معینی تحت تأثیر ارائه پیشین همان محرک یا محرک شبیه به آن قرار می‌گیرد. ارائه پیشین محرک دریافت بعدی را آسان می‌کند.

– چگونه می‌توانیم تمرکز ایجاد کنیم –

۱) آفت تمرکز «خوگیری» است.

۲) تعریف خوگیری: عادت کردن به محرک خاص به نحوی که به تدریج کم‌تر و کم‌تر به آن محرک می‌پردازیم.

۱) یکنواختی و ثبات نسبی: وقتی موضوع همیشه به صورت یکنواخت ارائه شود، فرد به آن عادت می‌کند و ابعاد جدیدش را در نمی‌یابد.	موانع تمرکز (عوامل ایجاد خوگیری)
۲) آشنایی نسبی با محرک مورد توجه: اگر محرک به دفعات متعدد ارائه شود، خوگیری شکل می‌گیرد.	
۱) تغییرات درونی محرک‌ها: اگر موضوع مورد توجه از نظر معنایی شرایط متنوع و جذابی داشته باشد.	عوامل ایجاد تمرکز (موانع خوگیری)
۲) درگیری و انگیزندگی ذهنی: تحت تأثیر عوامل فیزیولوژیکی و روان‌شناختی است.	

– کارکردهای توجه –

۱) ردیابی درست علامت،

علامت	ردیابی علامت	ردیابی نشدن علامت
حاضر	اصابت یا تصمیم درست	از دست دادن محرک هدف
غایب	هشدار کاذب	رد درست

۲) گوش به زنگی: توانایی فرد برای یافتن محرک هدف در یک دوره زمانی طولانی.

۳) جست‌وجو: تابع عوامل انحرافی و ویژگی منحصر به فرد هدف.

– ساماندهی توجه –

۱) آگاهی بیشتر ← توجه ارادی‌تر

۲) انجام فعالیت در ساعت‌های طولانی ← عدم توجه و ایجاد تمرکز

۳) استفاده از حواس مختلف برای انجام یک تکلیف ← ایجاد توجه متمرکزتر

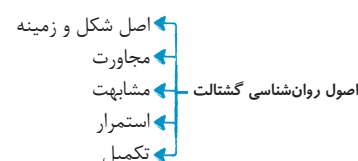
۴) انجام دادن چند تکلیف هم‌زمان ← کاهش کارایی توجه

– ادراک: بازنشانی محرک‌های مورد توجه –

– گشتالت –

● روش جزءنگر درک جامعی ایجاد نمی‌کند.

● کل بیشتر از مجموع افراد است.

درس ۴: حافظه و علل فراموشی

مراحل حافظه	توضیح
(۱) رمزگردانی	به خاطر سپردن اطلاعات و تبدیل کردن اطلاعات به رمزهای قابل قبول
(۲) ذخیره سازی یا اندوزش	نگهداری اطلاعات تا زمان لازم
(۳) بازیابی	به خاطر آوردن و یادآوری اطلاعات ذخیره شده

– نکاتی درباره مراحل حافظه –

- ۱ بزرگسالان به صورت کلی و کودکان به صورت جزء به جزء رمزگردانی می کنند. (در رمزگردانی جزء به جزء امکان خطا بیشتر است).
- ۲ رمزگردانی به انواع شنیداری، دیداری و معنایی تقسیم می شود.
- ۳ این که اطلاعات را از چه زمانی تاکنون ذخیره کرده ایم به زمان ذخیره سازی یا اندوزش مربوط است.
- ۴ مرحله بازیابی وابسته به نشانه های اطلاعات است و پدیده «نوک زبانی» نشان دهنده مشکل در بازیابی است که با ارائه نشانه برطرف می شود.

انواع حافظه

- حافظه با توجه به «زمان» به سه نوع حسی، کوتاه مدت و کاری و بلندمدت تقسیم می شود.

انواع حافظه	مراحل حافظه	نوع رمزگردانی	ظرفیت یا گنجایش اندوزش	زمان بازیابی
حسی	حسی	حسی	نامحدود	حدود نیم ثانیه
کوتاه مدت	حسی (همراه با توجه)	حسی (همراه با توجه)	7 ± 2 ماده	چند دقیقه
بلندمدت	عمدتاً معنایی	عمدتاً معنایی	نامحدود	از چند دقیقه تا آخر عمر

– نکاتی درباره انواع حافظه –

- ۱ ردهای حسی ذخیره شده در حافظه حسی در صورت «توجه» تبدیل به اطلاعات می شوند و به حافظه کوتاه مدت و کاری انتقال می یابند.
- ۲ مهم ترین دلیل فراموشی اطلاعات در حافظه کوتاه مدت، محو شدن مواد اطلاعاتی به دلیل (۱) گذشت زمان یا (۲) جایگزینی مواد اطلاعاتی با موارد جدید است.
- ۳ حداکثر لغات قابل یادآوری در حافظه کوتاه مدت، 7 ± 2 ماده (۵ تا ۹ ماده) است که «فراخوانی ارقام» نام دارد.
- ۴ حافظه کاری نقش مهمی در تفکر دارد و مانند یک تخته سیاه است که ذهن محاسباتش را روی آن انجام می دهد.
- ۵ حافظه کاری علاوه بر زمان، تابع میزان استفاده ما هم هست و به همین دلیل ظرفیت ذخیره سازی و زمان بازیابی اطلاعات در آن می تواند بیشتر باشد.
- ۶ یکی از ساده ترین شیوه های انتقال اطلاعات از حافظه کوتاه مدت به بلندمدت، «بازگویی و تمرین» است.

- انواع حافظه با توجه به «نوع اطلاعات»
- معنایی: دانش عمومی
- رویدادی: تجارب شخصی

خطاهای حافظه

خطاهای حافظه	توضیح
(۱) حذف کردن = فراموشی	ناتوانی در یادآوری و بازشناسی اطلاعاتی که قبلاً وارد حافظه شده است.
(۲) اضافه کردن	تحریف خاطرات، افسانه بافی و پرکردن چاله های ایجاد شده در حافظه. «حافظه کاذب» یکی از خطاهای رایج اضافه کردن است.

عوامل ایجاد فراموشی

عوامل ایجاد فراموشی	توضیح
(۱) گذشت زمان	آزمایش ایبنگهوس نشان داد که (۱) با گذشت زمان بعضی واژگان به خاطر سپرده شده فراموش می شوند و (۲) بیشترین مقدار فراموشی در ساعت های نخست بعد از یادگیری صورت می گیرد.
(۲) تداخل اطلاعات	یادگیری اطلاعات، بدون استراحت موجب فراموشی می شود.
(۳) عوامل عاطفی	هر چه مطالب را دوست داشته باشیم، فراموشی آن ها کم تر است.
(۴) عدم رمزگردانی	بسیاری از فراموشی ها در عمل ناشی از کم توجهی و نبود رمزگردانی است.
(۵) مشکلات مربوط به نشانه های بازیابی	بسیاری از افراد، نشانه های کافی و درست برای بازیابی اطلاعات از حافظه ندارند.

چگونه مطالعه کنیم تا حافظه بهتری داشته باشیم

توضیح	فنون بهسازی حافظه
برای این که حافظه پذیرای اطلاعات جدید باشد، ابتدا در مورد اهمیت موضوع، اطلاعات کسب کنید.	(۱) بیان اهمیت مطلب
به اطلاعات توجه دقیق داشته باشید و از انتخاب هم زمان چند ماده اطلاعاتی پرهیز کنید.	(۲) پرهیز از هم زمانی چند فعالیت (توجه ناقص)
برای کنترل اثر گذشت زمان، از مرور مناسب و فراتر از تکرار صرف اطلاعات استفاده کنید.	(۳) مرور کارآمد
برای کنترل اثر گذشت زمان، فاصله مرور مطالب نباید بیشتر از ۶ یا ۷ ساعت باشد.	(۴) کاهش فاصله زمانی بین یادگیری یک مطلب و یادآوری آن
برای کنترل اثر تداخل، یادگیری عمیق داشته باشید.	(۵) کاهش اثر تداخل مطالب
برای کنترل اثر تداخل، از یادگیری با فاصله استفاده کنید.	(۶) یادگیری با استراحت
اطلاعات را نظم بخشی و قفسه بندی کنید.	(۷) ساماندهی مطالب
از معانی مختلف برای به خاطر سپردن اطلاعات استفاده کنید.	(۸) استفاده از رمزگردانی معنادار
علاوه بر رمزگردانی شنیداری، از رمزگردانی دیداری هم استفاده کنید.	(۹) مطالعه چندحسی
هنگام مطالعه به ترتیب از پنج روش پیش خوانی، سؤال کردن، خواندن، به خود پس دادن و آزمون استفاده کنید.	(۱۰) روش پس خبا
راہ رفتن، یادداشت برداری کردن، برجسته کردن مفاهیم، خلاصه نویسی، رسم نمودار و حرکاتی از این قبیل بسیار مفید است.	(۱۱) استفاده از چند روش حرکتی
برای ذخیره شدن درست یک مفهوم، از مثال های مختلف استفاده کنید.	(۱۲) بسط معنایی
با برجسته کردن تفاوت های دو مفهوم به لحاظ ظاهری و معنایی، آن ها را از یکدیگر متمایز کنید.	(۱۳) تمایز بخشی
مطالب یاد گرفته را به زبان خودمانی برای خودتان بازگو کنید.	(۱۴) برگردان به زبان خودتان
برای جلوگیری از مشکلات مربوط به نشانه های بازیابی، به طور مکرر در آزمون شرکت کنید.	(۱۵) آزمون مکرر

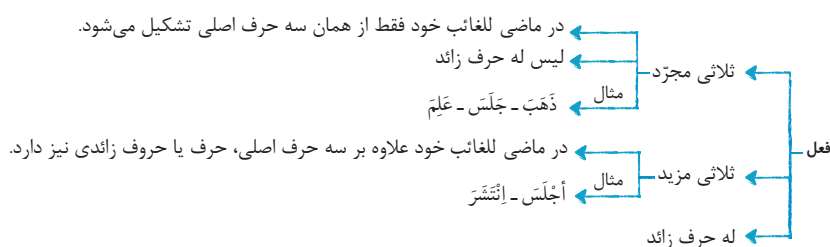
نکات پایانی

- هدف از حافظه قوی، شکل دهی به تفکر است.
- برای این که که تفکر شکل بگیرد، به حافظه قوی نیاز دارید، ولی حافظه قوی به تنهایی متضمن موفقیت نیست.
- حافظه در نقش فراهم سازی داده های خام برای تفکر است.

عربی

پایه دهم

درس های ۳ و ۴

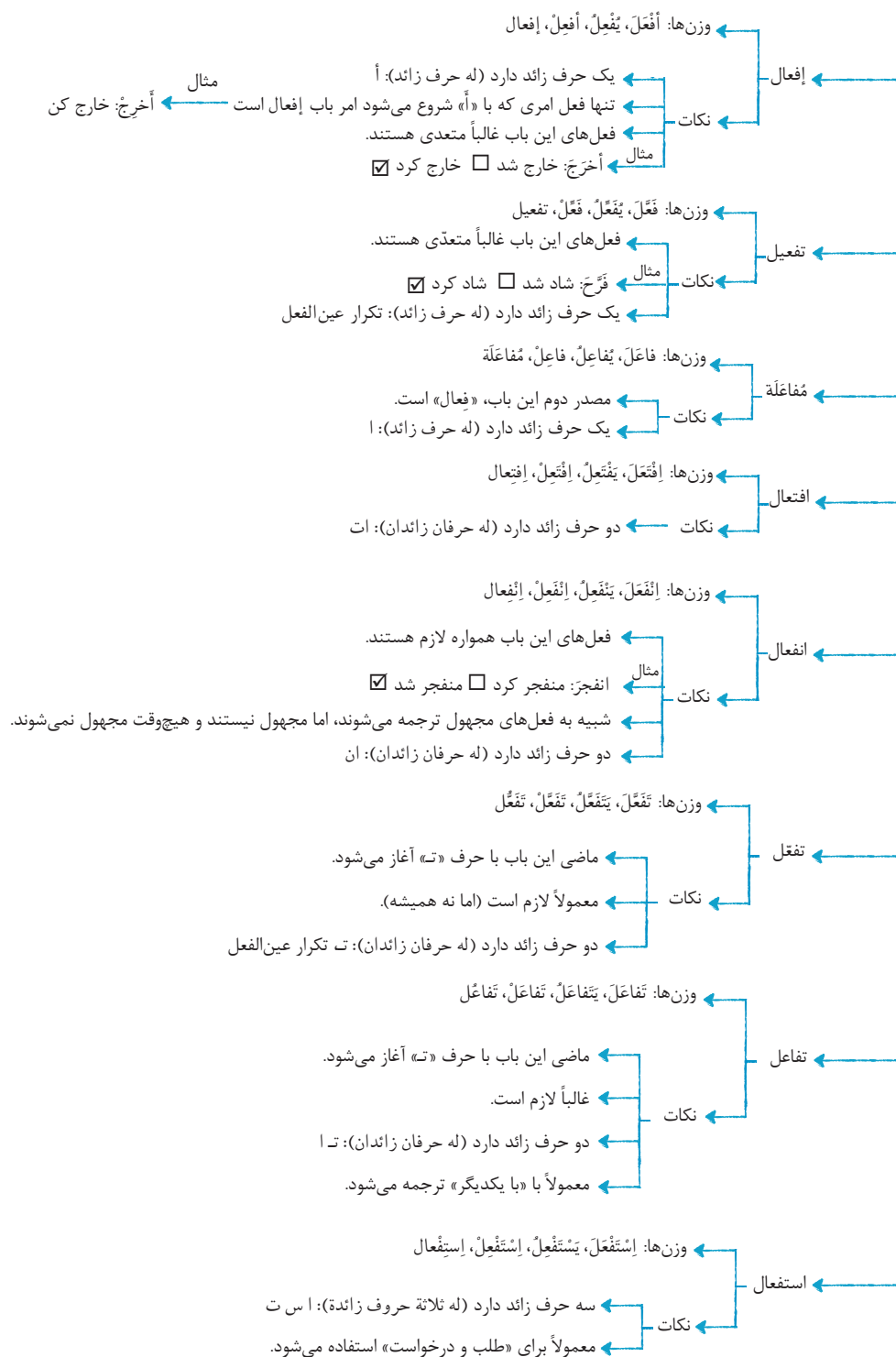
نکته

ملاک تشخیص حروف زائد ← صيغة للغائب ماضی

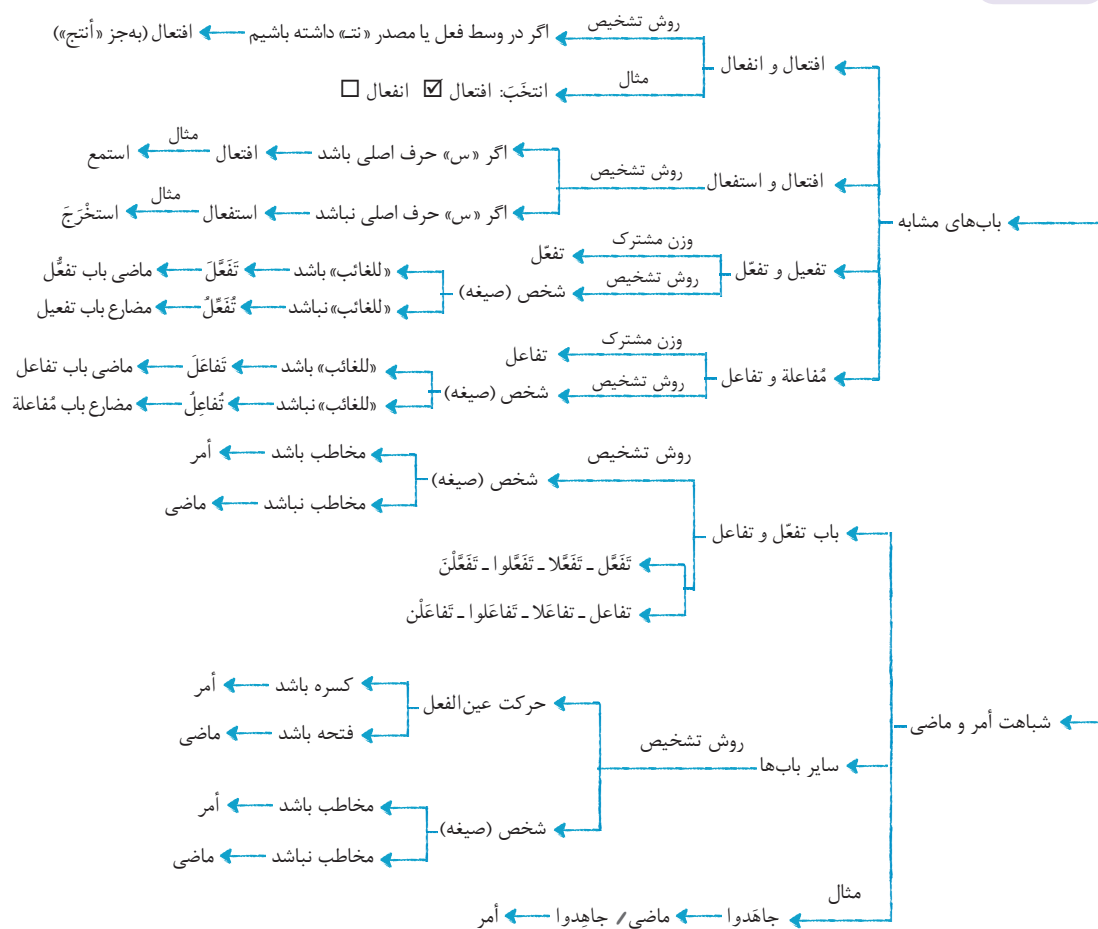
مثال ← اِئْتَشَرَ حروف زائد: ا س ت

باب‌های ثلاثی مزید -

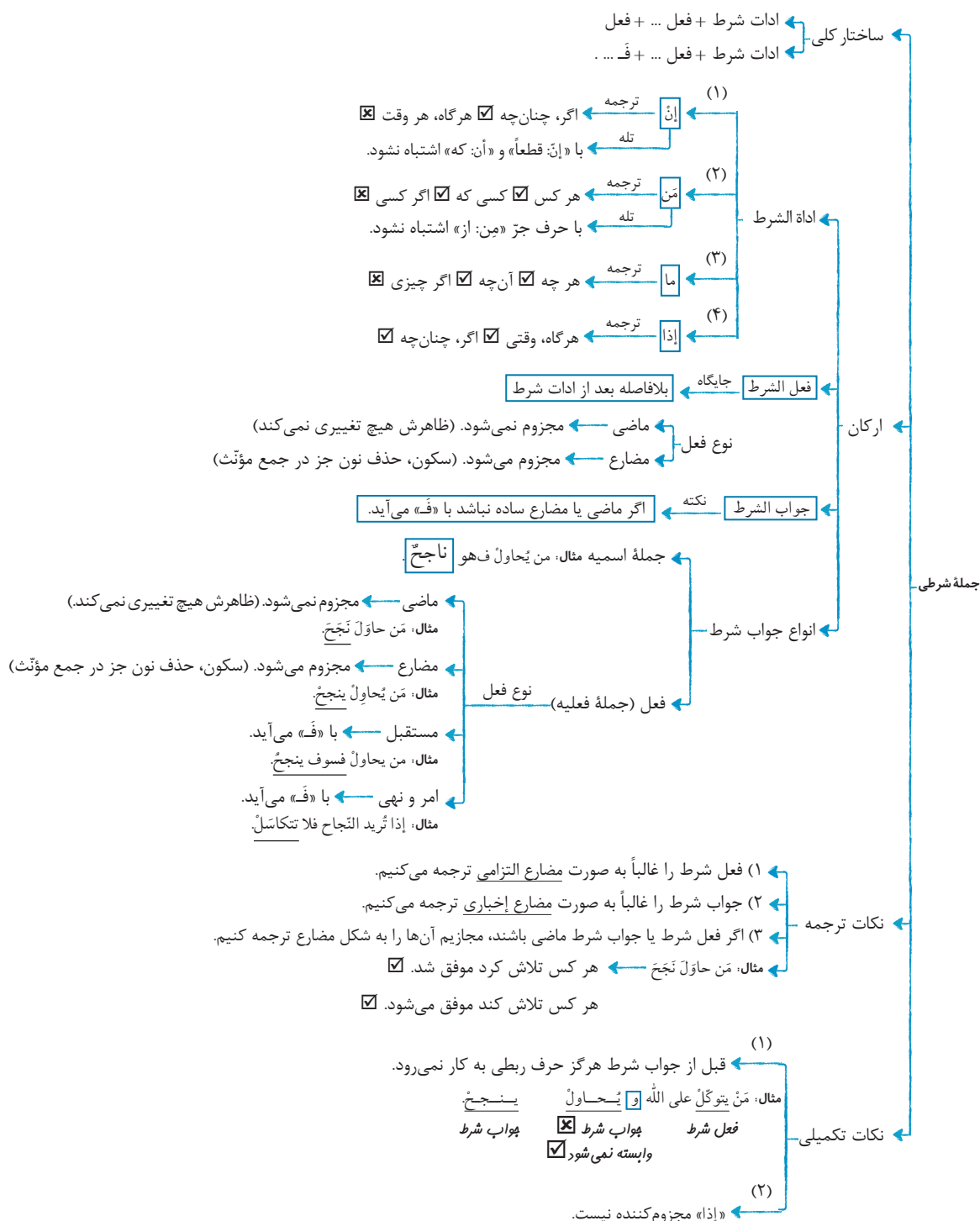
نکات -

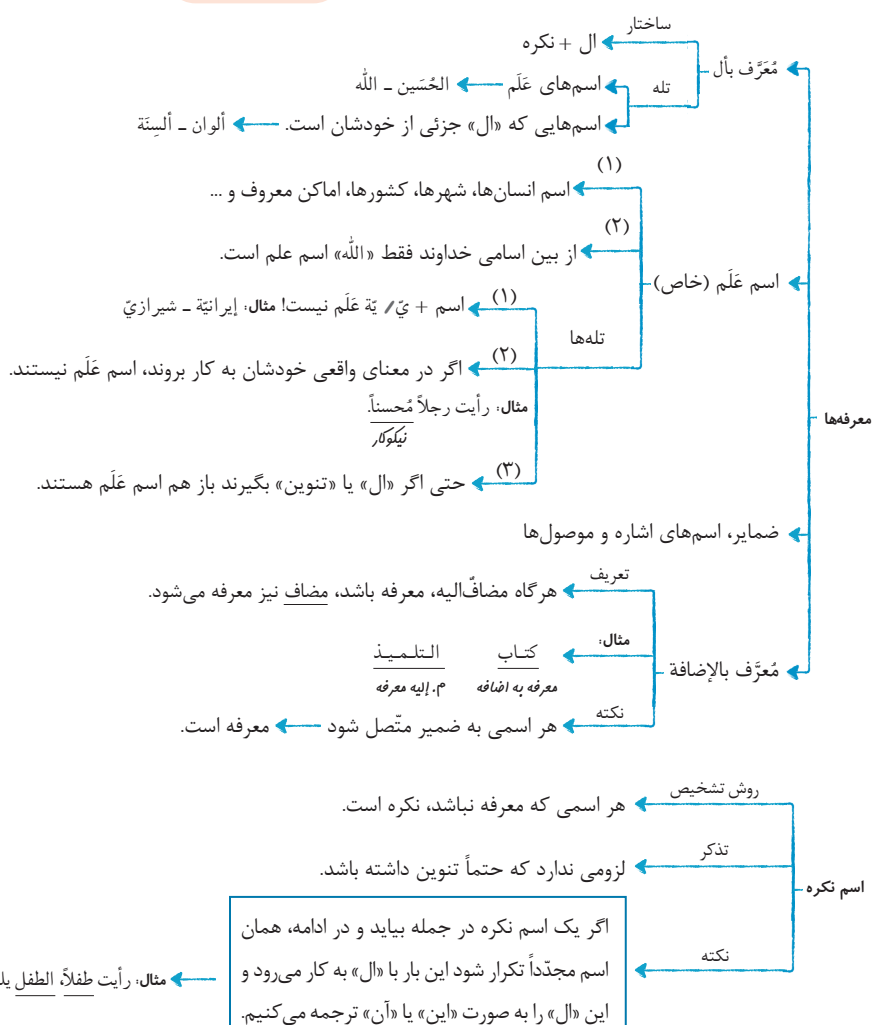
پایه یازدهم

درس ۳

درس ۱۴

- نکات ترجمه -

- ← معرفه‌ها ← بدون نشانه خاصی ترجمه می‌شوند. مثال، الأشجار: درختان
- ← با «ی» یا «یک» ترجمه می‌شوند. ← مثال، شجرة جميلة: درخت زیبایی ☒
- ← نکره‌ها ← درختی زیبا ☒
- ← یک درخت زیبا ☒
- ← تله ← هر اسمی که در فارسی «ی» داشته باشد، لزوماً نکره نیست!
- ← مثال، سلامتی - میز چوبی - ایرانی
- ← خبر بدون وابسته به صورت معرفه ترجمه می‌شود.
- ← مثال، هذه الشجرة جميلة: این درخت، زیبا است.
- ← فیه بدون وابسته
- ← نکته ← معرفه‌ای که بعدش موصول‌های خاص (الذي، التي، الذين ...) بیاید می‌تواند شبیه به اسم‌های نکره ترجمه شود.
- ← مثال، هذا الطالب الذي ... این دانش‌آموزی که ... ☒
- ← این دانش‌آموز که ... ☒

- حروف ناصبه -

- ← نکته ← فقط زمانی حرف ناصبه به شمار می‌روند که بر سر فعل مضارع بیایند.
- ← نکته ← أن + لا ← ألا
- ← أن: که ← تذکر ← با «إن: اگر» اشتباه نشود.
- ← لن: نکته ← در ترجمه مستقبل منفی ایجاد می‌کند. (لن يذهب: نخواهد رفت)
- ← گي: تا، تا این که
- ← لگي: تا، تا این که ← نکته ← لکي + لا ← لکیلا
- ← حتي: تا، تا این که
- ← ل: تا، تا این که، برای این که ← نکته ← برای بیان علت به کار می‌رود. (للتعليل)
- ← تمام حروف ناصبه (به جز لن) + مضارع ← مضارع التزامی
- ← ترجمه ← مثال، ليذهب: تا برود
- ← (۱) ← در مضارع‌هایی که به «ن» ختم می‌شوند ← نون حذف می‌شود (به جز جمع‌های مؤنث)
- ← (۲) ← در مضارع‌هایی که به «ن» ختم نمی‌شوند ← آخر فعل فتنه می‌گیرد.
- ← تأثیر ظاهری ← مثال: (۱) ← أن + يذهب ← أن يذهب
- ← مثال: (۲) ← لن + يذهبون ← لن يذهبوا
- ← مثال: (۳) ← لکي + تذهبن ← لکي تذهبن
- ← نکته ← حرف ناصبه + لا ← لای نفی
- ← مثال، لکيلا تحزنوا ← لای نهی ☒ لای نفی ☒

پایه دوازدهم

درس ۱

معرفی حروف مشبّهة بالفعل

لکن: ولی، اما، ولیکن، لکن	إنّ: قطعاً، حتماً، بدون شک، به راستی، همانا
لیت: کاش، ای کاش	أنّ: که، این که
لعلّ: شاید، امید است، باشد که	کأنّ: مثل این که، گویی، انگار، گویا / مثل، مانند

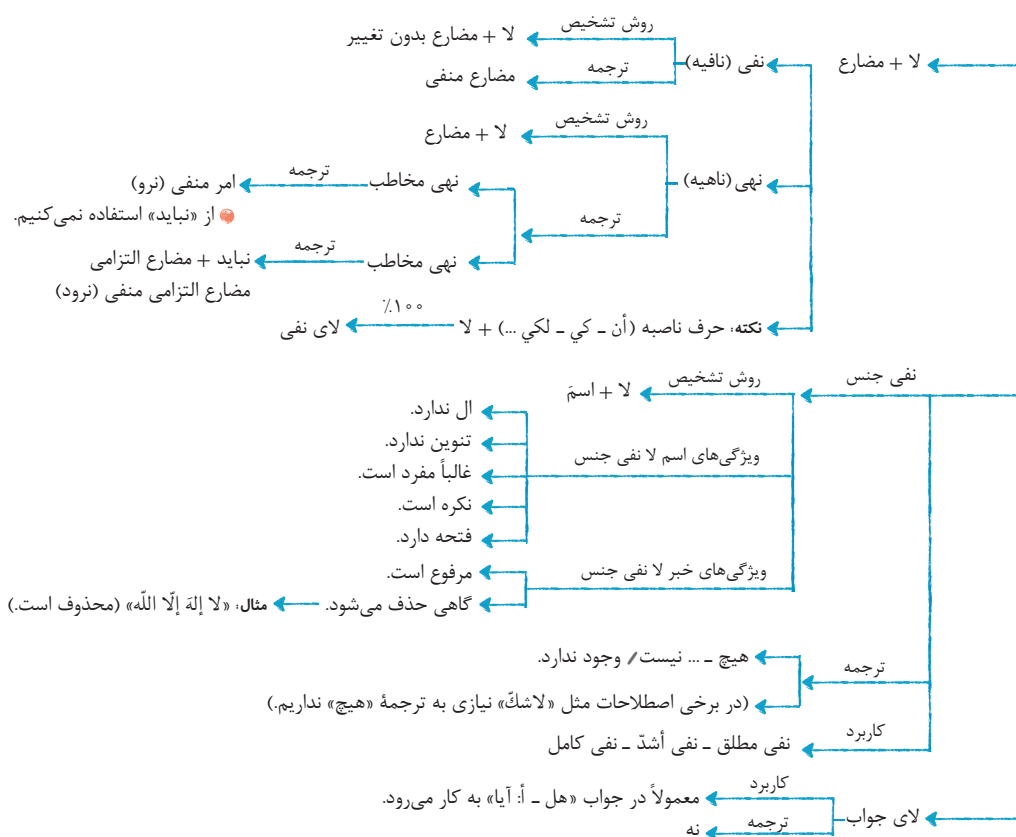
کاربرد حروف مشبّهة بالفعل

لکن: تکمیل معنای جمله قبلیش / رفع ابهام از آن (یکمّل معنی جمله ما قبل لتکمیل الجملة السابقة / رفع الإبهام یُزِل الإبهام رفع التوهم)	إنّ: تأکید بر کلّ جمله اسمیه بعدش / رفع شک (یؤکد على الجملة بأجمعها. للتأکید. يرفع الشكّ لإزالة الشكّ رفع التردد وقوعه حتمی)
لیت: بیان آرزوی غیرممکن / ناامیدی / حسرت (تمنّی، یتمنّی، طلب ممکن بعید لن یتحقّق، لا یمکن وقوعه / لا رجاء، لا یرجو، لا أمل، لا یأمل، یأسف الحسرة)	أنّ: ربط دادن و وصل کردن دو جمله (تواصل، یربط الجملتين، لإيجاد صلة، لإيجاد الارتباط، یرتبط)
لعلّ: بیان امیدواری / بیان شک (ترجّی رجاء یرجو، له أمل، یدلّ على الإمكان و تحقّق الفعل الشكّ و التردد)	کأنّ: تشبیه / تخمین و حدس و گمان / بیان شک (التشبيه، المشابهة / تخمین، ظنّ / شكّ و تردید، متردداً)

قواعد حروف مشبّهة بالفعل

- بر سر جمله اسمیه می آیند و اسم و خبر دارند.
- اسمشان منصوب و خبرشان مرفوع است. (إنّ الله غفّار).
اسم إنّ خبر إنّ
- مستقیماً بر سر فعل ها و ضمیرهای منفصل نمی آیند.
(لیت ذهبْتُ ← غ / لیت أنا ← غ)

انواع لا

پایه دهم

درس ۵: هند و چین

تمدن هند (سند باستان)

● رود سند عامل پیدایش تمدنی منسوب به همین نام است؛ تمدنی متکی بر کشاورزی که به مرور زمان ابعاد گسترده‌تری یافت و در نهایت در زمانی که رو به انحطاط بود (۱۵۰۰ ق.م.) با ورود آریایی‌ها از بین رفت.

حرفه و تجارت: (۱) با توجه به وجود رود سند، پیشه اصلی مردم کشاورزی بود و ساکنانش در جلگه‌های آبرفتی و حاصلخیز اطراف آن به کشت محصولات متنوع مثل: گندم، جو و پنبه و پرورش دام به خصوص گاومیش می‌پرداختند. (۲) گذشته از این، نشانه‌هایی از رواج صنعت سفالگری و نساجی در این منطقه به دست آمده است. (۳) هم‌چنین پیداشدن برخی اشیای (کالا) متعلق به تمدن ایران و بین‌النهرین در دو منطقه موهنجودارو و هاراپا گواه دادوستد میان این مناطق است.

ویژگی‌های تمدن سند (۱) ساکنان تمدن دره سند، شهرهای خود را براساس نقشه‌ای دقیق و معماری تقریباً یکسانی می‌ساختند؛ خیابان‌ها و معابر اصلی و فرعی با پهنای معین و ساختمان‌هایی با معماری همسان و آجرهایی به اندازه‌های مشخص (۲) شهرهای موهنجودارو و هاراپا مجهز به شبکه فاضلاب بودند و چندین بنای عمومی مثل: معابد، حمام و ... داشتند.

هنر و جامعه: از ویرانه‌های این تمدن، آثار هنری کشف شده، گواه شکوفایی صنعت و هنر در آن است. از سوی دیگر لوح‌ها و نوشته‌هایی از این تمدن باقی مانده که هنوز رمزگشایی نشده است؛ لذا درباره اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی این تمدن چیزی نمی‌دانیم.

حکومت و سلسله‌های پادشاهی در هند

● در جدول زیر با فراز و نشیب شکل‌گیری حکومت یکپارچه در هند آشنا می‌شوید.

سلسله / دوران	جزئیات
آریایی‌ها	● از شمال غرب وارد هند شدند (۱۵۰۰ ق.م.). ● مردمانی جنگجو بودند که به تدریج بر شمال و مرکز هند مسلط شدند (به غیر از نواحی مرطوب جنوب هند که دراویدی‌ها در آن زندگی می‌کردند).
داريوش هخامنشی	داريوش قسمت‌هایی از شمال غرب هند را تصرف و آن‌جا را خراج‌گزار خویش کرد.
اسکندر مقدونی	پس از برانداختن حکومت هخامنشیان، بخش‌های وسیعی از هند را تصرف کرد. (۳۲۷ - ۳۲۶ ق. م)
موریا (۳۲۶ - ۲۰۰ ق. م)	● به دنبال خبر مرگ اسکندر، چندراگوپتا که فرماندهای هندی بود، بر ضد یونانیان شورش کرد و با به اطاعت درآوردن شماری از حاکمان محلی شمال هند سلسله موریا را تأسیس نمود. ● حکومت موریا در دوران آشوکا به اوج قدرت رسید و قلمرو آن‌ها به سرتاسر هند به جز سرزمین دراویدی‌ها (جنوب هند) گسترش یافت.
گوپتا (۳۲۰ - ۵۵۰ م)	● پس از آشوکا، حکومت موریا ضعیف شد و چندین سلسله بی‌اهمیت روی کار آمدند؛ تا این که گوپتاها ظهور کردند و چندین قرن بر هند فرمان راندند. ● گوپتاها هم در شمال هند قدرت را به دست گرفتند و حکومت مرکزی تشکیل دادند.

دین در هند

- آریایی‌های هند خدایان گوناگونی را به عنوان مظاهر طبیعت می‌پرستیدند.
- مهم‌ترین اثر به جا مانده از این اعتقادات سروده‌هایی به نام «وداها» است.
- کهن‌ترین بخش وداها، ریگ‌وداست.

– آیین برهمنی –

- آیین پیچیده‌ای که به خدایان ستایش شده در وداها باور داشت.
- مناسک سخت و قربانی کردن
- برهمنان: روحانیون آیین برهمنی که قدرت و ثروت زیادی داشتند.
- سختی آیین برهمنی موجب رویگردانی پیروان آن شد.
- آیین‌های دیگری مثل بودایی جایگزین آن شد.

– آیین بودا –

چهار حقیقت عالی بودا:

- (۱) زندگی سراسر درد و رنج بی‌پایان است.
- (۲) سرچشمه این درد آرزو و خواستن است.
- (۳) غلبه بر آرزو با رسیدن به نیروانا.
- (۴) رسیدن به نیروانا از ۸ راه مقدس.

چین باستان

- طبق کاوش‌های باستان‌شناسی، در دوران نوسنگی (حدود ۸ هزار سال پیش)، روستاییان در اطراف رودهای **هوانگ‌هو** (رود زرد) و **یانگ‌تسه** مشغول کشاورزی بودند ←
- ارزن، گندم، برنج و ابریشم تولید می‌کردند.
- در چین هم مثل سایر تمدن‌هایی که بررسی کردیم، تولید مازاد بر نیاز محصولات کشاورزی و دامی، باعث (۱) افزایش جمعیت و (۲) پیدایش نخستین شهرها حدود ۱۵۰۰ ق.م شد.

← آسیب‌پذیری، به سبب موقعیت جغرافیایی ویژه، کم‌تر تحت نفوذ خارجی‌ان بودند؛ شاید به همین دلیل آریایی‌ها به آن وارد نشدند.

ویژگی‌های چین باستان ← ارتباط، چینیان زمانی با هند و ایران ارتباط داشتند که به لحاظ فرهنگی و تمدنی پیشرفته بودند و حرفی برای گفتن داشتند!

← حکومت، تا قبل از روی کار آمدن ژنگ، در چین حکومت متحد و یکپارچه وجود نداشت و شامل چندین دولت - شهر بود که بر هر قسمت از آن جنگاورانی حکومت می‌کردند به تدریج سلسله‌های حکومتی به‌وجود آمدند، اما نتوانستند چین را متحد کنند؛ برای همین با تفرقه سیاسی و یورش اقوام کوچ‌رو در شمال (دوره رود هوانگ‌هو) روبه‌رو شدند.

شی هوانگ تی (ژنگ) امپراتور اول، یکی از فرمانروایان سلسله چهاین بود که: (۱) تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد تا بتواند تمرکز بیشتری بر حکومت و سرزمین چین داشته باشد. (۲) شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت و مقیاس وزن‌ها، اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را با قصد رونق تجارت، یکسان کرد. (۳) دیوار بزرگ چین را که توسط فرمانروایان پیشین ساخته شده بود، تکمیل کرد. این دیوار در شمال چین (جایی که مدام مورد یورش بیگانگان بود) ساخته شد.

سلسله هان

- پس از مرگ شی هوانگ تی، چین دچار جنگ داخلی شد و از دل این قائله، سلسله هان روی کار آمد.
- در دوران این سلسله، چین دچار تغییر و تحولات چشمگیری شد. کشاورزی، علم و فرهنگ پیشرفت کرد و چینیان دست به اختراعات مهمی زدند.
- سلسله هان با توسعه قلمرو خود از سمت جنوب و غرب با سایر کشورها مثل ایران ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. در دوره هان جاده ابریشم گشایش یافت که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد.

آیین و اندیشه کنفوسیوس:

- کنفوسیوس یک اندیشمند و فیلسوف چینی بود که چند قرن پیش از شی هوانگ تی زندگی می‌کرد. او بیشتر از این‌که به عقاید مذهبی و باور به خدایان چینی بپردازد، به رفتار اخلاقی توجه داشت؛ این‌که مردم باید چگونه رفتار کنند و حاکمان چگونه باید رفتار مناسب را در جامعه رواج دهند.
- در مقابل عقاید کنفوسیوس دو رویکرد شکل گرفت: یکی شی هوانگ تی که به شدت مخالف آن بود و دستور داد آثارش را بسوزانند و پیروان او را نابود کنند و دیگری سلسله هان که تعالیم کنفوسیوس را مبنای سیستم اداری خود و انتخاب مأموران دولت قرار داد ← در چارچوب این اصول، افراد براساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند.

نکته

آیین بودا در زمان سلسله هان به چین راه یافت و در کنار آیین کنفوسیوس مورد پذیرش مردم قرار گرفت.

درس ۶: یونان و روم

یونان باستان

● یونان باستان یکی از کانون‌های مهم تمدنی اروپا به شمار می‌رود. این تمدن شامل سرزمین‌های جنوب شبه‌جزیره بالکان، جزیره‌های مجاور آن در دریاهای مدیترانه و اژه بود.

● یونان باستان از طریق کشتیرانی و دریانوردی شکوفا شد؛ چرا؟ چون بخش وسیعی از یونان را کوه‌های صخره‌ای فراگرفته است و به آن، موقعیت شبه‌جزیره‌ای بخشیده؛ به علاوه سواحل طولانی با خلیج‌ها و بریدگی‌ها شرایط مناسبی را برای این امر فراهم کرده است. در یک کلام، یونان به جای زمین حاصلخیز، دریای فراخ داشت. در یونان باستان تا پیش از عصر دولت - شهرها (۸۰۰ و ۷۰۰ ق.م) و مهاجرت اقوام هند و اروپایی به آن‌جا، دو تمدن مهم وجود داشت: تمدن مینوسی در جزیره کرت (جنوب یونان) / تمدن میسن در شبه جزیره یونان

● تمدن میسن به دلیل رقابت شهرها و جنگ‌های داخلی ضعیف شد و از ۱۱۰۰ تا حدود ۸۰۰ ق.م یونان دچار چنان انحطاطی شد که مورخان آن را عصر تاریکی نامیده‌اند و پس از آن عصر دولت - شهرها آغاز شد.

آتن، مرکز فعالیت‌های فلسفی، علمی و هنری و نیز زادگاه مردم‌سالاری (دموکراسی) به شمار می‌رفت. در این دوره (۵۰۰ تا ۳۳۸ ق.م) شاهد شکوفایی از رشد فکری، فرهنگی، علمی، هنری و ادبی هستیم. تحت رهبری پریکلس به سرعت پیشرفت کرد و رقیب و دشمن اسپارت شد. اسپارت، جامعه‌ای نظامی‌گرا و جنگاور بود که به امور فرهنگی و هنری چندان علاقه‌ای نداشت.

درگیری دو دولت - شهر، در فاصله ۴۳۱ تا ۴۰۴ ق.م، جنگ‌های پلوپنزی میان دو دولت - شهر رخ داد که با پیروزی اسپارت به پایان رسید.

(کمک مخفیانه هخامنشیان به دولت - شهر اسپارت)

فرهنگ و تمدن یونان باستان -

به جدول زیر توجه کنید:

فرهنگ و تمدن یونان باستان	
دین	یونانیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند که مهم‌ترین آن‌ها دوازده‌خدایی بودند که در کوه المپ جای داشتند و در رأس آن‌ها، زئوس خدای آسمان و آذرخش بود.
حکومت و سیاست	● در یونان باستان مثل سایر تمدن‌ها، حکومت پادشاهی موروثی برقرار بود، اما در نتیجه: (۱) توسعه دریانوردی و (۲) گسترش تجارت خارجی طبقه‌ای از ثروتمندان و اشراف برآمدند که مدعی قدرت شدند و جای شاهان را گرفتند. ● در آتن مردم به رهبران مورد نظر خود رأی می‌دادند، ولی همین هم کاملاً مطابق با مدل حکومتی تمدن‌های عهد باستان بود، چون فقط مردان حق رأی داشتند و زنان، بردگان و بیگانگان نادیده گرفته می‌شدند.
فلسفه	● یونان و به‌ویژه آتن نزد بسیاری از دانشمندان و مردم جهان امروز، زادگاه فلسفه شناخته می‌شود. ● فلسفه یونان - در قرن‌های چهارم و پنجم پیش از میلاد - با ظهور فیلسوفانی همچون سقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید و تأثیر زیادی بر فیلسوفان مسلمان به‌ویژه فیلسوفان ایرانی مثل فارابی و ابن سینا گذاشته است.
علم، هنر و ادبیات	در یونان باستان، علوم مختلفی مثل ریاضی، فیزیک، پزشکی و تاریخ‌نگاری شکوفا شد. ● بقراط پدر علم پزشکی ← معتقد بود بیماری‌ها علل طبیعی دارند و مجازات خدایان نیستند. ● فیثاغورث: فیلسوف و ریاضی‌دان

مقدونیان

- قدرت جدید مرزهای شمالی یونان بودند.
- فلیپ دوم با تشکیل ارتش دولت - شهرهای یونان را یکپارچه کرد.
- در نتیجه فتوحات جانشین فلیپ دوم، اسکندر مقدونی، سرزمین‌های مصر، آسیای صغیر، ایران، بین‌النهرین و هند به تصرف آن‌ها در آمد.
- حکومت مقدونیان بر یونان تا زمان ضمیمه‌شدن به امپراتوری روم ادامه یافت.

روم باستان

- (۱) حدود ۱۵۰۰ ق.م گروهی از اقوام هند و اروپایی وارد ایتالیا شدند و مزارع و روستاهایی را بنا نهادند.
- (۲) بعدها گروهی از یونان وارد ایتالیا شدند.
- (۳) شهر رم در مرکز ایتالیا از ادغام تعدادی روستا در کرانه رود تیبر پدید آمده بود. در سال ۵۰۹ ق.م، ساکنان این شهر بر شاه خود شورش کردند و توانستند جمهوری رم را به وجود بیاورند.
- (۴) جمهوری رم در سال‌های میان ۵۰۹ تا ۲۶۴ ق.م با شکست رقیبان خود گسترش پیدا کرد و توانست بر سرتاسر شبه‌جزیره ایتالیا چیره شود.
- (۵) شیوه اداره کشور: انتخاب دو کنسول از اعضای مجلس سنا به مدت یک سال بدون تکرار؛ برای مثال اگر یک کنسول فرماندهی ارتش در جنگ را بر عهده داشت، دیگری امور کشور را اداره می‌کرد.

نکته

در روم به واسطهٔ ۱) افزایش سرزمین‌های تحت سلطه و ۲) نیاز به تغییر شیوهٔ حکومت بر این قلمرو گسترده، جمهوری به امپراتوری تبدیل شد. تا این‌که کنستانتین قسطنطنیه یا بیزانتیوم را به پایتختی برگزید و روم را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم کرد که شرقی شد بیزانس و پایتختش قسطنطنیه و توسط عثمانی‌ها نابود شد و غربی نیز توسط ژرمن‌ها!

– فرهنگ و تمدن روم باستان –

جدول زیر را که دربارهٔ فرهنگ و تمدن روم باستان است، دریابید.

فرهنگ و تمدن روم باستان	
دین	● رومیان مثل یونانیان خدایان متعددی می‌پرستیدند و در راستای گرامی‌داشت آن‌ها مسابقه و جشنواره برگزار می‌کردند.
هنر و معماری	● رومیان در معماری و مجسمه‌سازی به مهارت بسیار دست یافتند. ● یکی دیگر از دستاوردهای رومیان ساخت شبکهٔ پیشرفته‌ای از جاده‌ها بود. مهندسان و کارگران رومی برای احداث جاده‌های سنگفرش‌شده، دامنهٔ تپه‌ها را می‌بردند، تونل می‌کنند، پل می‌ساختند و باتلاق‌ها را پر می‌کردند.

– ظهور و گسترش مسیحیت –

دین مسیحیت با وجود تمام دشمنی‌های یهودیان، به تدریج گسترش یافت و روزبه‌روز بر شمار پیروانش افزوده شد تا جایی که در زمان کنستانتین رونق بی‌سابقه‌ای یافت، زیرا او به مسیحیت گروید و فرمان آزادی این دین را در امپراتوری روم صادر کرد. ۵۰ سال پس از کنستانتین، مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شناخته شد.

درس ۷: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

پیشینهٔ پژوهش در تاریخ ایران باستان

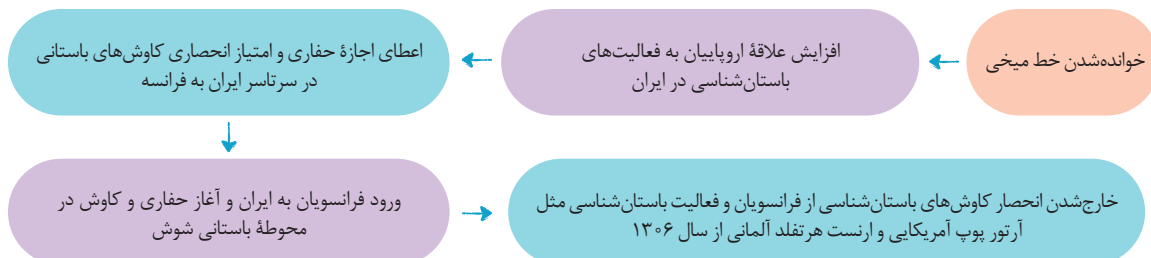
- در دورهٔ قاجار، تاریخ‌نویسی در ایران رونق گرفت و مورخان ایرانی دربارهٔ دوران باستان کشورمان کتاب‌ها و مطالب متعددی نوشتند.
- این روند به دلیل ورود اروپاییان به ایران و نیز اکتشافات متوالی در محوطه‌های باستانی سرعت گرفت و روزبه‌روز بر تعداد کتاب‌ها و مطالعات دربارهٔ گذشتهٔ باستانی ایران افزوده شد.
- بر این اساس، به طور کل می‌توان مطالعاتی را که دربارهٔ تاریخ ایران باستان صورت گرفته است، به دو دسته تقسیم کرد:
 - ۱) آگاهی‌های تاریخی آمیخته با افسانه:
 - نوشتن تاریخ براساس ترجمهٔ خدای‌نامه‌ها و شاهنامه
 - تقسیم‌بندی عصر باستان به چهار دورهٔ کیانیان، پیشدادیان، اشکانیان و ساسانیان.
 - نسبت‌دادن پارسه به جمشید پادشاه اساطیری
 - نسبت‌دادن پاسارگارد به قبر مادر حضرت سلیمان
 - ۲) آگاهی‌های تاریخی متکی به پژوهش و کاوش‌های جدید:
 - در نتیجهٔ خوانده‌شدن خط‌های باستانی
 - سفر اروپاییان به ایران از دورهٔ صفوی

افسانه‌ها براساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند، اما با گذشت زمان تغییر کرده و به شکل دیگری درآمدند.

تاریخ، همان واقعیتی است که در گذشته اتفاق افتاده!

پیشینهٔ تحقیقات جدید دربارهٔ تاریخ ایران باستان

- در زمان محمدشاه قاجار، یک افسر انگلیسی به نام سِر هنری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ‌نوشتهٔ داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد.

- دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید
- ۱) انتقال بخشی از آثار تاریخی کشف‌شده به موزه‌های اروپا و آمریکا
 - ۲) فراهم‌شدن امکان محدود تشخیص تاریخ واقعی از افسانه و شناخت بهتر سلسله‌های ایرانی ماد، هخامنشیان، اشکانیان و ساسانیان
 - ۳) مشخص‌شدن سابقه حضور تمدن نسبتاً پیشرفته در ایران (ساکنان فلات ایران پیش از آریاییان)
 - ۴) تقسیم تاریخ ایران به پیش از تاریخ و دوران تاریخی

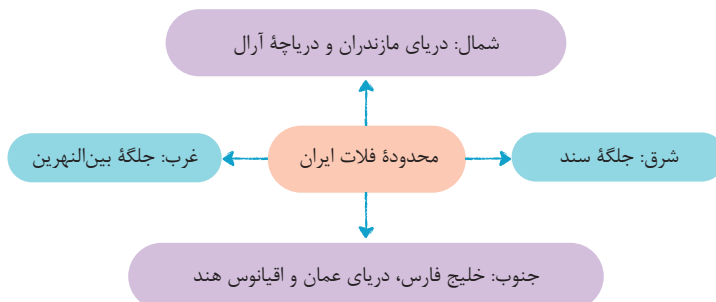
منابع تحقیقات تاریخ ایران در دوران باستان

- منابع دست اول به دو گروه نوشتاری و غیرنوشتاری تقسیم می‌شود.
- غیرنوشتاری شامل تمامی اشیاء و بناها می‌شود، اما منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان به دو گروه نوشته‌های غیرایرانی و ایرانی تقسیم می‌شود.

نوشته‌های غیرایرانی	نوشته‌های ایرانی
شامل کتاب‌های مورخان یونانی و رومی می‌شود که در صدر آن‌ها تاریخ هرودت قرار دارد. علاوه بر این در تورات (کتاب دینی یهودیان) نیز مطالبی درباره هخامنشیان و به‌خصوص کورش بزرگ وجود دارد.	اگرچه ایرانیان در عهد باستان مانند یونانیان و رومیان در نوشتن کتاب‌های تاریخی موفق نبودند (علت، مقبولیت سنت شفاهی) و تاریخ‌نگاری مطلوبی نداشتند، اما طبق شواهدی به ثبت و ضبط وقایع مهم توجه نشان می‌دادند و دبیران مخصوصی به این کار اشتغال داشتند، حتی هرودت می‌گوید که ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بودند.
	سنگ‌نوشته‌ها و لوح‌های گلی ← مهم‌ترین منابع نوشتاری در دوره هخامنشیان
	۱) پنج ستون از سنگ‌نوشته بیستون ← شرح وقایع آغاز پادشاهی داریوش بزرگ
	۲) لوح‌های گلی تخت جمشید به زبان ایلامی
	۳) سنگ‌نوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در شرح جنگ با رومیان (ساسانیان)
	۴) خدای‌نامه‌ها: بازگوکننده تاریخ عمومی ایران، متن اصلی و عربی آن از بین رفته است.

درس ۸: سپیده‌دم تمدن ایرانی

جغرافیای تمدن ایرانی

ایران در دوران پیش از تاریخ

- ۱) کهن‌ترین ساکنان فلات ایران، گرچه سابقه حضور انسان در فلات ایران به طور دقیق روشن نیست، اما طبق پژوهش‌های انجام‌شده، گروه‌هایی از آفریقا، آسیای مرکزی، قفقاز و شبه‌قاره هند در دوران پارینه‌سنگی به ایران مهاجرت کردند.
- ۲) از نخستین روستاها تا نخستین شهرها، اگر یادتان باشد در درس چهارم گفتیم «براساس کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر، مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران، خاستگاه کشاورزی بود.» ابداع کشاورزی یکی از دستاوردهای دوران تولید خوراک (پیش از تاریخ) به شمار می‌رود!

نکته

مردم ایران هم حدود ۸ هزار سال پیش، در اثر تولید مازاد، در زمینه صنایع و هنرهای گوناگونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافندگی و خانه‌سازی نیز به پیشرفت‌ها و موفقیت‌های چشمگیری دست یافتند. در اثر این عوامل به مرور نخستین شهرها در حدود ۵ هزار سال (دوره تولید خوراک) پیش در فلات ایران پدید آمدند.

● بد نیست برای آگاهی از چگونگی شکوفایی ساکنان فلات ایران در صنایع و هنرهایی که در بالا ذکر کردیم، به جدول زیر توجه کنید.

سفالگری	فلزکاری	خانه سازی	پدید آمدن شهرها
● پیشرفت مردم ایران در ساخت ظروف سفالی از حدود ۸ هزار سال پیش	● ساخت ابزارآلات مختلف به ویژه زیورآلات مسی با چکش کاری بر روی رگه های طبیعی مس از حدود ۸ هزار سال پیش	● استفاده ساکنان فلات ایران - مانند دیگر مناطق جهان - از سربناه ها و کلبه هایی نه چندان مقاوم از سنگ، چوب و شاخ و برگ گیاهان و درختان در ابتدای یکجانشینی	● نخستین شهرها ۵۰۰۰ سال پیش در خوزستان: شوش و چغامیش
● وجود ظروف سفالی ساده و نقش دار متنوع در سکونتگاه های باستانی ایران	● وجود بقایای کوره های ذوب و قالب گیری مس در مناطقی مانند شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در استان کرمان و تپه زاغه در قزوین	● ساخت بناهایی محکم تر از گل و سنگ و در نهایت خشت به مرور زمان پوشاندن سطح دیوارها با کاه گل و سپس رنگ آمیزی آن ها	● کرمان: شهراد و جیرفت
● مشتری های این ظروف ← ساکنان سرزمین های دیگر از جمله بین النهرینی ها	● بهترین نمونه صنعت و هنر فلزکاری ایران: مفرغ های لرستان	● پوشاندن سقف خانه ها با تیرهای چوبی	● سیستان: شهر سوخته
	● ساخت اشیا و ظروف سنگ صابون با مهارت و ظرافت تمام در جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان ← جیرفت و تپه یحیی دو مرکز مهم تولید و صدور سنگ صابون به مناطق دور و نزدیک		● کاشان: سیلک

دوران تاریخی (تمدن ایلام)

- سرزمین اصلی ایلامیان شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود. این موقعیت جغرافیایی برای تأسیس سکونتگاه اولیه و تشکیل روستا و سپس شهر، بسیار مناسب است، چراکه هم زمینی برای کشاورزی هست و هم دسترسی به آب (نزدیکی به دریا) مهیاست.
- ایلامی ها به صورت پراکنده با حکومت هایی محلی و کوچک زندگی می کردند^۱ که با هم متحد نبودند؛ از سوی دیگر بین النهرینی ها (سومری ها و اکدی ها) برای تأمین اقتصاد خود، نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بودند.
- فرمانروایان سومری و اکدی مدام به سرزمین ایلامی ها لشکرکشی می کردند و همین امر سبب شد تا حکومت های کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.
- روابط تجاری و سیاسی ایلام با بین النهرین، هند و آسیای صغیر
- انحطاط و فروپاشی: پس از یورش ویرانگر آشوریان در قرن ۷ ق.م.
- پایتخت های ایلامیان: ۱) شوش در مرکز جلگه خوزستان ۲) انشان / انزان در شرق قلمرو
- معبد چغازنبیل و استفاده از آجر در معماری آن، از شاهکارهای آن دوره است.

دین و اعتقادات:

- اعتقاد به خدایان متعدد
- از جمله محبوب ترین خدایان ایلامی، اینشوشیناک یا خدای شهر شوش
- کشف پیکره های گلی از الهه های مادر نشان دهنده اعتقاد فراگیر ایلامیان به آن هاست.

زنان:

- دارای موقعیت اجتماعی متمایز و قدرت نفوذ / پیکره های به جامانده نشان دهنده مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان می باشد.

پایه یازدهم

درس ۵: تثبیت و گسترش اسلام در دوران خلفای نخستین

– جانشینی رسول خدا (ص) و شکل گیری خلافت –

- هنگامی که حضرت علی (ع) و بنی هاشم مشغول برگزاری مراسم تدفین پیامبر بودند، برخی از مهاجران و گروهی از انصار در مکانی به نام سقیفه بنی ساعده درباره تعیین خلیفه رسول خدا (ص)، تصمیم گیری می کردند.
- به خلفایی که بلافاصله پس از رحلت رسول خدا (ص) رهبری جامعه اسلام را بر عهده گرفتند، خلفای راشدین می گویند. برای آشنایی بیشتر با ایشان، به جدول زیر توجه کنید.

۱- دقیقاً مانند سومری ها و حتی دولت - شهرهای یونانی ولی نه به اندازه آن ها پیشرفته

خلیفه	سال‌های خلافت	رویداد مهم
ابوبکر	۱۳ ق - ۱۱ ق	مقابله با مرتدان، پیامبران دروغین و حامیان امام علی (ع) / ماجرای سقیفه بنی ساعده
عمر بن خطاب	۲۳ ق - ۱۳ ق	انتخاب از طریق وصیت‌نامه / فتوحات در سرزمین‌های مجاور شبه جزیره
عثمان بن عفان	۳۵ ق - ۲۳ ق	انتخاب از طریق شورای شش نفره / قتل به دلیل روش غلط خلافت / برگرداندن تبعیدی پیامبر از طائف (حکم بن ابی العاص) / تبعید مخالفان خود (ابوذر غفاری و عمار یاسر)
علی (ع)	۴۰ ق - ۳۵ ق	انتقال مرکز خلافت به کوفه / مقابله با مخالفانی مثل معاویه که به دنبال خون‌خواهی عثمان بود و طلحه و زبیر که با حکومت آن‌ها در شهرها مخالفت شده بود / سه جنگ جمل و صفین و نهروان
حسن (ع)	۴۰ ق	صلح با معاویه / کناره‌گیری از خلافت / قتل به فرمان معاویه

– اوضاع اجتماعی دوران خلفای نخستین (راشدین) –

- آسیب دیدن اتحاد امت اسلامی در پی اختلاف جانشینی پیامبر
- ابوبکر و عمر تا حدی تلاش کردند تا عدالت در جامعه رعایت شود، ولی در دوران خلیفه سوم، به دلیل بذل و بخشش‌های وی به خاندان اموی (خاندان خود) نارضایتی در میان مسلمانان ایجاد گردید و اختلافات بالا گرفت و تعصبات قومی و قبیله‌ای بار دیگر در جامعه اسلامی سر باز کرد.
- در دوران علی (ع) هم جنگ‌های متعدد با مخالفان (جمل، صفین و نهروان) موجب پیدایش: (۱) تأثیرات اجتماعی نامطلوب و (۲) رقابت منطقه‌ای میان عراق و شام گردید که تا سال‌ها پس از آن ادامه داشت.

– تحولات اقتصادی دوران خلفای نخستین (راشدین) –

- به نمودار زیر خوب توجه کنید:

اقتصاد دوران خلفای نخستین

امام علی (ع): ● تقسیم بیت‌المال به طور مساوی میان عرب و غیرعرب
● اعتراض برخی از مسلمانان به این شیوه از جمله طلحه و زبیر

عثمان به سران قریش و خاندان اموی بذل و بخشش‌های فراوان و عطایای بسیاری داد و موجب خشم مردم و قبایل گردید.

در دوران عمر، فتوحات به صورت جدی پی گرفته شد و ثروت به دست آمده از آن به عنوان عطایا براساس قومیت و ناعدالانه تقسیم شد. گرچه بر پایه مساوات نبود اما سختگیری او نسبت به قریش مانع از ثروت‌اندوزی آنان می‌شد.

از دوران ابوبکر چندان اطلاعاتی در کتاب نیامده، اما وی در تقسیم بیت‌المال برخلاف روش پیامبر (ص) عمل نکرد.

– فتوحات مسلمانان و گسترش اسلام –

- آغاز لشکرکشی‌ها: اواخر خلافت ابوبکر / پایان لشکرکشی‌ها: پایان خلافت عثمان / نتیجه: سرزمین‌های ایران، شام و مصر فتح شد و اسلام به تدریج در آن سرزمین‌ها گسترش یافت.

فتح شام:

- نقطه اتصال زمینی ۳ قاره آفریقا، اروپا و آسیا دارای موقعیت جغرافیایی مهم
- پیش از فتح توسط مسلمانان تحت حکومت امپراتوری روم شرقی
- اختلافات مذهبی و قومی با امپراتوری روم سبب سستی حکومت آن امپراتوری بر این منطقه شد.
- فتح اغلب شهرها با پیمان صلح در برابر تسلیم و پرداخت جزیه

فتح مصر (۲۰ ق):

- اسکندریه در شمال مصر مرکز مهم نیروی دریایی
- تسلط روم بر مصر ➔ تهدید مسلمانان در شام و عربستان
- عمرو عاص فرماندهی سپاه مسلمانان
- دلیل ناخوشنودی مصریان از تسلط روم: (۱) مالیات‌های سنگین (۲) اختلاف با مسیحیان مصر
- آثار و پیامدهای فتوحات: (۱) سیاسی: گسترش قلمرو خلافت (۲) اقتصادی: کسب ثروت فراوان (۳) دینی و فرهنگی: گسترش اسلام و آشنایی مردم جهان با پیام آن (مهم‌ترین پیامد فتوحات)
- علل پذیرش اسلام توسط مردم سرزمین‌های مختلف: (۱) جاذبه جهانی پیام اسلام و وعده رستگاری در دنیا و آخرت (۲) شریعت سهل و ساده اسلام

درس ۶: امویان بر مسند قدرت

معاویه و حکومت شام

- ۱. امویان از خاندان‌های قدرتمند قریش که از طریق تجارت و اداره کعبه ثروتمند شده بودند.
- ۲. در زمان عمر بن خطاب، معاویه مشارکت فعالی در فتوحات داشت و به حکومت شام منصوب شد.
- ۳. نقش مهم در ایجاد جنگ جمل و صفین
- ۴. جلب حمایت کامل مردم شام از معاویه و خاندانش ← از طریق فریب‌کاری و تبلیغات فراوان
- ۵. معاویه سیاستمداران زیرکی مانند عمروعاص و مغیره بن شعبه را به خدمت گرفته بود.
- ۶. تأسیس خلافت: پس از شهادت حضرت علی (ع) (۲۱ رمضان سال ۴۰ ق.) خود را خلیفه خواند ← بدون توجه به نصایح امام حسن به عراق لشکرکشی کرد ← دسیسه‌های معاویه برای خریدن فرماندهان سپاه ← صلح به امام حسن تحمیل شد ← با شرایطی خلافت را به معاویه واگذار کرد ← امویان از سال ۴۱ ق. تا ۱۳۲ ق. حکومت کردند.

اقدامات امویان

- استفاده از زور برای کسب و حفظ قدرت (۲) موروثی‌شدن خلافت
- تبعیض و نابرابری اقتصادی (۴) قومیت‌گرایی (۵) ترویج جبرگرایی

نکته

هشتمین خلیفه اموی، عمر بن عبدالعزیز (۱) تصمیم به عمل کردن طبق قرآن و سنت خدا گرفت. (۲) فتوحات را متوقف کرد (۳) دشنام‌گویی به امام علی (ع) را منع کرد (۴) فدک را به اهل بیت بازگرداند.

فتوحات بنی‌امیه:

- ۱. فتح اسپانیا (اندلس) به دست طارق بن زیاد، موسی بن نصیر و سایر فرماندهان
- ۲. فتح مناطقی از جنوب فرانسه و شکست از مسیحیان
- ۳. محاصره قسطنطنیه پایتخت امپراتوری روم شرقی
- ۴. تأسیس نیروی دریایی توسط معاویه برای فتح جزایر دریای مدیترانه

وضعیت امامان شیعه

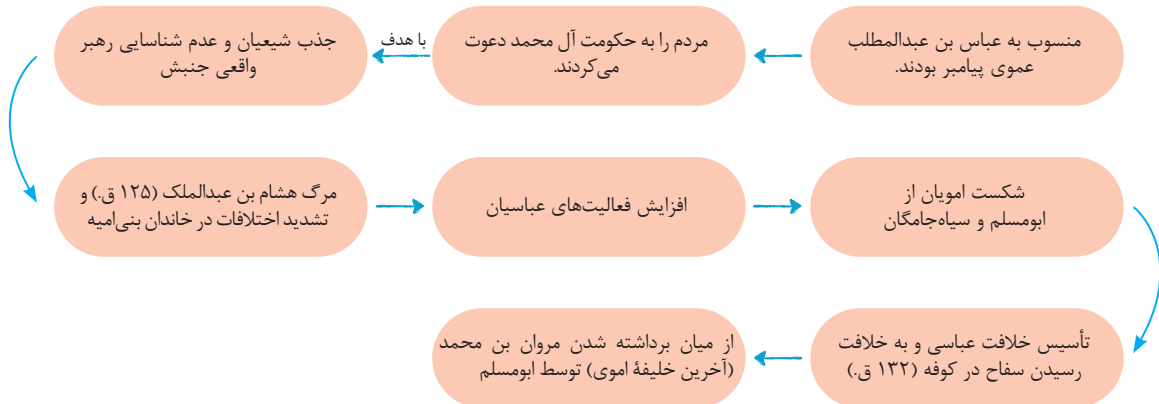
– قیام‌های دوره اموی –

- ۱. علویان: شیعیان و پیروان امام علی (ع) + موالی: مسلمانان غیرعرب ← مهم‌ترین مخالفان حکومت اموی
- ۲. قیام امام حسین علیه یزید، فاجعه‌ای بزرگ و رویدادی سرنوشت‌ساز در تاریخ اسلام و جهان است.

امام باقر و امام صادق (ع)	امام سجاد (ع)
- کوشش در ترویج اسلام - به وجود آوردن مکتب اهل بیت - نهضت علمی و تربیت شاگردان	- زنده نگه داشتن نام امام حسین (ع) - بیان اهداف کربلا - جلوگیری از ورود پیروان اهل بیت به درگیری‌های بی‌حاصل - رساله حقوق و صحیفه سجادیه

عباسیان

امویان اندلس

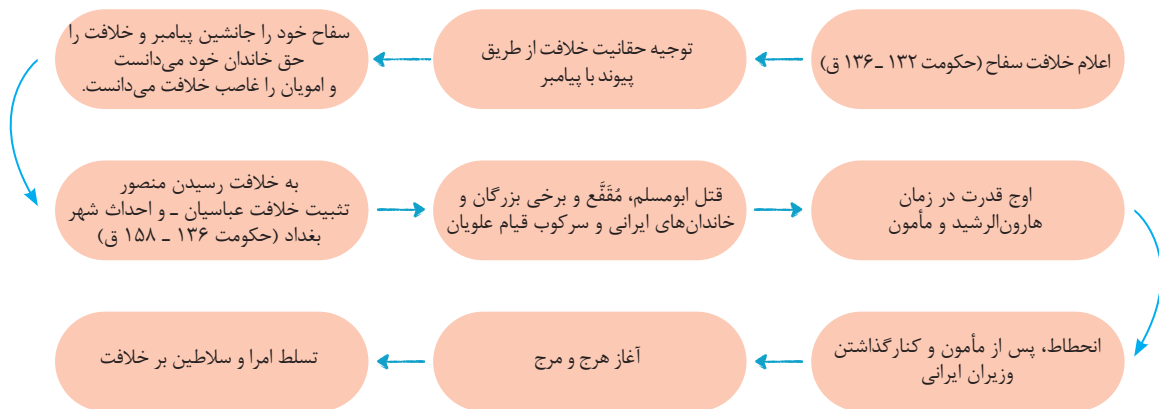
- یکی از نوادگان هشام بن عبدالملک به نام عبدالرحمان بن معاویه به شمال آفریقا گریخت → تصرف شهر قرطبه در اندلس → پایه‌ریزی حکومت امویان (۱۳۸ ق.).
- با سرکوب شورش‌های داخلی و دفع حملات مسیحیان تا سال ۴۴۲ ق به طور مستقل از عباسیان بر اندلس حکومت کردند.
- عدم اتحاد و انسجام مناسب در خاندان‌های مسلمان بعد از امویان → مسیحیان به تدریج بر فرمانروایی مسلمانان بر اندلس پایان دادند (۸۹۸ ق.).

- میراث تمدنی مسلمانان در اندلس -

- (۱) رفاه اقتصادی: رونق بازرگانی داخلی و خارجی
- (۲) پیشرفت علمی: پیشرفت رشته‌های گوناگون علمی مثل تفسیر، ادبیات، پزشکی، فلسفه (که مهم‌ترین آن‌ها بود) و ...
- (۳) معماری: مسجد جامع قرطبه و کاخ الحمراء غرناطه

درس ۷: جهان در عصر خلافت عباسی

عباسیان، از اقتدار تا انحلال

- شکوفایی علمی و فکری -

- دوره خلافت عباسی را می‌توان به دو قسمت تقسیم کرد: (۱) دوره نیرومندی و شکوفایی (۱۳۲ - ۲۳۲ ق) (۲) دوره ضعف و تجزیه (۲۳۲ - ۶۵۶ ق)

دوره نیرومندی

- قدرت خلفا و سیطره کامل بر امور حکومتی
- اجتناب از سیاست عرب‌گرایی امویان و برخورداری ایرانیان از مناصب دیوانی، وزارت و فرماندهی سپاه / لشکری

ایرانیان در خلافت عباسیان:

- (۱) ابومسلم (سردار سپاه عباسیان که امویان را شکست داد و سفاح را بر تخت نشاند).

(۲) خاندان برمکی: در زمان هارون الرشید ۱۷ سال اداره امور خلافت را به عهده داشتند.

(۳) خاندان سهل:

◀ مأمون با تدبیر آن‌ها خلیفه شد.

◀ فضل ابن سهل وزیر / حسن ابن سهل حاکم عراق

◀ مأمون تحت تأثیر بزرگان عرب فضل ابن سهل را به قتل و حسن ابن سهل را خانه‌نشین کرد.

◀ انتقال مرکز خلافت از بغداد به مرو

◀ تغییر لباس و پرچم سیاه عباسیان به رنگ سبز

دوره ضعف

● تسلط امیرالامراء بر خلافت

● قیام‌های ضد عباسیان در ایران، شمال آفریقا و مصر

● در جدول زیر با تحولات علمی و فکری دوره عباسیان آشنا می‌شوید:

● آموزه‌های قرآن و احادیث پیامبر ● فتوحات جدید ● حضور پیروان ادیان دیگر ● حمایت مادی و معنوی خلافت ● شکل‌گیری فرقه‌های جدید در دین اسلام	زمینه‌ها
● در دوران مأمون و هارون، فعالیت‌های علمی و فکری مسلمانان افزایش یافت. ● مراکز مهم علمی بغداد ← بیت‌الحکمه و رصدخانه بغداد.	اوج‌گیری فعالیت‌ها
● جنبش اقتباس و ترجمه آثار علمی به زبان عربی ● بیت‌الحکمه، محلی برای تجمع مترجمان و کانونی برای گفت‌وگوی علمی و تبادل افکار ● مشهورترین مترجمان: حنین ابن اسحاق، اسحاق بن حنین، بنوموسی (برادران خوارزمی) و خاندان بختیشوع	نهضت ترجمه (نیمه قرن دوم تا اواخر قرن چهارم)

نقش علمی امامان:

● امام صادق (ع): جریان و کالت

● امام جواد، هادی و حسن عسکری (ع): تربیت شاگردان در مقابله با تحریف دین

● امام کاظم (ع): (۱) منع شیعیان از همکاری با عباسیان (۲) زندانی شدن به دست هارون عباسی

● امام رضا (ع): مأمون ایشان را از مدینه به مرو منتقل و ولیعهد خود نمود / با تغییر شرایط سیاسی ایشان را در توس به قتل رساند.

فاطمیان

● خاندانی از شیعیان اسماعیلی مذهب بودند. اسماعیلیه شاخه‌ای از مذهب شیعه بود که اسماعیل پسر امام جعفر صادق (ع) را به عنوان امام هفتم قبول داشتند و به استمرار امامت در فرزندان اسماعیل معتقد بودند.

● عبیدالله مهدی از نوادگان اسماعیل، حکومت فاطمیان را در شمال آفریقا بنا کرد. / تصرف مصر و پایتختی قاهره

● اوج خلافت: زمان مستنصر (۴۲۷ - ۴۸۷ق)

● حملات پیاپی سلجوقیان و جنگ‌های صلیبی باعث تضعیف فاطمیان و در نهایت انقراض به دست صلاح‌الدین ایوبی گردید.

◀ مذهب اسماعیلیه از مذاهب عقل‌گرا بود نتیجه → توجه به فلسفه و کلام

◀ تأسیس الأزهر، بادوام‌ترین دانشگاه جهان اسلام در قاهره

◀ تأسیس مرکز علمی دارالعلم در قاهره

◀ هدف از تأسیس مؤسسات: ترتیب عالمان و داعیان مسلط به تعلیم اسماعیلی و دیگر معارف

◀ معماری مسجد جامع ازهر، حاکم و اقمر

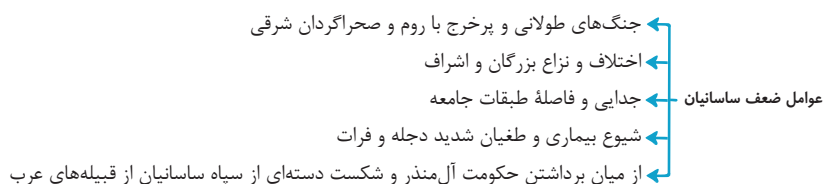
روابط عباسیان و فاطمیان:

- همواره خصومت آمیز
- تهدید حکومت عباسیان توسط فاطمیان با تسلط بر شام و حجاز
- گسترش دعوت مذهب اسماعیلیه

درس ۸: اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور تمدن اسلامی - ایرانی

فتح ایران

- ساسانیان برای مقابله با حملات اعراب به مرزهای جنوب و جنوب غربی اقداماتی انجام دادند:
- ۱ ایجاد زنجیره‌ای از پادگان - شهرها در مرزهای جنوب غربی
- ۲ روی کار آوردن دولت دست‌نشانده‌ای از طایفه عرب آل‌منذر در حیره تا در برابر یورش اعراب از مرزها دفاع کنند.
- ۳ حکومت مرزبانان ایرانی در بحرین، عمان و یمن که از زمان پادشاهی خسروانشیروان به قلمرو ایران اضافه شده بودند.

- جنگ‌ها -

- اعراب از اواخر خلافت ابوبکر و خلافت عمر بن خطاب طی چندین نبرد توانستند ساسانیان را شکست دهند و ایران را فتح کنند.
- ← جنگ جسر یا بل ← پیروزی ایران در زمان یزدگرد سوم (۱۳ ق)
- ← جنگ قادسیه ← شکست ایران (۱۴ ق) و تصرف تیسفون (۱۶ ق)
- ← جنگ جلولاء ← شکست ایران (۱۶ ق)
- ← جنگ نهاوند یا فتح‌الفتوح ← پیروزی اعراب و قطعی شدن سرنوشت حکومت ساسانی (۲۱ ق)

عوامل شکست قادسیه:

- ناامیدی رستم فرخزاد
- همکاری دهقانان و عرب‌های ساکن سواد
- خبر پیروزی اعراب بر رومیان در شام

ایران در زمان خلفا

جنبش‌های دوران اموی:

- سیاسی - نظامی
- اجتماعی - فرهنگی: جنبش شعوبیان

جنبش‌های دوران عباسی:

- نارضایتی و خشم مردم ایران نسبت به قتل ابومسلم، برمکیان و سهل ابوسلمه خلال
- سرکوب شدن اما سلطه خلفای عباسی در مناطق شرقی ایران به‌خصوص خراسان را سست کردند.
- ۱ عصر خلفای نخستین ← پس از فتح هر شهری، فردی از میان فرماندهان سپاه، سران قبیله‌ها و ... به فرمان خلیفه حاکم آن‌جا شد. / امور دیوانی در اختیار ایرانیان / پایداری زبان پهلوی به عنوان زبان اداری
- ۲ دوره خلافت امویان ← حکومت شهرها و مناطق مختلف در انحصار کامل اشرافیت اموی و سران قبایل عرب بود. / معروف‌ترین والیان عراق و ایران زیاد بن عبید الله ابن زیاد / حجاج بن یوسف ثقفی / یوسف بن عمر
- ۳ دوره خلافت عباسیان ← در این دوره، برخی از سیاستمداران و دیوان‌سالاران ایرانی به مناصب مهم رسیدند. تداوم سلطه اعراب بر ایران و برخی اقدامات عباسیان، زمینه نارضایتی ایرانیان را فراهم آورد.

– برخورد ایرانیان با اعراب و اسلام‌پذیری –

- در ابتدا در مناطقی مثل قم با اعراب درگیر می‌شدند.
- همکاری و هم‌زیستی ابتدا در تجارت و کشاورزی و سپس در زمینه‌های فرهنگی
- روند اسلام‌پذیری تدریجی
- سرعت گرفتن اسلام‌پذیری در دوره عباسی به علت بهبود موقعیت سیاسی - اجتماعی ایرانی

عوامل مؤثر در اسلام آوردن مردم ایران

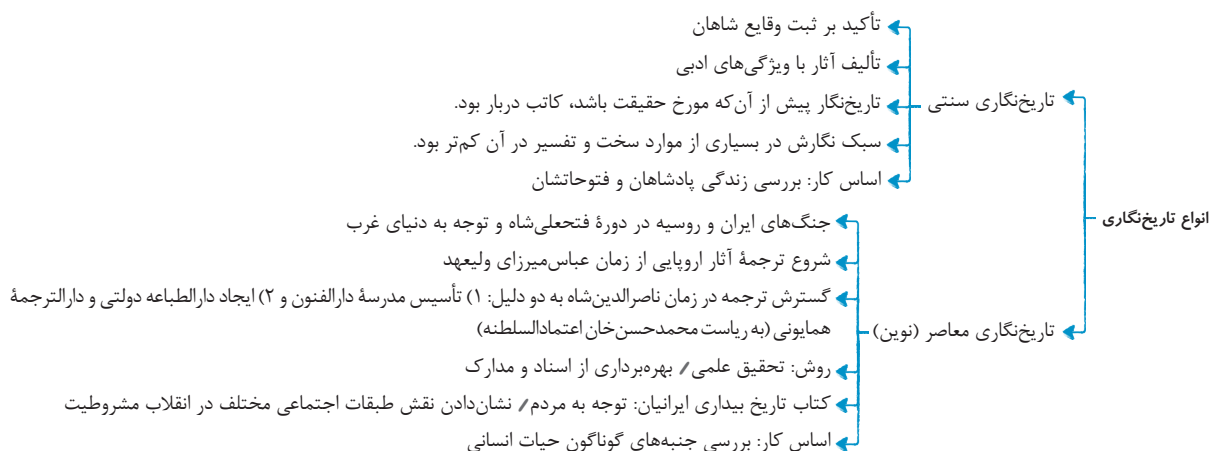
- (۱) جهانی بودن دین اسلام
- (۲) جهان‌بینی توحیدی مردم ایران
- (۳) مهاجرت گسترده اعراب و سادات علوی

♦♦ پایه دوازدهم ♦♦

♦♦ درس ۱: تاریخ‌نگاری و منابع دوره معاصر ♦♦

♦♦ تحولات تاریخ‌نگاری در دوره معاصر ♦♦

- در همین مرورنامه، اولش درباره تاریخ‌نگاری، به صورت مختصر توضیحی دادیم، ولی این‌جا می‌خواهیم روند تاریخ‌نگاری در ایران را که به دو بخش سنتی و جدید (معاصر) تقسیم می‌شود، بررسی کنیم.

♦♦ انتقاد به تاریخ‌نگاری سنتی ♦♦

- با مقایسه‌ای که در بالا ارائه دادیم، می‌خواهیم به بحث انتقادهایی که در دوره قاجار به تاریخ‌نگاری سنتی شکل گرفت، بپردازیم. این بحث خیلی مهم است و می‌تواند تست‌خیز هم باشد.
- (۱) خاوری شیرازی / اثر: تاریخ ذوالقرنین / ویژگی: به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه‌مند بود. / تملق‌گویی را نکوهش کرد. / معتقد بود تاریخ‌نگار باید راست‌گفتار باشد؛ فرشته را دیو نخواند و دیو را فرشته نداند.
 - (۲) میرزا محمدجعفر خورموجی (مورخ عصر ناصری) / اثر: حقایق‌الآخبار ناصری / ویژگی: نخستین کسی است که واقعیت قتل امیرکبیر را بازتاب داده است.
 - (۳) محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه / اثر: صدالتواریخ / ویژگی: در اثر خود، امیرکبیر را ستایش کرده است. / سعی کرد آثار خود را از پرده‌پوشی و مداحی‌های رایج مورخان رسمی دور سازد.
 - (۴) میرزا فتحعلی آخوندزاده (متفکر عصر قاجار) / اثر: رساله ایراد / ویژگی: تاریخ‌نویسی سنتی را به شیوه علمی نقد کرد. / در رساله ایراد شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی‌خان هدایت را نقد کرد.

منابع تاریخی

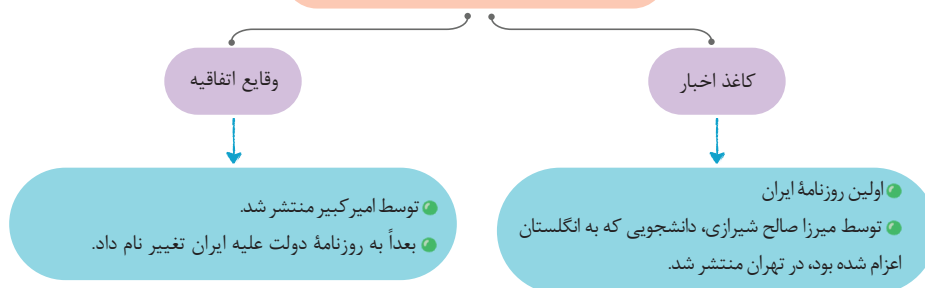
به طور کلی گونه‌های منابع تاریخی به چهار دسته تقسیم می‌شود:

الف) کتاب‌ها	شامل تاریخی، خاطرات و سفرنامه‌ها (که تقریباً بادی و دیگه نی‌غواد دوباره بفونی 😊)
ب) نشریات	شامل روزنامه‌ها و مجلات (این رو باید برات توضیح بدم)
ج) اسناد و منابع آرشیوی	که شامل همه اسناد و معاهدات و نامه‌ها می‌شه.
د) بناها، اشیاء و وسایل	دیگه هر چیزی غیر از منابع نوشتاری رو دربرمی‌گیره.

نشریات

- نشریات یکی از ابداعات تمدن جدید است که پس از انقلاب مشروطه رشد وسیعی پیدا کرد.
- در دوران قاجار و پس از آن بر شمار نشریات تخصصی افزوده شد.

مهم‌ترین روزنامه‌های ایران دوره قاجار

درس ۲: ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

ایران در آستانه دوره معاصر

- حکومت افغان‌ها به دو دلیل دوام چندانی نداشت: ۱) ناتوان در تسلط بر تمام قلمرو صفوی ۲) ناآشنایی با اصول کشورداری

نادر به تهماسب پیوست و توانست خراسان را فتح کند. به مرور نیز فتحعلی‌خان قاجار هم حذف شد و نادر فرمانده شد. وی توانست در چند جنگ افغان‌ها را شکست دهد. سپس روس و عثمانی را از ایران بیرون کرد و در نهایت تهماسب دوم را به دلیل بی‌کفایتی خلع نمود و در نتیجه بساط سلسله صفویه برای همیشه برچیده شد.

با سقوط اصفهان یکی از پسران شاه سلطان حسین به نام تهماسب دوم از اصفهان فرار کرد و خود را شاه خواند و گروهی من جمله نادر افشار و فتحعلی‌خان قاجار را دور خود جمع کرد.

نکته

سلسله افشاریه از جمله حکومت‌های کوتاه‌مدتی است که در ایران پس از سقوط صفوی بر کار آمد. افشار در اصل نام یکی از قبایل قزلباش است که در روی کار آمدن صفویه نقش داشته است و در دوران صفوی برای حفاظت از مرزهای ایران در برابر ازبکان به خراسان کوچانده شد.

جغرافیا

پایه دهم

درس ۴: ناهمواری‌های ایران

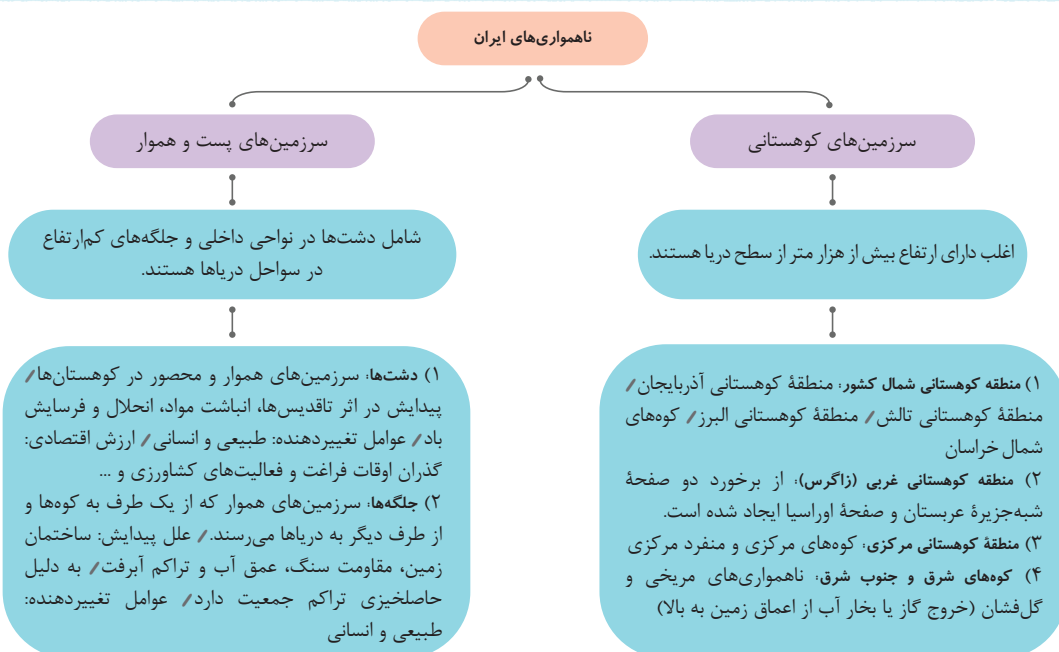
- پراکندگی شهر و روستا در همه کشور یکسان نیست.
- بین ناهمواری‌ها و تراکم جمعیت ارتباط نزدیکی وجود دارد؛ به طوری که در مناطق پایکوهی تعداد سکونتگاه‌ها بیشتر و جمعیت متراکم‌تر است.
- بخش زیادی از سرزمین ما را نواحی مرتفع و کوهستانی تشکیل داده است.

– اهمیت ناهمواری‌ها –

- دلایل اهمیت ناهمواری‌های ایران عبارت است از: ۱) تشکیل اجتماعات انسانی ۲) نوع معیشت مردم ۳) تأثیرگذاری بر تاریخ کشور

نکته

ناهمواری‌های ایران طی دوران اول تا سوم زمین‌شناسی پدید آمده است؛ پیدایش نهایی به اواخر دوران سوم (سنوزوئیک) مربوط است.

درس ۵: جغرافیا

آب‌وهوا

- هوا: حالت آبی و زودگذر جو است. / آب‌وهوا: مجموعه عناصر غالب در یک منطقه در درازمدت است.

عوامل مؤثر بر تنوع آب و هوایی ایران

۱) موقعیت جغرافیایی ۲) میزان ارتفاع و جهت کوهستان‌ها ۳) ورود توده‌های هوا

توده‌های هوا

- حجم بزرگی از هوا، که ویژگی‌های فیزیکی آن (دما و رطوبت) در سطح افقی در صدها کیلومتر تقریباً همسان هستند.

نکته

توده هوای مرطوب غربی، مهم‌ترین سامانه بارشی در ایران است که دوره سرد سال وارد می‌شود و موجب ریزش برف و باران و تأمین آب می‌شود.

توده‌های هوا که در طول سال وارد کشور می‌شوند.			
نام توده	زمان ورود به کشور	منشأ	اثر آب‌وهوایی
سرد و خشک سیبری	دوره سرما	سرزمین سیبری	● سردی و خشکی هوا در ماه‌های سرد ● بارش در سواحل خزر
مرطوب موسمی	دوره گرما	اقیانوس هند	بارش سیلابی در جنوب شرق ایران
گرم و خشک	دوره گرما	عربستان	افزایش شدید دما
سودانی	دوره سرما	دریای سرخ	بارندگی
مرطوب غربی	دوره سرما	دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس	ریزش باران و برف

- برخی از مهم‌ترین داده‌های هواشناسی عبارت‌اند از: دما، بارش و فشار هوا

تقسیم‌بندی آب‌وهوای ایران

● به نمودار زیر توجه کنید:

- انواع آب‌وهوای ایران
- آب‌وهوای گرم و خشک ← بارش کم و خشکی هوا / اختلاف شدید دما / فقر پوشش گیاهی / تبخیر زیاد
 - آب‌وهوای کوهستانی ← افزایش بارندگی و کاهش دما / میانگین دمای پایین / بارندگی اغلب به صورت برف
 - آب‌وهوای گرم و شرجی ← بارندگی اندک / رطوبت نسبی بالا / میانگین دمای بالا
 - آب‌وهوای معتدل خزری ← بارندگی زیاد / اعتدال دما در طول سال / پوشش گیاهی غنی

علل به وجود آمدن بیابان‌ها در ایران

- نواحی خشکی و بیابانی در ایران در مناطق داخلی، جنوبی و شرقی قرار دارد.
عوامل مؤثر در ایجاد بیابان‌های ایران: (۱) پرفشار جنب حاره‌ای (۲) جهت رشته‌کوه‌های البرز و زاگرس (۳) دوربودن از دریاها و منابع رطوبتی

نکته

آب‌وهوا بر معماری، سامانه‌های حمل‌ونقل، سلامت، فعالیت‌های نظامی تأثیر دارد.

درس ۶: منابع آب ایران

- ایران کشوری کم‌آب است و آب موجود آن از طریق ریزش‌های جوی تأمین می‌شود.

فصل سرد: به صورت جریان آب رودها از طریق ریزش برف و باران

تأمین آب موجود در کشور

فصل گرم: به صورت چشمه، چاه و قنات از طریق آب‌های فرورفته در زمین

نکته

قنات: در مناطق کم‌آب و به دلیل خشک‌بودن زمین، آن را حفر می‌کنند تا از طریق آب‌های زیرزمینی، به آب دسترسی داشته باشند. قدیمی‌ترین قنات در قصبه گناباد قرار دارد.

انواع کانون‌های آبگیر

- ۱ دائمی: بارندگی در حداقل هشت ماه از سال
- ۲ فصلی: بارش در فصل سرد و ذخیره برف تا ابتدای ماه‌های گرم
- ۳ اتفاقی: بارش‌های کوتاه، اتفاقی و موقتی
- ۴ کانون آبگیر: مکان‌هایی در مناطق مرتفع کوهستانی که سرچشمه رودهای مختلف‌اند.

محدوده‌ای که با توجه به شکل زمین، شیب و ناهمواری، آب‌های جاری را به سمت پایین‌ترین نقطه آن هدایت کند.

حوضه آبریز

خارجی: مثل دریای خزر

انواع حوضه‌های آبریز کشور

داخلی: مثل دریاچه ارومیه

دریای خزر و خلیج فارس و چند مورد مهم

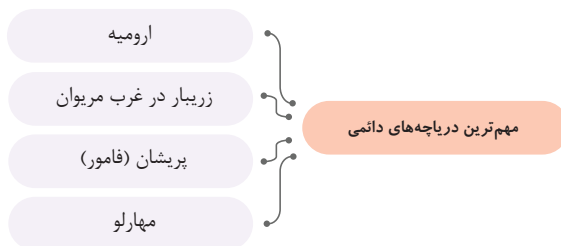
در جدول زیر با خصوصیات مهم این دو (دریای خزر و خلیج فارس) آشنا می‌شوید.

● بزرگ‌ترین دریاچه جهان ● از بقایای دریای تتیس که ۶۰۰ میلیون سال قبل از آن جدا شد. ● علت داشتن نام دریا: وسعت زیاد ● نام‌های دیگر: مازندران / گرگان / کاسپین / طبرستان / قزوین / هیرکانی / دریای دیلم ● رودهای واردشده به آن: رود ولگا-اورال ← از شمال / سفیدرود-هراز ← از جنوب / اترک-گرگان ← از جنوب شرق / کورا-ارس ← از جنوب غرب ● دلایل اهمیت: تجارت دریایی / بهره‌برداری از منابع نفت و گاز / گردشگری / صید ماهی و ...	دریای خزر
● نام دیگرش دریای پارس است. ● در اثر پیشروی آب اقیانوس هند از طریق دریای عمان و تنگه هرمز به دره‌های زاگرس ایجاد شده است. ● دلایل اهمیت: تجارت دریایی / وجود منابع عظیم نفت و گاز / صید انواع ماهی و میگو / صید و پرورش مروارید	خلیج فارس

نکته

- ۱ تنگه هرمز، محل اتصال خلیج فارس به دریای عمان و از مهم‌ترین مکان‌های استراتژیک جهان است.
- ۲ عمان، دریای مکران هم خوانده می‌شود. تنها دریای آزاد ایران با قابلیت دسترسی به همه دریاهای جهان است. دریای عمان بخشی از آب‌های اقیانوس هند است که از طریق تنگه هرمز از خلیج فارس جدا می‌شود. این دریا باعث دسترسی به همه آب‌های آزاد جهان می‌شود و قابل حمل و نقل کالا و مسافر است.

– دریاچه ارومیه –

- دومین دریاچه آب شور جهان و بزرگ‌ترین دریاچه داخلی ایران و نام‌های دیگری همچون چیچست و کبودان دارد.
- مهم‌ترین جزایرش کبودان، اشک دائمی، آرزو و اسپیر است.
- دلایل اهمیت: محل سکونت انواع پرندگان / درمان امراض پوستی / کمک به اعتدال آب‌وهوای منطقه
- دلایل کاهش آب دریاچه ارومیه: گرم‌شدن عمومی هوا / کاهش بارش / حفر بی‌رویه چاه‌ها / تغییر کشت / احداث سدهای متعدد / تغییر در چرخه آب به علت وجود منابع

پایه یازدهم

درس ۴: نواحی آب و هوایی

– آب و هوا –

به نمودار زیر خوب توجه کنید:

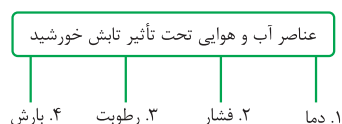
- هواکره چیست؟ از لایه‌های مختلف تشکیل شده و بیشترین تغییرات آب و هوایی در لایه زیرین (تروپوسفر) به وجود می‌آید. به واسطه هواکره، زیست‌کره قادر به حیات است.

– تابش خورشید –

- نور خورشید مهم‌ترین منبع انرژی زمین و عامل اصلی ایجاد ویژگی‌های آب و هوایی در نواحی مختلف زمین است.

نکته

مایل بودن محور زمین ← علت تفاوت نحوه تابش خورشید

دما

- دریافت نامساوی انرژی خورشید ← ایجاد مناطق معتدل ← تابش عمود و نزدیک به عمود در نواحی استوایی، نواحی معتدل و گرم را ایجاد می‌کند.
- عوامل مؤثر بر دمای یک مکان عبارت‌اند از: ارتفاع / عبور جریان هوای دریایی آب گرم و سرد / دوری و نزدیکی به اقیانوس‌ها و دریاها / جهت و شیب ناهمواری‌ها

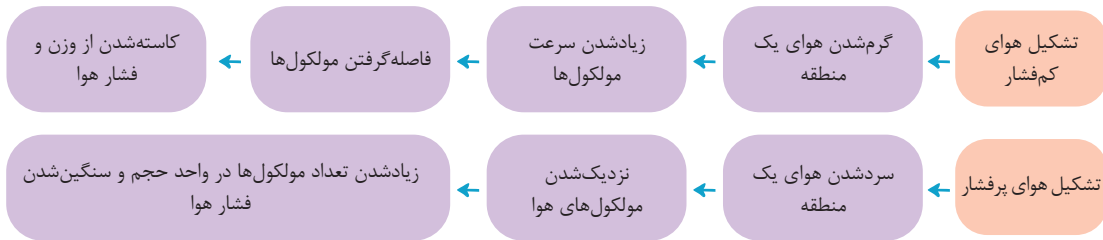
فشار

- فشار، میزان نیروی وارد شده بر یک واحد از سطح زمین است.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

جغرافیا

بارش

- عوامل وقوع بارش عبارتند از: (۱) وجود هوای مرطوب (۲) عامل صعود

نکته

معروف ترین تقسیم بندی نواحی آب و هوایی، طبقه بندی کوپن است که بر مبنای سه معیار بارش، دما و پوشش گیاهی است.

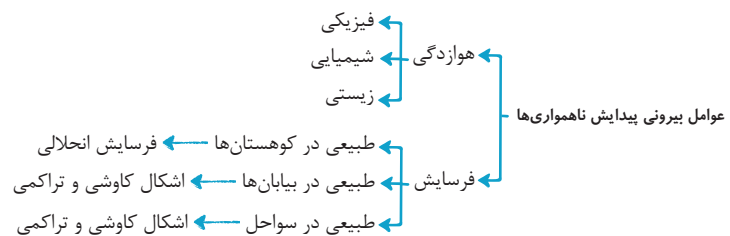
ناهمواری ها

- به طور کل ناهمواری های بر روی زمین عبارتند از: فلات ها / کوه ها / تپه ها / دشت ها

نوع	توضیحات
فلات	سرزمین های مرتفع و نسبتاً هموار که در کوهستان ها محصورند.
کوه ها	ناهمواری های برجسته و مرتفع و دارای دامنه های تند و قله برجسته هستند.
تپه ها	نسبت به کوه ها ارتفاع کمتری دارند؛ اما از نواحی پیرامون خود بلندترند.
دشت ها	سرزمین های پست و نسبتاً هموار میان کوه ها، کنار سواحل و ... هستند.

پیدایش ناهمواری ها

- عوامل پیدایش ناهمواری ها به دو گروه درونی و بیرونی تقسیم می شود. در این قسمت بیشتر با عوامل بیرونی سروکار داریم.

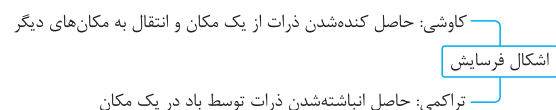

فرسایش طبیعی در کوهستان ها

- عوامل فرسایش در کوهستان ها عبارتند از: (۱) آب های جاری (۲) یخچال ها (۳) فرسایش انحلالی

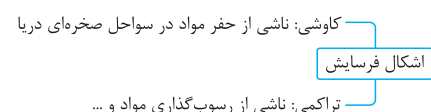
فرسایش طبیعی در بیابان ها

- عامل اصلی فرسایش در مناطق خشک و بیابانی باد است.

فرسایش طبیعی در سواحل

- عوامل ایجاد اشکال خاص در سواحل: (۱) انحلال سنگ های آهکی (۲) امواج (۳) نفوذ آب به شکاف سنگ ها

درس ۵: نواحی زیستی

زیست بوم

- ۱. بوم سازگان (اکوسیستم) مجموعه‌ای از موجودات زنده که با یکدیگر و با محیطی که در آن زندگی می‌کنند، در ارتباط و تعامل‌اند.
- ۲. هر زیست بوم از تعدادی بوم سازگان که وسعت زیادی دارند، تشکیل شده است.

– انواع زیست بوم‌ها –

از نظر وایتکر	از نظر گودی
۱) توندرا	۱) تایگا
۲) ساوان	۲) بیابان
۳) تایگا	۳) توندرا
۴) جنگل‌های بارانی استوایی	۴) ساوان
۵) بیابان‌های جنب مداری	۵) جنگل‌های بارانی استوایی
۶) جنب حاره‌ای	۶) مراتع مدیترانه‌ای
۷) جنگل‌های بارانی معتدله و ...	۷) منطقه معتدله و ...

– بیابان‌ها –

- قابلیت‌ها:
 - گردشگری
 - انرژی
 - معادن
- مناسب برای تحقیقات نجومی
- محدودیت‌ها:
 - حرکت ماسه‌های روان و فرسایش خاک
 - کمبود آب و خاک برای کشاورزی
 - شرایط نامناسب برای سکونت و فعالیت انسان
 - دشواری رفت و آمد و راه‌سازی

– نواحی ساحلی –

- قابلیت‌ها:
 - ماهیگیری
 - فعالیت‌های بازرگانی
 - انرژی
 - گردشگری
- محدودیت‌ها:
 - بالا آمدن سطح آب دریا
 - آلودگی‌های گوناگون

– نواحی کوهستانی –

- قابلیت‌ها:
 - تنوع زیستی
 - پرورش دام و ...
 - تأمین آب شیرین
 - معادن و جاذبه گردشگری
- محدودیت‌ها:
 - شرایط سخت طبیعی ...
 - مشکل بودن حمل و نقل
 - منطبق بودن بر گسل‌های فعال
 - شیب زمین و محدودیت خاک

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

جغرافیا

درس ۶: نواحی فرهنگی

- ناحیه فرهنگی، بخشی از سطح زمین است که فرهنگ ویژه‌ای در آن غالب است و به سبب آن از سایر نواحی جدا می‌شود.

زبان

- ۱ از مهم‌ترین شاخص‌های فرهنگی است.
- ۲ عنصر اصلی گسترش یک فرهنگ است.
- ۳ نمایش پراکندگی‌های زبان‌ها روی نقشه کار دشواری است.

انواع خانواده‌های زبانی
هند و اروپایی / چینی - تبتی - آفرو - آسیایی (سامیایی - حامیایی)

دین

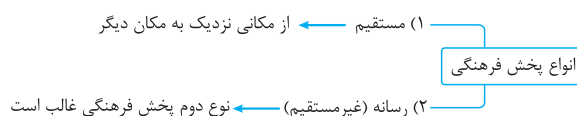
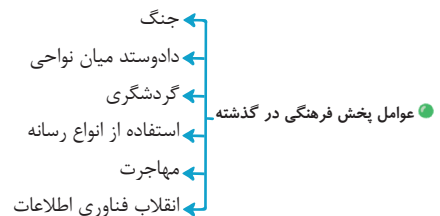
- ادیان به دو دسته مبتنی بر یکتاپرستی (مثل اسلام، یهود، مسیح و زرتشت) و مبتنی بر پرستش غیر خدای یگانه (مثل هندوئیسم، بودائیسیم و آنیمیسم) تقسیم می‌شود.

چشم‌انداز فرهنگی

- ۱ چشم‌انداز، منظره قابل رؤیت از یک مکان همراه با شیوه زندگی ساکنان آن است.
- ۲ فرهنگ هر ناحیه، عامل به وجود آمدن چشم‌اندازهای خاصی در آن ناحیه است.

پخش یا انتشار فرهنگی

- فرایندی که طی آن یک موضوع یا پدیده مانند زبان، مذهب و ... از یک مکان به مکان‌های دیگر گسترش می‌یابد.

پایه دوازدهم

درس ۱: شهرها و روستاها

مقر و موقعیت

- سرآغاز مطالعه و شناخت یک سکونتگاه روستایی و شهری مقر و موقعیت آن است.

مقر: مکان اصلی یک سکونتگاه و محل استقرار آن روی زمین است.
عوامل اثرگذار: عوامل طبیعی و انسانی

دو تعریف

موقعیت: به وضعیت یک سکونتگاه نسبت به پدیده‌های پیرامون خود و هم‌چنین جایگاه آن در سطح ناحیه است.
عوامل اثرگذار: عوامل طبیعی و انسانی

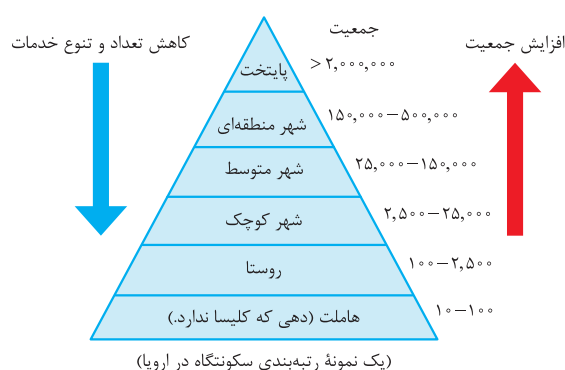

تفاوت شهر و روستا -

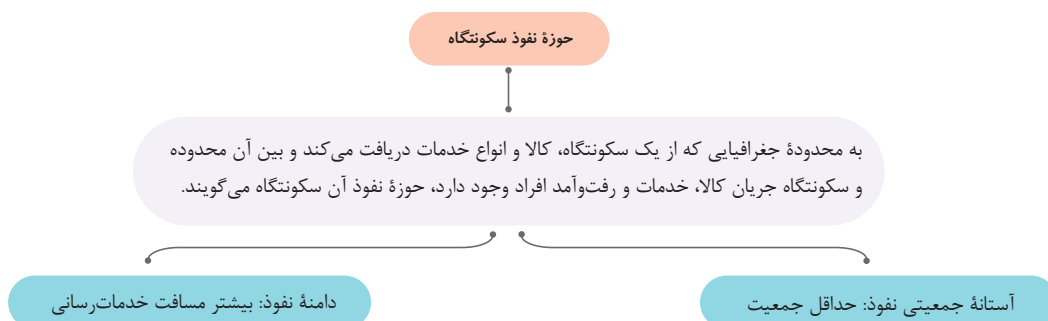
- مهم‌ترین ملاک‌های تفاوت شهر و روستا به شرح زیر است:
- (۱) فعالیت‌های اقتصادی: در روستا: کشاورزی / در شهر: صنعتی و خدماتی
- (۲) میزان جمعیت: اگر جمعیت سکونتگاهی به میزان معینی برسد، آن را شهر تلقی می‌کنند.
- (۳) وسعت و فضای سکونت و فعالیت: در روستاها فضای باز و چشم‌انداز طبیعی وجود دارد و در شهرها برعکس، فضاها فشرده است.
- (۴) دسترسی به خدمات و تسهیلات: در روستاها کم‌تر و در شهرها بیشتر است.
- (۵) فرهنگ و مناسبات اجتماعی: در روستاها به دلیل کمی جمعیت، همدیگر را می‌شناسند و تعاون و همکاری میان افراد بیشتر است.

سلسله مراتب سکونتگاه‌ها -

- سلسله‌مراتب سکونتگاه یعنی رتبه‌بندی آن‌ها برحسب اهمیت! نمونه زیر را ببینید:

حوزه نفوذ سکونتگاه -

چند تعریف مهم	
شهرنشینی	افزایش نسبت جمعیت شهرهای یک کشور یا ناحیه به روستاهای آن را می‌گویند.
متروپل (مادرشهر) یا کلان‌شهر	بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شهر یک ناحیه، استان یا کشور است. به طور کل، کلان‌شهر به شهرهایی با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت اطلاق می‌شود.
حومه	به بخش‌های پیرامونی یک شهر حومه می‌گویند.
جهان‌شهر	برخی از شهرها با جمعیت بیش از ۱۰ میلیون نفر به دلیل نقش مهم در اقتصاد و تجارت جهانی، حوزه نفوذ بسیار وسیعی در سطح جهان دارند که به آن‌ها جهان‌شهر می‌گویند.
مگالاپلیس	گسترش فوق‌العاده زیاد دو یا چند مادرشهر در امتداد مسیرهای ارتباطی و حمل‌ونقل سبب شکل‌گیری زنجیره‌ای از مادرشهرها و کلان‌شهرها به نام مگالاپلیس می‌شود.

آستانه جمعیتی نفوذ:

حداقل جمعیتی که در یک منطقه تقاضای کالا، خدمات یا عملکردی را از یک سکونتگاه دارند.

دامنه نفوذ:

بیشترین مساحتی که مردم منطقه برای دریافت کالا یا خدمات از آن سکونتگاه طی می کنند.

— به سوی جهانی در حال شهری شدن —

سرعت گسترش شهرنشینی	سطح شهرنشینی	آسیا و آفریقا
بالا (۱/۵ درصد در سال)	پایین	
پایین (۴/۰ درصد در سال)	بالا	اروپا و آمریکای شمالی و استرالیا

منطق

پایه دهم

درس ۴

اقسام تعریف (قابل ترکیب با یکدیگر)		
تعریف لغوی	تعریف از طریق ذکر مصادیق	تعریف مفهومی
- نام دیگر: لفظی - عمدتاً در فرهنگ لغت‌ها - مواردی مانند: معنای لغوی یک مفهوم (تصور) / واژه‌های مترادف / نحوه شکل‌گیری واژه / مخفف و سرواژه‌سازی - نیاز به استفاده از واژه‌های آشنا و مانوس برای مخاطب	- نام‌های دیگر: تعریف به مثال / تعریف به تشبیه / تعریف مصداقی - بیان خود مصداق یک مفهوم یا نشان‌دادن تصویر آن یا مثال‌زدن یا تشبیه کردن و ...	- نام دیگر: تعریف تحلیلی - بیان صفات و ویژگی‌های یک مفهوم: الف) ویژگی مشترک با سایر مفاهیم مشابه (امر عام) و ویژگی خاص آن مفهوم (امر خاص). مثال، مثلث: شکل (امر عام) دارای سه ضلع (امر خاص) ب) ویژگی‌های مختلف بدون رعایت ترتیب عام و خاص. مثال، آب: مایع بی‌رنگ بی‌بو

نکته

تعریف یک تصور است (و نه تصدیق).

شرایط تعریف صحیح	
واضح بودن	استفاده از مفاهیم معلوم برای مخاطب (کلمات آشناتر / عدم استفاده از کلمات ناآشنا، استعاره و ایهام). مثال، آتش: اسطفسی شبیه به نفس (واضح نیست به خاطر کلمه اسطفس و این که خود نفس مفهوم ناآشناتری است تا آتش).
جامع بودن (جمع کردن همه افراد و مصادیق)	نشان‌دادن تمام مصادیق مفهوم مورد نظر (حتی یک مصداق بیرون نماند = تعریف خاص‌تر از خود مفهوم مورد نظر نباشد). مثال، شیعه: مسلمان معتقد به ۱۲ امام (جامع نیست، زیرا شامل زیدی‌ها و اسماعیلی‌ها نمی‌شود).
مانع بودن (مانع ورود تمامی اغیار و مصادیق نامرتبط)	نشان‌دادن حتی یک مصداق نامربوط (= تعریف عام‌تر از خود مفهوم مورد نظر نباشد) مثال، مربع: شکل دارای چهار ضلع مساوی (مانع نیست، چون شامل لوزی هم می‌شود).
دوری نبودن	تعریف نکردن چیزی با خودش یا این که در تعریف، مفهومی نباید که برای فهم خود آن مفهوم، لازم باشد قبلاً مفهوم مجهول را بدانیم. مثال، زوج: عددی که فرد نیست، فرد: عددی که زوج نیست.

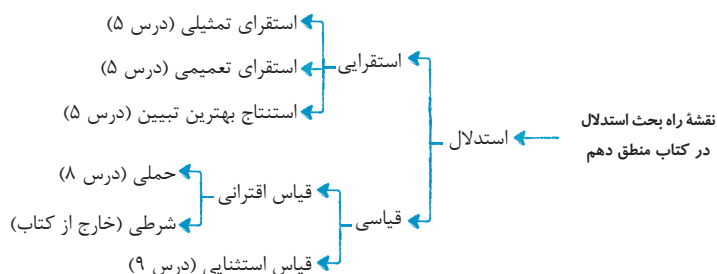

درس ۵

اقسام استدلال (تقسیم بر اساس حمایت مطلق یا نسبی مقدمات از نتیجه استدلال)

(۱) استدلال قیاسی: مقدمات، ضرورتاً نتیجه را به دنبال خود می آورند (در صورت درست بودن مقدمات، نتیجه یقین آور است).

(۲) استدلال استقرایی: مقدمات از نتیجه، حمایت نسبی می کنند (نتیجه همیشه احتمالی و غیر یقین آور است).

استقرای تمثیلی	
تمثیل	تعریف لغوی: قتل آوردن و تشبیه کردن کاربرد: استفاده از مشابهت و همانندی چیزهای گوناگون برای فهمیدن و فهماندن بهتر مطلب در همه علوم
استقرای تمثیلی	استدلالی که برای دستیابی به نتیجه از تمثیل بهره ببرد. (حکم به یکی بودن دو امر جزئی به صرف مشابهت یا مشابهت‌هایی) (سیر از جزئی به جزئی) مثال: ظاهر فلان فرد شبیه فلان شهید است، پس آدم خوبی باید باشد. مغالطه مربوط به استدلال تمثیلی: «مغالطه تمثیل ناروا» بیشتر شدن وجوه مشابهت دو پدیده $\rightarrow$ قوی تر شدن استقرای تمثیلی (اما در کل استدلال ضعیفی است).
برخی نکات	- تمثیل $\neq$ استدلال تمثیلی - تقلید از آرم یا نام برندهای معروف: نوعی سوء استفاده از استدلال تمثیلی برای فریب مشتری (مانند SQNY به جای SONY)

(۱) توجه به وجوه اختلاف، مشخص کردن نقاط اختلاف و جدایی دو پدیده شبیه (که به خاطر مشابهت باعث استدلال تمثیلی شده است).
مانند: آموزش مجازی و امتحان حضوری مثل اینه که بازی کامپیوتری هنگی کرده باشی و بعد بفرستنت هنگ واقعی!
پاسخ: این حرف درست نیست. بحث آموزش مدرسه، دانشگاه و امتحاناتش با جنگ تفاوت دارد. در مدرسه و دانشگاه اگر در امتحان رد بشوی امکان جبران داری، اما در میدان جنگ واقعی احتمال کشته شدن هست و ...

(۲) یافتن استدلال تمثیلی مخالف، خود استدلال تمثیلی با این که در کل، استدلال ضعیفی است، اما در مخاطب تأثیر دارد. برای مقابله با تأثیر مخرب یک تمثیل ناروا، با روش مشابه خودش با آن برخورد می کنیم.
مانند: آموزش مجازی و امتحان حضوری مثل اینه که بازی کامپیوتری جنگی کرده باشی و بعد بفرستنت جنگ واقعی!
پاسخ: این حرف درست نیست. معمولاً با یک نفر! که به صورت مجازی آشنا می شوید خیلی تمایل دارید حضوری ببینیدش!

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

استقرای تعمیمی	
تعریف	«مشاهده چند مورد جزئی و نتیجه گرفتن حکمی کلی» (سیر از جزئی به کلی) مثال: بررسی وضعیت تحصیلی چند دانش آموز یک مدرسه و عمومیت دادن وضعیت تحصیلی ایشان به کل دانش آموزان مدرسه.
نکات مهم	(۱) معمولاً در کتاب‌های علمی و دانشگاهی (غیر از کتاب منطق دهم) وقتی واژه استقرا را به کار می‌برند، مراد همین استقرای تعمیمی است. (۲) در درس ریاضی و آمار ۱ با استقرای تعمیمی آشنا شده‌اید. (۳) استقرای تعمیمی براساس تخمین است و یقینی نیست. (۴) برای استقرای تعمیمی از صفات «قوی» و «ضعیف» استفاده می‌شود. (۵) دانشمندان علوم تجربی با استقراهای تعمیمی قوی، مبنای محکمی برای علوم تجربی می‌سازند.
شرایط استقرای تعمیمی قوی	(۱) تصادفی بودن نمونه‌ها (۲) تفاوت و یکدست نبودن نمونه‌ها (۳) تناسب تعداد نمونه‌ها نسبت به کل جامعه آماری عدم رعایت هر یک از این شروط مغالطه تعمیم شتاب زده

استنتاج بهترین تبیین	
تعریف	در این نوع از استدلال با یک اتفاق یا مسئله مواجه می‌شویم و به دنبال پیدا کردن فرضیه‌ای برای چرایی این اتفاق یا مسئله هستیم. با حذف تبیین و توضیح‌های نادرست، معقول‌ترین احتمال را نتیجه‌گیری می‌کنیم. مثال: مواجهه با خیس بودن زمین، چرا این‌طوری شده؟ خیابان، در، دیوار، درختان و ... باران ← احتمال زیاد و معقول شیلنگ پرفشار آتش‌نشانی هواپیمای آب‌پاش ترک‌گذاری لوله‌ها و ... احتمال کم و دور از ذهن
کاربرد	زندگی روزمره / بررسی فرضیه‌های علمی
نکته	به دلیل این‌که هنوز امکان سایر احتمالات وجود دارد، این استدلال هم یقینی نیست.

درس ۶: قضیه حملی

جمله خبری: جملاتی که (در مورد چیزی) خبر می‌دهند.

جمله انشایی: جملاتی که خبر نمی‌دهند بلکه عمدتاً نشانگر تمایلات و احساسات فرد هستند. جملات حاوی امر و درخواست (طلب)، نهی، پرسش (استفهام)، ندا، تعجب، مدح، ذم، قسم، دعا و آرزو این‌گونه هستند. (در منطق این جملات به نحو مستقیم بررسی نمی‌شوند).

اقسام قضیه

- حملی: حکم به نسبت دادن چیزی به چیزی (ثبوت چیزی برای چیزی) مانند: زمین گرد است. / یا سلب چیزی از چیزی (نفی چیزی از چیزی) مانند: خون سبزرنگ نیست.
- شرطی: حکم به اتصال (پیوستگی) دو نسبت مانند: اگر خوب تست بزنی در کنکور موفق می‌شوی. / یا حکم به انفصال (گسستگی) میان دو نسبت مانند: یا امروز تعطیل است یا تعطیل نیست. (همان جملات شرطی در ادبیات)

– قضیه حملی –

اجزای قضیه در ادبیات	نهاد	مسند	فعل ربطی
اجزای قضیه در منطق	موضوع	محمول	رابطه (نسبت)
مثال	انسان	ارزشمند	است

کیفیت قضیه (رابطه ایجابی و سلبی) ————— رابطۀ ایجابی {فعل مثبت: است (و مترادف‌های آن) / ثبوت / نسبت دادن چیزی به چیزی} ← قضیهٔ موجب
رابطۀ سلبی {فعل منفی: نیست (و مترادف‌های آن) / نفی / سلب چیزی از چیزی دیگر} ← قضیهٔ سالبه

تبدیل قضایای حملی به فرمول استاندارد:
برای تعیین درست جایگاه محمول، در منطق تنها افعال ربطی (است، بود، شد، گشت، گردید) به عنوان رابطه در نظر گرفته می‌شوند، سایر افعال را باید به این‌ها تبدیل کنیم تا محمول قضیه مشخص شود.
یک راه‌حل، تبدیل محتوای فعل به صفت فاعلی است البته باید زمان فعل (از نظر گذشته و حال و ... رعایت شود) مانند: مثال: حسن مطالعه می‌کند ← علی مطالعه کننده است. / احمد غذا خورد ← احمد خورنده غذا بود.
محمول محمول

اقسام قضایای حملی ————— موضوعش، مفهومی جزئی است (بنگرید به درس ۳) = قضیهٔ شخصیبه این پسر دانش‌آموز خوبی است.
موضوعش، مفهومی کلی است (بنگرید به درس ۳) = قضیهٔ محصوره بعضی روده‌ها به دریا می‌ریزند.

سور: قیدی که بر سر قضیهٔ محصوره می‌آید و دامنهٔ مصادیق موضوع آن را تعیین می‌کند.	
انواع سور	
کلی	جزئی
هر / هیچ (و مترادف‌های آن)	بعضی (و مترادف‌های آن)

اجزای قضیهٔ محصوره			
سور	موضوع	محمول	رابطه (نسبت)
هر / هیچ / بعضی (و مترادف‌های آن)	الف	ب	است / نیست
هر	انسانی	محترم	است
هیچ	انسانی	محترم	نیست
بعضی	انسان‌ها	محترم	هستند
بعضی	انسان‌ها	محترم	نیستند

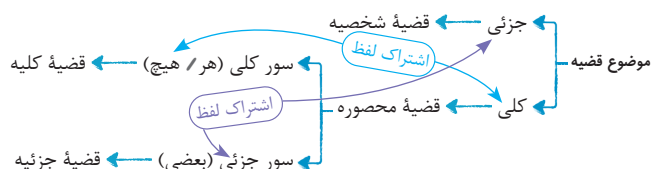
سور بیانگر «کمیت قضیه» و رابطه بیانگر «کیفیت قضیه» است.

سور ————— کلی: هر، هیچ
جزئی: بعضی

رابطه ————— موجب: است
سالبه: نیست

دامنهٔ مصادیق موضوع

جزئی یا کلی بودن موضوع قضیه ← مفهوم موضوع
جزئی و کلی بودن سور قضیه ← مصادیق موضوع
اشتراک لفظ

سالبه		موجب		
کلیهٔ سالبه	کلیهٔ سالبه	کلیهٔ موجب	کلیهٔ موجب	دارای سور کلی: (کلیه)
جزئیة سالبه	جزئیة سالبه	جزئیة موجب	جزئیة موجب	دارای سور جزئی: (جزئیة)

موجبه	سالبه
دارای سور کلی: (کلیه)	هیچ الف ب نیست.
دارای سور جزئی: (جزئیه)	بعضی الف ب نیست.

برخی نکات تکمیلی مهم

موضوع قضیه، یک مجموعه مشخص ← قضیه شخصی. مثال: دانش آموزان این کلاس سی نفر هستند (محمول بر تک تک افراد مجموعه قابل حمل نیست). محمول قابل حمل بر تک تک مصادیق موضوع ← قضیه محصوره. مثال: دانش آموزان این کلاس کوشا هستند. (شناسایی قضایای شخصی یکی از نکات نسبتاً پرتکرار کنکور است.)	قضیه شخصی، مفهوم جزئی (مرتبط با درس ۳) نکات مربوط به مفهوم جزئی و کلی در درس ۳ را هم دوباره مرور کنید.
--	---

برخی نکات تکمیلی مهم

سور «هر» همیشه با رابطه «است» به کار می رود. بنابراین قضیه «هر الف ب نیست» در سطح کتاب شما مطرح نمی شود. به این گونه قضایا، منحرفه می گویند (پاورقی ص ۵۹). این قضیه معادل دو قضیه زیر است: «بعضی الف ب نیست» و «بعضی الف ب است». مانند: هر کتابی آموزنده نیست = «بعضی از کتابها آموزنده نیستند» و «بعضی از کتابها آموزنده هستند».	سور «هر»
دارای دو معنا: (۱) به معنای «هر» (قضیه موجبه کلیه) مانند: «همه مردم از اوضاع ناراضی اند» (۲) به معنای «یک مجموعه مشخص» (قضیه شخصی): مانند: «همه ناراضیان هشتاد هزار نفرند».	«همه»
گاهی جملات انشایی به دلالت التزامی معنایی خبری دارند. به عنوان مثال، جمله «فکر کردی خیلی زرنگی؟» به دلالت التزامی می گوید: «تو خیلی زرنگ نیستی». استفهام انکاری نوعی تصدیق منفی است (سلب چیزی از چیزی): مانند: کجا داندند حال ما سبکبالان ساحلها؟ (= سبکبالان ساحلها حال ما را نمی دانند) (نکته از درس ۱)	جملات انشایی
ساختن قضایای محصوره صادق با نسبت های چهارگانه (فعالیت تکمیلی ۴ صفحه ۶۱ کتاب)	
هر الف ب است؛ بعضی الف ب است. هر ب الف است؛ بعضی ب الف است.	تساوی
هیچ الف ب نیست؛ بعضی الف ب نیست. هیچ ب الف نیست؛ بعضی ب الف نیست.	تباین
در حالتی که الف > ب (عام تر بودن ب): هر الف ب است؛ بعضی الف ب است؛ بعضی ب الف است؛ بعضی ب الف نیست. در حالتی که الف < ب (عام تر بودن الف): بعضی الف ب است؛ بعضی الف ب نیست؛ هر ب الف است؛ بعضی ب الف است.	عموم و خصوص مطلق
بعضی الف ب است؛ بعضی الف ب نیست. بعضی ب الف است؛ بعضی ب الف نیست.	عموم و خصوص من وجه

پایه یازدهم

درس ۴: آغاز تاریخی فلسفه

عدم امکان تعیین آغاز زمانی و مکانی فلسفه (مانند همه دانش‌ها)

شکل‌گیری تمدن در هر جا ← اندیشیدن و سخن گفتن کسانی در مورد مسائل بنیادین ← تمدن‌های قدیمی‌تر و ساده‌تر، مقدمه و پلکان شکل‌گیری تمدن‌های جدیدتر ← آثار باقی‌مانده تا امروز ← گزارش اجمالی از دورترین اندیشه‌های فلسفی

گزارش‌های موجود در مورد تمدن‌های غیر یونانی دارای اندیشه فلسفی (پیش از یونان)
آثار به‌جامانده از این تمدن‌ها (حاکمی از تفکر فلسفی)

ایران (باستان)	سرزمین فلسفه خیز / اعتقاد سهروردی مسلمان: حضور انسان‌های وارسته، دارای اندیشه در مورد حکمت و فلسفه و دارای سلوک معنوی در دوره کیانیان / زمان: اندکی پیش از فیلسوفان یونانی و برخی هم‌زمان و برخی بعدتر گاتاها: سروده‌های زرتشت
چین	لائوتسه (فیلسوف)
هند	اوپانیشادها: شامل متون متعدد هندو
بین‌النهرین	-
مصر	-

فلسفه در یونان

نخستین مجموعه‌ها یا قطعه‌ها به زبان فلسفی و یا دارای غلبه جنبه فلسفی	دلیل معروف بودن یونان به مهد تفکر فلسفی
شکل‌گیری دانش فلسفه (و نه تفکر فلسفی) در آن‌جا	
رواج تفسیر جهان با روش عقلانی	
بخشی از یونان به نام ایونیا در غرب آسیای صغیر (ترکیه امروزی) / شش قرن پیش از میلاد	زادگاه فلسفه یونانی
دگرگونی‌های پیوسته در جهان طبیعت و تحلیل عقلی درست آن	مهم‌ترین مسئله اندیشمندان در آغاز فلسفه
دانشمندان آشنا با همه علوم / عدم پرداختن صرف به فلسفه / عدم رواج واژه فیلسوف ← نامیده‌نشدن این افراد به عنوان فیلسوف / جست‌وجو برای یافتن مبدأ دگرگونی‌ها	ویژگی فیلسوفان نخستین (پیش از سقراط)

نخستین اندیشمندی یونانی با اندیشه فلسفی مشخص	تالس (قرن ششم پیش از میلاد)
باقی‌نماندن نوشته از او / به دست آوردن افکارش از نوشته‌های فیلسوفان بعدی	
آب: عنصر اولیه و پایه و اساس سایر چیزها	

فیثاغورس

پایه‌گذار ریاضی و هندسه و فلسفه ← پایه‌گذار ریاضی و هندسه و یکی از پایه‌گذاران فلسفه	نظر ارسطو پیرامون فیثاغورس و پیروانش
درآمیختن ریاضیات با فلسفه و عرفان به گونه‌ای خاص	
به کار بردن واژه‌های فلسفه، تئوری و کیهان برای اولین بار	
وقف ریاضیات و باعث پیشرفت آن / اعتقاد به صادق بودن اصول ریاضی درباره تمام موجودات / اعداد و اصول اعداد: عنصر اولیه همه موجودات	

هراکلیتوس	
دو دلیل شهرت او در تاریخ فلسفه	(۱) اندیشه وحدت اضداد (۲) اندیشه تغییر و تحول دائمی جهان:
قابل جمع بودن امور با هم ضد / ساخته شدن جهان با اضداد / ناگزیری ستیز و تضاد	همه چیز در سیلان و حرکت / نبود امر ثابت در جهان / دگرگونی؛ قانون زندگی و قانون کائنات

پارمینیدس	ملاقات سقراط جوان با او (نقل افلاطون)
	عرضه فلسفه به شعر و بیان شاعرانه
	توجه به مفهوم بودن و شدن و تفاوت آن دو برای نخستین بار
	مخالفت با هراکلیتوس؛ نبود حرکت در جهان (هستی ثابت)
	عدم راهیابی نیستی به هستی
	وجود واقعیت جاودان و فناپذیر غیر قابل دسترسی حواس و قابل فهم با تفکر عقلی (لایه باطنی هستی)

سوفیست‌ها	
زمینه ظهور	ورود دیدگاه اندیشمندان ذکرشده به آتن ← تبدیل آتن به مرکز نظریات گوناگون تضاد آرا و نظریات اندیشمندان باستان ← (۱) غلبه تشویش و نگرانی بر مردم آن روزگار (۲) ایجاد بی‌اعتمادی نسبت به دانش و اندیشه در ذهن ایشان
ظهور سوفیست‌ها	نامیدن خود با عنوان سوفیست (= دانشمند)
	منادی بی‌اعتباری علم و اندیشه
	بیهوده‌دانستن نظریات جهان‌شناسان به دلیل تضاد با هم
	روی آوردن به فن سخنوری به جای آموزش علوم
	قراردادن پیروزی بر رقیب به جای رسیدن به حقیقت به‌عنوان هدف
	انکار اصل حقیقت و واقعیت

♦♦ درس ۵: زندگی بر اساس اندیشه ♦♦

سوفیست‌ها (۱) عدم توانایی ما بر شناخت جهان
(۲) عدم تطابق علم با واقعیت (صرفاً ساخته ذهن)
(۳) روش: مغالطه و جدل و فن سخنوری

نتایج اندیشه‌های سوفسطائیان:

- ۳ کمرنگ شدن اخلاق و فضیلت میان مردم
- ۴ گرایش مردم به حق جلوه‌دادن باطل
- ۵ فاصله گرفتن جامعه آتن از حقیقت و فضیلت
- ۶ کمرنگ شدن حق‌طلبی در سایه جدل و سخنوری ماهرانه

- ۱ چهره برجسته تاریخ فلسفه
- ۲ استوارکننده شالوده تفکر فلسفی اصیل
- ۳ بدون کتاب / سراسر زندگی با فلسفه
- ۴ زندگی سقراط حکایت واقعی فلسفه
- ۵ نقل حکایت او توسط افلاطون
- ۶ صرف عمر در اصلاح جامعه و شناساندن افکار مغالطه‌آمیز سوفیست‌ها
- ۷ آموختن سؤال کردن در مورد هر چیزی
- ۸ به رخ کشیدن جهالت افراد قدرتمند و سفسطه‌گر

دلیل قیام سقراط علیه سوفسطائیان

احیای تفکر عقلانی استواری فضیلت

روش بحث سقراط — روش گفت‌وگو، پرسش و پاسخ مشهور به «روش سقراطی»

هدف سقراط از گشت‌وگذار در شهر — (۱) متقاعدساختن انسان‌ها به عدم ترجیح جسم، مال و ثروت را بر کمال نفس خود
(۲) یادآوری عدم کسب فضیلت از ثروت (کسب ثروت و ... از فضیلت)

رسالت سقراط از زبان خودش (رسالت از طرف خدا به وسیله ندهای غیبی و در رؤیاها)

۱ بازنایستادن از بیدارساختن، پنددادن و سرزنش کردن مردم

۲ عدم سخن‌گفتن و یا سکوت به خاطر پول

۳ همنشینی با تهیدستان و هم‌چنین با توانگران به منظور پرسش از او و شنیدن سخنانش

— سقراط در برابر دادگاه —

اتهامات سقراط	(۱) فاسدکردن جوانان (۲) بی‌ایمانی به خدایان
نمایندۀ متهم‌کنندگان	ملتوس
مجازات تقاضاشده	مرگ
حالت سقراط در دادگاه	چهره آرام، گام‌های استوار، لحن مطمئن
دفاعیۀ سقراط	بیانیه‌ای فلسفی حاوی همه اصول زندگی وی
سقراط: اتهام من (افترای دیرینه)	(۱) اتهام رفتار خلاف دین به من (۲) تلاش برای پی‌بردن به اسرار آسمان و زمین (۳) حق را باطل جلوه‌کردن و آموختن به دیگران

منشأ اتهام از نظر سقراط	جست‌وجوی او برای شناخت مدعیان دانش و جداکردنشان از دانشمندان حقیقی — به غلط دانا نامیده‌شدن خودش / دانای حقیقی فقط خداست.
الهام سروش معبد دلفی	داناترین مردم، سقراط است.
راز سروش معبد دلفی	داناترین شما آدمیان، کسی است که چون سقراط بداند هیچ نمی‌داند. (نشان‌دادن اوج نادانی انسان‌ها)
دفاع سقراط در برابر اتهام انکار خدایان	عدم امکان اعتقاد به علم، قدرت و عدالت فوق بشری در عین انکار وجود خدا (اثبات خدا از طریق صفات و آثارش)

نکته

مطالب سقراط در عدم ترس از مرگ را در کتاب بخوانید. به طور کلی متن درس، بسیار پر نکته است.

نظر سیسرون (فیلسوف و خطیب رومی) پیرامون کار سقراط — (۱) آوردن فلسفه از آسمان به زمین و شهرها و خانه‌ها
(۲) واداشتن فلسفه برای پرداختن به زندگی، اخلاقیات و خیر و شر

♦♦ درس ۶: امکان شناخت ♦♦

– توانایی شناخت؛ یکی از ویژگی‌های انسان –

نشانه‌های توانایی شناخت در انسان	سخن گفتن با دیگری، رفتن به سمت چیزی، دور شدن از آن و ...
حیطه شناخت انسان	خود و جهان پیرامون خود
نحوه افزایش شناخت	تدریجی و گام‌به‌گام / با عمل آموختن و یادگیری
محدوده شناخت	غیرمطلق و محدود / ناآگاهی از بسیاری از حقایق
اعتبار شناخت	گاهی نادرست و توأم با اختلاف با دیگران
معرفت‌شناسی (نظریه معرفت)	بخشی از فلسفه، مرتبط با پدیده شناخت و موظف به پاسخ به پرسش‌های پیرامون شناخت (مانند: شناخت چیست؟ آیا شناخت ممکن است؟ و ...) → رشد شاخه معرفت‌شناسی (همیشه جزئی از فلسفه) در گذشته: در ضمن مباحث فلسفی امروزه: به صورت شاخه‌ای مستقل به علت: (۱) طرح پرسش‌های جدی و جدید درباره معرفت (۲) ظهور دیدگاه‌های گوناگون
معنا و مفهوم معرفت و شناخت (چیستی معرفت)	روشن و بی‌نیاز از تعریف / ابهام صرفاً در لغت (امکان ارائه تعریف لغوی)
امکان معرفت	بدیهی، روشن و بدون نیاز به تحقیق و دلیل (انجام امور روزانه → امکان شناخت)
انکار امکان معرفت	گاهی در گذشته و زمان حاضر توسط برخی افراد

مغالطه‌های سوفیست‌ها → رأی به ناتوانی انسان در رسیدن به حقیقت و علم مطابق با واقع

نظر گرگیاس (سوفیست)	اولاً: چیزی وجود ندارد. ثانیاً: اگر وجود داشته باشد، قابل شناخت نیست و انسان ابزار آن را ندارد. ثالثاً: در صورت قابل شناخت بودن، انسان ناتوان از انتقال شناخت خود به دیگران است.
نظر مخالف (نظر کتاب درسی)	شک در برخی از دانسته‌ها غیر از شک در اصل شناخت شکاکیت مطلق: شک در اصل دانستن و همه دانسته‌ها → تناقض آلود بودن شکاکیت مطلق

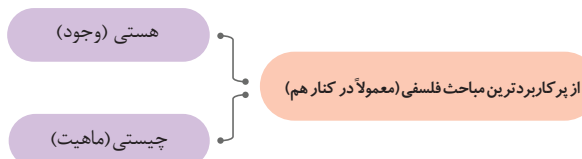
دلیل بر توانایی بشر برای رسیدن به معرفت؛ پیشرفت پیوسته دانش بشر	باور طبیعی بشر به امکان شناخت خود و پدیده‌های دیگر + عدم برداشت ناتوانی از معرفت به دلیل اشتباهات خود → تلاش او برای دست یافتن به دانش‌های مختلف → پیشرفت دانش بشر (اثبات توانایی بشر بر شناخت)
--	---

دو شکل پیشرفت دانش بشر

از طریق حل مجهولات و دستیابی به اطلاعات جدید در مورد عناصر و پدیده‌های جهان و گشودن شاخه‌های جدید دانش	از طریق پی‌بردن به اشتباهات گذشتگان و تصحیح آن‌ها
--	---

♦♦ پایه دوازدهم ♦♦

♦♦ درس ۱: هستی و چیستی ♦♦

چهار گام برای شناخت

این دو مفهوم و نسبت میان آن‌ها:

۱) علم ما به وجود برخی اشیاء و موجودات + علم ما به توانا بودنمان بر شناخت آن‌ها

۲) انسان در هر چیزی که مشاهده می‌کند دو جنبه می‌یابد: «موجود بودن» و «چیستی‌داشتن»

وجود ← وجه مشترک موجودات / ماهیت ← وجه اختصاصی موجودات
ذاتیات، ویژگی‌های مخصوص هر شیء که آن را از سایر اشیا متمایز می‌کند.

ماهیت هر شیء: بیان‌کننده ذاتیات آن شیء

۳) وجود و ماهیت دو مفهوم مختلفند نه دو چیز جدای خارج از ذهن. (مغایرت وجود و ماهیت)

۴) دلیل ابن سینا بر مغایرت وجود و ماهیت: تفاوت میان حمل مفهوم ذاتی بر موضوع «انسان حیوان ناطق است» با حمل وجود بر موضوع «انسان موجود است». (پیش نیاز فهم این مطلب، فهم درس ۶ منطق است.)

حمل وجود بر ماهیت

انسان موجود است:

● مفهوم «وجود» غیر از مفهوم «انسان» است. انسان می‌تواند موجود باشد می‌تواند موجود نباشد؛ بنابراین بین مفهوم انسان به عنوان یکی از چیستی‌ها و مفهوم وجود، رابطه ذاتی برقرار نیست و این دو مفهوم با هم مغایرت دارند.

نتیجه حمل وجود بر انسان و بر هر ماهیتی نیازمند دلیل است. (دلیل حسی و تجربی یا دلیل عقلی محض)

حمل تمام ذات یا بخشی از ذات موضوع بر خودش

انسان حیوان ناطق است: در این نوع حمل مفهوم موضوع و مفهوم محمول کاملاً یکی هستند.

- حمل حیوان ناطق بر «انسان» به دلیل نیاز ندارد و نمی‌توانیم از دلیل حمل سؤال کنیم.
- محمول این قضیه، تعریف مفهوم انسان و ذات و حقیقت انسان است لذا این دو مفهوم (حیوان ناطق و انسان) جدایی‌ناپذیرند.
- اگر بخشی از ذات موضوع هم بر آن حمل شود، همین‌گونه است: انسان حیوان است.

گذری تاریخی

فارابی به این مسئله توجه ویژه‌ای کرد.

ابن سینا ← نظریه «مغایرت وجود و ماهیت»

نظریه مغایرت وجود و ماهیت: پایه یکی از برهان‌های ابن سینا در اثبات وجود خدا با عنوان «برهان وجوب و امکان».

توماس آکوئیناس:

تحت تأثیر ابن سینا نظریه «مغایرت وجود و ماهیت» ← گسترش در اروپا

مانند ابن سینا نظریه «مغایرت وجود و ماهیت» ← پایه برهان‌های خود در خداشناسی

بنیان‌گذار مکتب فلسفی تومیسیم: بیشتر متکی به دیدگاه‌های ابن سینا و تا حدودی ابن رشد (هنوز در جریان)

فراهم‌کردن زمینه برای آشنایی فلاسفه غرب با اندیشه‌های فلسفی و عقلی ابن سینا و ابن رشد ← ارتباط مجدد با فلسفه ارسطویی

اقتصاد

درس ۵: بازار چیست و چگونه عمل می‌کند؟

– جریان چرخشی ساده –

● این نمودار تصویر بسیار ساده و خلاصه‌شده از فعالیت‌های اصلی یک اقتصاد است که فقط بخشی از واقعیت در عرصه اقتصاد را دربرمی‌گیرد. در این نمودار جایگاه دولت و نقش آن مشخص نشده است.

● این تصویر ساده از اقتصاد جامعه، شامل دو عضو است:

خانوارها،

نحوه مشارکت خانوارها در اقتصاد:

● خریداری کالاها و خدمات مورد نیاز از کسب و کارها (یا همان بنگاه‌ها)

● ارائه زمین، نیروی کار، سرمایه و کارآفرینی به بنگاه‌ها برای تولید کالاها و خدمات

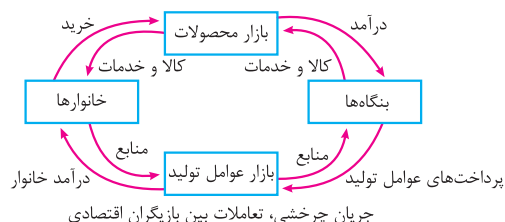
بنگاه‌ها:

● بنگاه‌ها همان چیزی است که مردم معمولاً آن را به عنوان کسب و کار می‌شناسند.

● مؤسسات کسب و کارها یا همان بنگاه‌ها شامل: مزارع کشاورزی، فروشگاه‌ها، کسب و کارهای خویش‌فرمایی مثل پیرایشگری، نقشه‌کشی و معماری ساختمان یا شرکت‌ها و کارگاه‌ها و کارخانه‌های تولیدی

● برای تولید کالاها و خدمات، بنگاه‌ها باید از خانوارها منابع را خریداری یا اجاره کنند.

● بنگاه‌ها، منابع را از خانوارها اجاره یا خریداری می‌کنند.

– نکات مربوط به نیمه بالایی نمودار –

- نیمه بالایی نمودار، تبادل تولیدات را در بازار کالاها و خدمات نشان می‌دهد.
- در بازار کالاها و خدمات، خانوارها خریدار و بنگاه‌ها فروشنده‌اند.
- پولی که خانوارها بابت خرید کالاها و خدمات پرداخت می‌کنند، با عبور از بازار محصولات به عنوان درآمد بنگاه دریافت می‌شود.

– نکات مربوط به نیمه پایینی نمودار –

- تبادل منابع تولید (زمین، نیروی کار، سرمایه و کارآفرینی) در بازار منابع تولید را نشان می‌دهد.
- در بازار منابع تولید، خانوارها فروشنده و بنگاه‌ها خریدار هستند.
- پولی که بنگاه‌ها بابت خرید منابع تولید می‌پردازند (دستمزد، اجاره و سود)، با عبور از بازار منابع تولید، به عنوان درآمد خانوارها دریافت می‌شود.
- درآمد خانوارها در بازار عوامل تولید: پرداخت‌هایی که بابت خرید منابع تولید به خانوارها (دستمزد، اجاره و سود) پرداخت می‌شود.

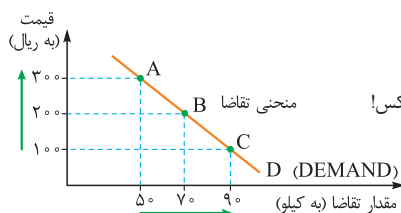
– بررسی بازار –

- بازار معنای خاصی در اقتصاد دارد. بازار به مجموعه خریداران و فروشندگان چیزی در هر جای ممکن اطلاق می‌شود. مبادلات در بازار ممکن است حضوری و حقیقی نباشد و به صورت مجازی در اینترنت صورت گیرد.
- به مجموعه خریداران (تقاضاکنندگان یا همان خانوارها) و فروشندگان (عرضه‌کنندگان یا همان بنگاه‌ها) هر چیزی در هر جایی «بازار» گفته می‌شود. در نتیجه بازار دو بخش دارد:
الف) تقاضاکنندگان ب) عرضه‌کنندگان

– تقاضاکنندگان –

خریداران:

- خانوارهایی هستند که تقاضاکننده کالاها و خدمات‌اند.
 - نسبت به مشاهده تغییر شرایط بازار، تصمیمات متفاوتی می‌گیرند.
 - مقدار تقاضا از یک کالا با قیمت آن رابطه‌ای عکس دارد. یعنی با افزایش قیمت، مقدار تقاضا کاهش می‌یابد و بالعکس!
- به این رابطه، «قانون تقاضا» می‌گویند.

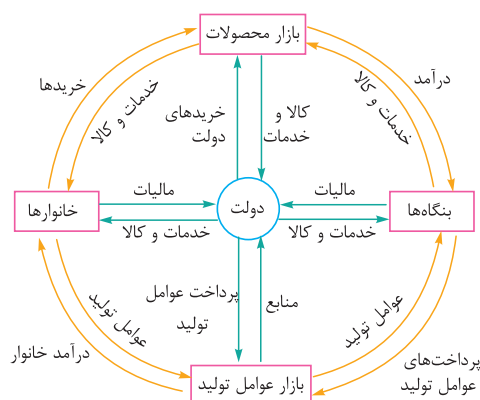
عوامل مؤثر بر تقاضا	
تغییر در قیمت یک کالا (با فرض ثابت بودن سایر عوامل)، باعث حرکت بر روی منحنی تقاضا از یک نقطه به نقطه دیگر می‌شود. با افزایش قیمت کالا، میزان تقاضا از آن کاهش و بالعکس با کاهش قیمت کالا، میزان تقاضا از آن افزایش می‌یابد.	(۱) قیمت کالا
الف) کالای معمولی: کالایی است که با کاهش درآمد، تقاضا برای آن کم می‌شود و با افزایش درآمد میزان مصرف آن کالا افزایش می‌یابد.	(۲) درآمد افراد: تأثیر درآمد بر میزان مصرف یا تقاضای کالا به نوع کالا بستگی دارد.
ب) کالای پست: به کالایی گفته می‌شود که با افزایش درآمد، تقاضا برای آن کاهش می‌یابد. (علت کاهش تقاضا این است که مصرف‌کنندگان با افزایش درآمدشان به جای مصرف آن کالا، روی به مصرف کالاهایی می‌آورند که کیفیت بالاتری داشته باشند).	(۳) قیمت دیگر کالاها: ارتباط کالاها با یکدیگر و تغییر قیمت آن‌ها، روی مقدار خرید ما از کالای مورد نظرممان اثر می‌گذارد.
کالاهای مکمل: کالاهایی هستند که به صورت تکمیلی و با هم مصرف می‌شوند. مثل: قند و چای، اتومبیل و بنزین، مسواک و خمیردندان و ... افزایش قیمت یکی از کالاهای مکمل باعث کاهش در میزان تقاضا برای کالاهای دیگر خواهد شد و برعکس.	(۴) عوامل دیگر
کالاهای جانشین: کالاهایی هستند که در استفاده یا مصرف جایگزین یکدیگر می‌شوند. هنگامی که قیمت یک کالا افزایش می‌یابد، تقاضا برای آن کاهش و تقاضا برای کالای جانشین افزایش می‌یابد. برعکس زمانی که قیمت یک کالا کاهش می‌یابد، تقاضا برای آن افزایش و تقاضا برای کالای جانشین کاهش می‌یابد. کالاهای جانشین مانند: گوشت سفید و قرمز	
سلیقه: چیزهایی که مد می‌شوند، حتی بدون تغییر قیمت، مقدار تقاضای آن‌ها زیاده‌تر می‌شود.	
انتظارات: اگر مطلع شوید قیمت کالایی در آینده بیشتر می‌شود، امروز ممکن است درباره خرید آن تصمیم دیگری بگیرید.	

درس ۶: نقش دولت در اقتصاد

وظایف دولت	شرح وظایف
(۱) بهبود عملکرد بازار	- مجموعه گسترده‌ای از قوانین و مقرراتی که توسط دولت وضع و اجرا می‌شود، به منظور تسهیل و تشویق مبادلاتی است که به نفع خریداران و فروشندگان است و از بروز شرایطی که به مبادلات آن‌ها آسیب می‌زند، جلوگیری می‌کند. - حضور دولت و عملکرد آن سبب می‌شود افراد به حقوق یکدیگر تعرض نکنند و مثلاً دارایی‌هایی را که متعلق به آن‌ها نیست، تصرف نکنند. - دولت با تعریف و اجرای حقوق مالکیت امنیت خرید و فروش و مبادلات را بهبود می‌بخشد. دولت اجازه نمی‌دهد تا زمانی که فروشنده اثبات نکند که مالک واقعی چیزی است، آن را بفروشد. - دولت با وضع قوانین و مقررات ویژه در زمینه‌های مختلف می‌کوشد تا وجود اطلاعات و آگاهی‌های لازم را برای مبادله بین افراد تضمین کند.
(۲) ارائه کالاهای عمومی	کالای عمومی به کالا و خدماتی گفته می‌شود که توسط افراد زیادی می‌تواند هم‌زمان استفاده شود و شما نمی‌توانید مردم را از استفاده آن محروم سازید. (مانند احداث جاده‌ها و پل‌ها، تأمین بهداشت و امنیت)

جایگاه دولت در جریان چرخشی درآمد

دولت برای انجام نقش‌های مختلفی که بر عهده دارد، خریدار مهمی در بازارهای عوامل تولید و نیز بازار کالا و خدمات به شمار می‌رود و با دریافت مالیات از شرکت‌ها و خانواده‌ها و پرداخت یارانه به آن‌ها نقشی مهم در اقتصاد ایفا می‌کند.

جریان چرخشی ساده

ابزارها و منابع تأمین مالی دولت

منابع مالی دولت برای ارائه خدمات و کالاهای عمومی از دو محل تأمین می‌شود: (۱) مالیات‌ها (۲) فروش دارایی‌های ملی.

۱ مالیات‌ها: دولت برای تأمین سطحی از کالاها و خدمات عمومی برای همگان، از مردم مالیات می‌گیرد.

- مالیات برای تأمین مالی اهداف و پشتیبانی از فعالیتهای دولت (مانند امنیت، دفاع، امور قضایی، آموزش و بهداشت عمومی) ضروری است.
- هزینه خدمات ارائه شده توسط دولت در شهرها و روستا (مانند مدارس، راه‌ها، علامت‌های راهنمایی و رانندگی، پلیس، درمانگاه‌ها، کتابخانه‌ها، بوستان‌ها و ...) از محل مالیات تأمین می‌شود.
- هدف اصلی از مالیات، بالا بردن درآمد دولت است تا حدی که عملکرد دولت مؤثر واقع شود.

- اهداف مالیات**
- (۱) افزایش درآمد دولت (مهم‌ترین هدف)
 - کاهش فعالیت‌های نامناسب عقل: وضع مالیات بر چوبک‌های غذاخوری در چین، مالیات بر سیگار کشیدن و رفتارهای مطلوب (مثل مصرف شیر)
 - کاهش فعالیت‌های نامناسب را کاهش (مثل سوخت‌های آلاینده مانند بنزین و گازوئیل، مالیات بر محصولات تنباکویی و سیگار)
 - افزایش رفتارهای مطلوب مثل: کاهش نرخ مالیات بر ارزش افزوده شیر و لبنیات
 - (۲) مالیات می‌تواند فعالیت‌های نامناسب را کاهش دهد.
 - (۳) کاهش نابرابری و فاصله‌های اقتصادی و اجتماعی: مالیات یکی از ابزارهای مهم دولت در کاهش نابرابری و فاصله طبقاتی بین افراد پردرآمد و کم‌درآمد محسوب می‌شود.

– انواع مالیات –

انواع مالیات

الف) مالیات مستقیم: در این نوع از مالیات، مبلغی به عنوان مالیات از درآمد یا دارایی دریافت می‌شود.

ب) مالیات غیرمستقیم: در این نوع از مالیات، مالیات به صورت بخشی از قیمت کالا از مشتری گرفته می‌شود.

انواع مالیات	توضیح	مثال
مالیات بر دارایی	● اساس و مبنای مالیات: ثروت مؤدی (پرداخت‌کننده مالیات)	مالیات بر ارث
مالیات مستقیم	● اساس و مبنای مالیات: درآمد افراد و شرکت‌ها (و نه ثروت آن‌ها) ● از هر کدام از انواع درآمدها جداگانه دریافت می‌شود.	مالیات بر حقوق، مالیات بر درآمد املاک، مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی و ...
عوارض گمرکی و خدماتی	● مالیات هر کشور بر صادرات و واردات کالاهای مختلف است. ● تابع سیاست‌های کلان بازرگانی و شرایط اقتصادی کشورها هستند. ● معمولاً برای حمایت از صنایع داخلی نیز به کار گرفته می‌شوند. ● براساس قیمت و ارزش کالاها یا براساس ویژگی‌ها و مشخصات آن‌ها (حجم، وزن و ...) تعیین و دریافت می‌شوند. ● عوارض گمرکی (نام دیگر: تعرفه‌های گمرکی) ● عوارض خدماتی	عوارض خودرو یا عوارض نوسازی و دفع پسماند
مالیات غیرمستقیم	● مالیاتی است که مصرف‌کنندگان کالاهای خاص در زمان خرید آن کالا (به همراه قیمت کالا) پرداخت می‌کنند. ● اگر فرد میزان بیشتری از کالا را مصرف کند، در نهایت مالیات بیشتری نیز پرداخت می‌کند. ● مالیات نهایتاً توسط مصرف‌کننده نهایی پرداخت می‌شود. ● وظیفه قانونی پرداخت این نوع مالیات به عهده تولیدکنندگان و فروشندگان است.	مالیات بر مشروبات غیرالکلی ماشینی و مالیات بر دخانیات
مالیات بر ارزش افزوده (VAT)	● این نوع از مالیات، چند مرحله‌ای است و در هر یک از مراحل تولید و تکمیل تا مصرف نهایی برحسب ارزش افزوده گرفته می‌شود. ● با ایجاد شفافیت، فرار مالیاتی را کاهش می‌دهد. ● از مالیات‌ستانی مضاعف جلوگیری می‌کند، چراکه مالیات پرداخت‌شده تولیدکنندگان قبلی از مالیات بر فروش بعدی کسر می‌شود. ● کالا و خدمات واسطه‌ای از پرداخت مالیات معاف می‌شوند. ● در کشورهایی که ساز و کار مالیات بر ارزش افزوده برقرار است، کسب و کارها، منبع مالیات را از فروش خودشان جمع‌آوری کرده و آن را از طریق خرید از دیگر کسب و کارها، پرداخت می‌کنند.	مالیات بر ارزش افزوده محصولات صنعتی، غذایی و ...

– محاسبه مالیات بر ارزش افزوده (VAT) –

مراحل	نحوه محاسبه
قیمت فروش با مالیات بر ارزش افزوده	(نرخ مالیات بر ارزش افزوده $\times$ قیمت کالا در آن مرحله) + قیمت کالا در آن مرحله
مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده توسط فروشنده	نرخ مالیات بر ارزش افزوده $\times$ قیمت کالا در آن مرحله
اعتبار مالیات بر ارزش افزوده‌هایی که در مرحله قبل پرداخت شده	برابر است با مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده توسط فروشنده در مرحله قبل
مالیات بر ارزش افزوده خالص جمع‌آوری‌شده	مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده توسط فروشنده در مرحله قبل _ مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده توسط فروشنده در آن مرحله
مجموع مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده	مجموع مالیات بر ارزش افزوده خالص جمع‌آوری‌شده تمامی مراحل یا مالیات بر ارزش افزوده جمع‌آوری‌شده توسط فروشنده در مرحله آخر

۲ سایر درآمدهای دولت

سایر درآمدهای دولت	
- در کشور ایران، غیر از مالیات، بخشی زیادی از درآمدهای دولت از محل فروش دارایی‌های تجدیدناپذیری مثل نفت و گاز تأمین می‌شود. - این درآمد پایدار نیست، با قیمت نفت نوسان می‌کند و قابل تحریم است. - این دارایی‌ها، به نسل‌های بعد نیز تعلق دارد و اگر با درآمد حاصل از فروش این منابع، دارایی‌های دیگری خلق نشود و صرفاً صرف هزینه‌های جاری کشور (نظیر پرداخت دستمزد و ...) شود، نسل‌های بعد، ما را نخواهد بخشید.	(۱) فروش دارایی‌های تجدیدناپذیری مثل نفت و گاز
دولت، سالیانه بخشی از درآمد مورد نیاز خود را از طریق ایجاد بدهی تأمین می‌کند (یا از طریق قرض گرفتن از مردم یا شریک کردن آن‌ها در طرح‌های عمرانی و سرمایه‌گذاری‌های دولت و تقسیم سود بین آن‌ها) تأمین می‌کند. (این درآمد نیز تا ابد پایدار نمی‌تواند باشد).	(۲) از طریق ایجاد بدهی (یا از طریق قرض گرفتن از مردم یا شریک کردن آن‌ها در طرح‌های عمرانی و سرمایه‌گذاری‌های دولت و تقسیم سود بین آن‌ها)

♦♦ درس ۷: تجارت بین‌الملل ♦♦

همانند انسان‌ها، کالاها هم ملیت دارند.

- برخی محصولات، به‌ویژه محصولات با فناوری پیشرفته‌تر، ممکن است چندملیتی باشند. (مثلاً سرمایه‌گذار کالایی، یک شرکت آلمانی باشد، ولی ساخته دست کارگران چینی)
- بازیگر چهارم در عرصه اقتصادی (علاوه بر خانوارها، بنگاه‌ها و دولت)، شرکت‌ها و دولت‌هایی هستند که خارج از مرزهای ما زندگی می‌کنند، اما در زندگی اقتصادی ما اثر گذارند.

– دلایل مبادله کشورها با یکدیگر –

عوامل روی آوردن کشورها به مبادله	مثال
یکسان نبودن منابع و عوامل تولید در کشورها	برخی از کشورها از زمین‌های حاصلخیز و منابع آب کافی، برخی از کشورها از منابع آب زیرزمینی فراوان و برخی از کشورها از نیروی انسانی متخصص بهره‌مندند.
یکسان نبودن کشورها از نظر دسترسی به فناوری	کشورهای توسعه‌یافته در سطح فناوری بالاتری نسبت به کشورهای در حال توسعه قرار دارند.
تفاوت‌های اقلیمی و آب‌وهوایی	خشکبار در وضعیت آب‌وهوایی برخی نقاط ایران تولید می‌شود. میوه‌های استوایی در موقعیت آب‌وهوایی کشورهای استوایی به عمل می‌آید.

- این عوامل باعث می‌شود تا تولید یک محصول در کشوری به صرفه و در کشور دیگر، صرفه اقتصادی نداشته باشد و همین اختلاف، پایه بده – بستان دو کشور یا صادرات و واردات را تشکیل می‌دهد.

– اصل مزیت مطلق و نسبی در تجارت –

- فرض کنید هر سه کشور زیر به یک اندازه از نیروی کار، سرمایه و دانش فنی برخوردارند و غذا و پوشاک نیز در هر سه کشور با قیمت‌های یکسان تولید می‌شوند.

کشور	اگر همه عوامل تولید را با اشتغال کامل برای تولید غذا به کار بگیرند،	اگر همه عوامل تولید را با اشتغال کامل برای تولید پوشاک به کار بگیرند،
ایران	۶۰ واحد غذا تولید خواهد کرد.	۳۰ واحد پوشاک تولید خواهد کرد.
برزیل	۴۰ واحد غذا تولید خواهد کرد.	۷۰ واحد پوشاک تولید خواهد کرد.
کنیا	۲۰ واحد غذا تولید خواهد کرد.	۱۰ واحد پوشاک تولید خواهد کرد.

مطابق اطلاعات جدول فوق:

- برزیل در تولید پوشاک مزیت مطلق دارد.
- ایران در تولید غذا مزیت مطلق دارد.
- (بهتر است هر کشور در محصولی که مزیت دارد، تخصص و تمرکز یابد و سایر محصولات را از یکدیگر بگیرند.)
- کنیا از نظر عوامل تولید با دو کشور فوق (ایران و برزیل) یکسان است. اگر کنیا همه امکانات خود را بر تولید غذا متمرکز کند، ۲۰ واحد غذا و اگر به پوشاک تخصیص دهد، ۱۰ واحد پوشاک تولید می‌کند. ملاحظه می‌شود که کنیا در تولید غذا و پوشاک نسبت به ایران و برزیل مزیت مطلق اقتصادی ندارد؛ یعنی هیچ‌یک از دو کالا را به صرفه تولید نمی‌کند. (هزینه تمام‌شده پوشاک و غذا در کنیا از دو کشور دیگر بیشتر است و این کشور مجبور است برای تولید مقدار مشخصی از کالا، منابع بیشتری را صرف کند.) اقتصاددانان در این

حالت از مفهوم مزیت نسبی استفاده می کنند:

- هرچند کنیا در تولید غذا و پوشاک نسبت به دیگر کشورها مزیت مطلق ندارد، اما در کشور خود در تولید غذا (۲۰ واحد) نسبت به پوشاک (۱۰ واحد) مزیت نسبی دارد؛ بنابراین باید در صنعت غذا متمرکز شود و پوشاک مورد نیاز خود را از برزیل وارد کند.
- به عبارت دیگر، هزینه فرصت تولید غذا در کشور کنیا، کمتر از هزینه فرصت تولید پوشاک است؛ در نتیجه کنیا منابع کمیاب خود را بیشتر به تولید غذا اختصاص می دهد.

اگر اصل مزیت های مطلق و نسبی رعایت نشود - (۱) از منابع و سرمایه ها به بهترین نحو ممکن استفاده نمی شوند (هدر می روند چراکه منابع کمیاب هستند).
(۲) با تولید محصولات کم تر و بی کیفیت، رفاه جوامع کاهش می یابد.

منافع تجارت بین الملل برای تولیدکنندگان - (۱) اجازه می دهد که تولیدکنندگان، محصولات خود را در بازارهای بزرگتری به فروش برسانند.
(۲) به منظور رقابت با تولیدکنندگان دیگر، به تلاش بیشتر برای تولید بهتر و کارآمدتر وادار شوند.

- دولت ها و تجارت بین الملل -

دولت ها به دلیل:

- مشکلات و مسائل متفاوت و خاص هر کشور در مقایسه با کشور دیگر
 - تفاوت های قابل توجه در آرمان ها، چشم اندازهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی کشورها
- در طول تاریخ و در شرایط گوناگون، برخوردهای گوناگون و گاه متعارضی با مسئله تجارت بین الملل داشته اند.

هدف دولت	سیاست اتخاذ شده از سوی دولت در جهت رسیدن به هدف مورد نظر
حمایت از صنایع داخلی خود و کاهش وابستگی اقتصادی به کشورهای دیگر	وضع تعرفه های گوناگون بر واردات برخی از کالاها
گسترش روابط اقتصادی با کشورهایی با دیدگاه سیاسی نزدیک	کاهش تعرفه ها و وضع پیمان های تجاری

نکته

ممکن است با بروز اختلافات سیاسی یا اقتصادی، کشورها دوباره تعرفه ها را برقرار کنند و یا پیمان های قبلی را نقض نمایند.

به مثال هایی از دخالت دولت در تجارت بین الملل، می پردازیم:

- کشور انگلستان در سال ۱۷۰۱، قانون ممنوعیت واردات هر نوع پوشاک با ابریشم ایرانی، هندی یا چینی را تصویب کرد. (در جهت حمایت از صنعت منسوجات داخلی انگلستان)
 - در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم، کشورهای آلمان، اروپای شرقی و ایالات متحده، تعرفه های حمایتی متعددی بر کالاهای وارداتی وضع کردند. (در جهت تقویت و حمایت از صنایع داخلی خود)
 - کارگران و تولیدکنندگان، در دوره بین دو جنگ جهانی، کنگره آمریکا را متقاعد کردند که تعرفه های گمرکی را تا ۵۲ درصد افزایش دهد. (سایر کشورها نیز به تلافی، تجارت خود با آمریکا را کاهش دادند).
 - در دهه ۷۰ قرن بیستم، ایالات متحده، مجدداً به سیاست های حمایت گرایانه در مقابل تجارت آزاد روی آورد.
 - کنفرانس پولی و مالی سازمان ملل (برتن وودز) در سال ۱۹۴۴، تشکیل شد و نتیجه آن تشکیل بانک جهانی توسعه و صندوق بین المللی پول بود.
 - در سال ۱۹۴۷، ۲۳ کشور قراردادی غیررسمی به نام قرارداد گات را امضا کردند. (برای جلوگیری از اقدامات حمایت گرایانه کشورها علیه یکدیگر و حفظ روابط تجاری بین خودشان) بعدها این قرارداد به سازمان دائمی تجارت جهانی تبدیل شد.
 - در سال ۱۹۹۲، آمریکا، کانادا و مکزیک، پیمان تجارت آزاد (مشهور به پیمان نفتا) را امضا کردند.
- منافع ملی کشورها، پشت سر امضای این پیمان های تجاری و یا نقض آن بوده است. حفاظت از منافع ملی، عامل گسستن از پیمان های تجاری نیز به شمار می رود.

پیمان های بین المللی که آمریکا به آنها پایبند نبود و از آنها خارج شد -
 توافق آب و هوایی پاریس
 توافق نامه آسیا - پاسیفیک
 توافق برجام
 پیمان جهانی سازمان ملل برای بهبود وضعیت مهاجران و پناهندگان

- جنگ های تجاری و تحریم های اقتصادی -

اقتصاددانان به دو دلیل بر اهمیت خودکفایی در بعضی از تولیدات داخلی و عدم وابستگی برای تأمین آنها از خارج تأکید می کنند:

- ۱) جنگ ها و تحریم های اقتصادی قرن های اخیر
- ۲) رفتار خودخواهانه برخی کشورها

وابستگی در تأمین کالاهای راهبردی و ضروری، می تواند موجب بهانه جویی و سلطه دشمن یا رقیب و ضعف و وابستگی کشور شود.

مثالهایی برای کالاهای راهبردی و ضروری

دارو، غذا و محصولات کشاورزی، حوزه انرژی (نفت، انرژی هسته‌ای و انرژی‌های نو)، صنایع نظامی و دفاعی

● زندگی عموم انسان‌ها در جامعه شهری به دلیل: تخصص‌گرایی و تولید براساس مزیت اقتصادی تک‌محصولی است، اما در فضای جهانی، اقتصاد تک‌محصولی، اقتصادی شکننده و آسیب‌پذیر است، زیرا:

● اقتصاد تک‌محصولی در مواقع بحرانی، امکان تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری مقابل تکانه‌ها، مشکلات و تحریم‌ها را ندارد.

راه‌هایی که یک کشور می‌تواند به وضعیت استقلال و استحکام اقتصادی نزدیک‌تر شود

- متنوع کردن راه‌های تأمین کالاهای وارداتی
- متنوع کردن بازارهای فروش کالاهای صادراتی
- فاصله گرفتن از وضعیت تک‌محصولی
- فراهم کردن امکان تأمین بعضی نیازهای مهم و اساسی در داخل کشور، با خلق مزیت‌های جدید اقتصادی
- توجه بیشتر به علم و فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان

● برای تعامل قدرتمند با دیگران، کشورها ناگزیرند میان: بهره‌برداری از مزیت‌های موجود و از طرفی خلق مزیت‌های جدید، در جهت افزایش استقلال و اقتدار اقتصادی، دست به انتخاب بهینه بزنند.

انتخاب بهینه به عواملی مانند:

- موقعیت رقبا و میزان اعتماد ما به آن‌ها
- موقعیت صنایع داخلی
- منابع و امکانات طبیعی و انسانی
- وضعیت بازار و قیمت‌ها

بستگی دارد.